

Al sprak ik alle talen

Een onderzoek naar de verschillende aandachtspunten van een intercultureel pastoraal gesprek

Student	Diewertje van Oord, Het Binnenhof 13, 3818 LW Amersfoort
Studentnummer	s1021012
Opleiding	HBO Godsdienst Pastoraal Werk Hogeschool Windesheim afdeling Theologie en Levensbeschouwing
Module	ENTH-INT12 – Onderzoek
Begeleidend docent	dr. Huib Zegwaart
Tweede beoordelaar	dr. Hans Snoek
Datum	augustus 2014

Voorwoord

Drie jaar gelden verhuisde ik van Brabant naar Amersfoort. In de oriëntatie op deze nieuwe woonplaats werd ook de vraag meegenomen waarbij we ons kerkelijk zouden aansluiten. Om verschillende redenen werd dit de gemeente genaamd Grace Church, een beginnende internationale gemeente. 'Grace Church'¹ is één van de twee zustergemeentes die samen ICF Amersfoort vormen. ICF staat voor International Christian Fellowship. In de afgelopen 10 jaar zijn meerdere gemeentes ontstaan die zich een ICF gemeente noemen. Het zijn multiculturele kerkelijke gemeenschappen die zich richten op allochtone Nederlanders in onze samenleving. Signalerend dat deze medelanders vaak moeilijk de weg naar een 'gewone' kerk vonden, ontstond het verlangen in reformatorische kerken, om nieuwe gemeentes te vormen. Gemeentes die qua vormgeving en gebruiken beter zouden aansluiten bij een diversiteit van culturele achtergronden. Deze beweging wordt sinds een aantal jaren ondersteunt door ICP (*International Church Plants*).² De grondgedachte van ICP is dat internationale kerkplantingen gezien mogen worden als een vorm van missie en zending. De praktijk heeft duidelijk gemaakt dat nieuwe kerkplantingen veel flexibeler en toegankelijker zijn voor toetreders of herintreders van allochtone herkomst. Momenteel zijn 22 gemeenschappen bij dit netwerk aangesloten.

In de nieuwe gemeente werd ik al snel betrokken bij het pastoraat. Ik ben per slot van rekening bijna klaar met een opleiding die me hiervoor toerust. Dit was niet mijn eerste contact met andere culturen. Anderhalf jaar woonde ik zelf in een ander land (Engeland en Koeweit). Daar leerde ik dat 'anders' niet meteen beter of slechter betekent maar vooral 'anders'. Jaren van vrijwilligerswerk in een AZC lieten me zien dat je eigen vooronderstellingen en duidelijkheden vaak van een totaal andere aard zijn dan die van een ander. Hoeveel gesprekken gingen niet over de rol van mannen en vrouwen en over passend gedrag. En wat een verschil zag je in de manier waarop ouders met kinderen omgingen. De eerste stage tijdens mijn studie bracht me in Breda. Daar was een bestaande kleine Christelijke Gereformeerde kerk bezig om kerk te zijn voor de wijk. Een wijk met de bijnaam 'krachtwijk'. Een mooie naam om duidelijk te maken dat er veel allochtonen wonen en mensen die tot de sociale minima behoren. Tijdens diverse activiteiten kwam ik in gesprek met mensen van Marokkaanse, Chinese of Indonesische achtergrond. Ik ontdekte hoe de omgang met tijd anders was en wat gastvrijheid betekenen kan. Hoe sterke familieverbanden met hun verwachtingen ondersteunend en beknelend kunnen zijn. En ook, hoe ingewikkeld het is om een plaats te veroveren in de Nederlandse samenleving wanneer je de taal nog niet goed spreekt en de ongeschreven regels niet kent. Toen mijn eigen dochter trouwde met een Amerikaan werd me duidelijk dat er ook grote verschillen bestaan tussen Westerse culturen. Ik begon dus zeker niet blanco aan het interculturele pastoraat. Maar gaandeweg werd me duidelijk dat er nog een wereld te ontdekken is op dit gebied. In *Grace Church* is

¹ Voor meer informatie: www.gracechurch.nl

² www.icpnetwork.nl

ICP is een stichting die interculturele gemeentestichting ondersteunt vanuit het verlangen dat verschillende culturen in Nederland, en via hen in de thuislanden het woord van God mogen ontvangen. ICP wil bestaande kerken motiveren en toerusten om interculturele dochtergemeenten te planten. De wortels liggen in de reformatorische theologie maar de blik is gericht op alles wat de Geest van God in de wereldwijde gemeente van Jezus heeft bewerkt.

Engels de voertaal. Dat is meestal niet de moedertaal van beide gesprekspartners. Mijn ervaring is dat de geloofstaal het dichtst bij je hart komt wanneer je moedertaal wordt gesproken. Wat betekent het als dit voor beide gesprekspartners niet mogelijk is, of misschien voor de één wel maar voor de ander niet? Er zijn zoveel verschillende culturen. Moet je eerst kennis hebben van alle verschillen voor je tot verstaan komt? Kom je verder dan ontdek je lid zijn van eenzelfde gemeente nog niet betekent dat je over alles hetzelfde denkt. Er is verschil in theologie en daarmee samenhangend, verschil in verwachting. Verschil in verwachting van God en verschil in verwachting van de pastor. Vanuit deze ervaring ontstond het verlangen om me verder te verdiepen in het onderwerp 'intercultureel pastoraat'. Een onderzoek hiernaar is niet eenvoudig. Want wat je probeert te onderzoeken, daar ben je tegelijkertijd onderdeel van. Ook ik als onderzoeker draag mijn eigen culturele bril en luister vanuit mijn eigen kader. Toch heeft dit me er niet van weerhouden om op pad te gaan. Vanuit de overtuiging dat we in een interculturele gemeente aan elkaar gegeven zijn om op een nieuwe manier samen de hoogte, de diepte de lengte en de breedte te vatten van de liefde van God, welke is in Christus Jezus (Efeze 3:18).

Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de bereidwilligheid van de respondenten. De pastoren en de pastoranten heetten mij warm welkom en gaven mij een inkijkje in hun werk enerzijds en in hun leven anderzijds. Dit vraagt vertrouwen en openheid. De interviews heb ik als kostbare momenten ervaren. Mijn hartelijke dank daarvoor! Verder een dankwoord voor mijn begeleider Huib Zegwaart. Zijn feedback, meedenken en aanreiken van materiaal steunden mij en gaven mij moed om door te zetten. Een grote supporter voor het maken van dit verslag was mijn echtgenoot. Zijn vertrouwen en aanmoediging hielpen mij regelmatig over 'het dode punt'. Bedankt!

Diewertje Dorr van Oord
augustus 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	7
Hoofdstuk1 Inleiding	9
1.1 Doelstelling van het onderzoek	9
1.2 Vraagstelling	10
1.2.1 Hoofdvraag	10
1.2.2 Deelvragen	10
1.3 Contextbeschrijvingen	10
1.3.1 ICF gemeenten	10
1.3.2 'Het Open Huis'	11
1.3.3 De kerkelijke achtergrond	11
Hoofdstuk 2 Interculturele gespreksvoering	
2.1 Inleiding	13
2.2 Definitie	13
2.3 Cultuur	14
2.4 Verschillen in cultuur	14
2.5 Verschil in taal	16
2.6 Interculturele communicatie	17
2.7 Interculturele competentie	19
2.7.1 Model van Spitzberg	19
2.7.2 Individuele aandachtspunten in het model	20
2.8 Samenvatting	21
Hoofdstuk 3 Pastoraat als vorm van interculturele communicatie	
3.1 Inleiding	23
3.2 Inhoud van het pastoraat	23
3.2.1 Vertrekpunt	23
3.2.2 Culturele accenten m.b.t. de inhoud van het pastoraat	24
3.3 Methode	24
3.3.1 Verschillende pastorale benadering	24
3.3.2 De gevolgen van de methode voor de pastor	25
3.4 Het perspectief: wat betekent verlossing	26
3.5 De context: de gemeente, de gemeenschap, het onderwijs	27
3.6 Samenvatting	27

Hoofdstuk 4 Het onderzoek	
4.1 Onderzoekopzet en methodiek	29
4.2 De interviews	30
4.2.1 Selectie respondenten	30
4.2.2 Uitwerking van de interviews	30
4.3 De onderzoeksresultaten	31
4.3.1 De rolopvatting en verwachtingen van de pastor	31
4.3.2 Het gesprek, de verwachting en de betekenis	33
4.3.3 Resultaten met betrekking tot de vaardigheden van de pastor	34
4.3.4 Overige resultaten	35
 Hoofdstuk 5 Beantwoording van de onderzoeksvraag	
5.1 Beantwoording van deelvraag a	37
5.2 Beantwoording van deelvraag b	37
5.3 Beantwoording van deelvraag c	38
5.4 Beantwoording van deelvraag d	39
5.5 Beantwoording van deelvraag e	39
5.6 Beantwoording van deelvraag f	40
5.7 Beantwoording van de hoofdvraag	40
5.8 Aanbevelingen	41
 Hoofdstuk 6 Reflecties	
6.1 Theologische reflecties	43
6.1.1 Eenheid in verscheidenheid	43
6.1.2 Profetisch geluid	44
6.2 Reflectie op de beroepscompetenties	44
6.3 Hermeneutisch criterium	45
6.4 Reflectie op het onderzoek	46
6.4.1 Validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek	46
6.4.2 Het leerproces van het zelf onderzoek doen	47
6.4.3 Mogelijke vervolgvragen voor onderzoek	47
 Literatuurlijst	48
 Bijlagen	49

Samenvatting

Op steeds meer plaatsen in Nederland ontstaan internationale en interculturele geloofsgemeenschappen. Traditionele gereformeerde kerken stichten nieuwe gemeenten. Hiermee trachten ze mensen met een verschillende culturele achtergrond, vaak woonachtig in de sociaal zwakkere wijken van een stad, te bereiken. In deze kerken staan diegenen die betrokken zijn bij het pastoraat voor nieuwe uitdagingen. Het taal en cultuurverschil hebben invloed op het pastorale gesprek.

Dit onderzoek zoekt een antwoord op de vraag: Welke aandachtspunten zijn van belang voor een pastor in een intercultureel pastoraal gesprek? Wat is er nodig om tot een opbouwend gesprek te komen en welke invloed hebben cultuurverschillen? Wat vraagt dit van de pastor met betrekking tot attitude, kennis en vaardigheden? Welke verwachtingen hebben de pastor en de pastorant van het contact en welke rol spelen de ervaringen in het thuisland hierin? Om hier een antwoord op te vinden wordt in het eerste gedeelte literatuur onderzocht met betrekking tot interculturele communicatie. Hierin ontdekken we hoe niet alleen cultuurverschillen maar ook beeldvorming en vaardigheden van beide gesprekspartners een belangrijke rol spelen. Hierna wordt stilgestaan hoe de culturele diversiteit invloed kan uitoefenen op de eigenheid van het pastorale gesprek. Cultuur, wereldbeeld en theologie beïnvloeden elkaar. Dit heeft gevolgen voor de verwachtingen en de rolopvatting van de pastor. In het praktijkonderzoek gaat de aandacht naar twee verschillende pastores en vijf pastoranten van de interculturele gemeente 'Het Open Huis' in Haarlem. De interviews met hen geven inzicht in de ervaringen en verwachtingen die er zijn ten aanzien van het gesprek met de pastores en hun optreden hierin. Daarbij worden de ervaringen in het land van herkomst van de pastoranten meegenomen.

In het onderzoek wordt duidelijk dat culturen op belangrijke punten verschillen zoals de omgang met tijd, macht, onzekerheid, man en vrouw rollen, streven naar welzijn en in de positie van het individu ten opzichte van de groep. Tevens wordt duidelijk dat er een gevaar bestaat om bij miscommunicatie dit grotendeels te wijten aan deze cultuurverschillen tussen de gesprekspartners. Maar taalverschil, wederzijdse beeldvorming en verschil in sociaal maatschappelijke positie zijn zeker zo belangrijk. In een kerkelijke gemeente komen daarbij theologische verschillen vanwege verschil in kerkelijke achtergrond. De gemeenteleden nemen hun ervaringen en verwachtingen mee met betrekking tot het functioneren van de pastor uit hun land van herkomst. Daarnaast wordt duidelijk dat het verschil in wereldbeeld invloed heeft op welke accenten er gelegd worden in het Evangelie.

Dit betekent dat van de pastor kennis verwacht mag worden van deze aandachtspunten wanneer hij het gesprek aan gaat. Hij is zich bewust van de verwachtingen die de pastorant heeft vanwege zijn wereldbeeld en de ervaringen in zijn thuisland. Hij heeft een idee van de cultuurverschillen en vult deze theoretische kennis aan met ervaringskennis door goed te luisteren tijdens de gesprekken. Hij waakt voor de valkuil van de stereotypering in het besef dat er binnen culturen een grote diversiteit bestaat nog los van individuele verschillen. Een van de aanbevelingen uit dit onderzoek is dat de pastor er naar streeft deze kennis te vergroten. Deze kennis wordt alleen vruchtbaar op een grondhouding van presentie en liefde. Door deze houding ontstaat er veel ruimte om nader tot elkaar te komen. De context van de christelijke gemeente en de hoop op God die scheidsmuren afbreekt maakt

dat de pastor en de pastoraat veel van het gesprek mogen verwachten. In de gesprekken worden ook het wereldbeeld en theologie van de pastor door het anderszijn van de ander onder kritiek gesteld. Dit vraagt zelfreflectie en aanpassing van handelen en denken. Dit is een persoonlijk proces maar zal ook uitgelegd moeten kunnen worden aan de zappende kerk.

Hoofdstuk 1

Inleiding

Dit onderzoek gaat over interculturele communicatie. En wel over een heel specifieke vorm ervan namelijk het pastorale gesprek. In het eerste gedeelte wordt het onderzoek met zijn doelstellingen en methodes beschreven. Hierna volgt een literatuurstudie over interculturele communicatie. Dit wordt gevolgd door een beschrijving van de bijzondere aandachtspunten die het pastorale aspect van het gesprek met zich meebrengt. Het derde gedeelte gaat over het onderzoek van de mondelinge bronnen. Het bevat de resultaten van interviews met twee pastors³ en vijf pastoranten. In het laatste deel worden de drie benaderingen naast elkaar gelegd om te komen tot de beantwoording van de deelvragen en de hoofdvraag met daaruit voortvloeiend enkele aanbevelingen. Het verslag sluit af met een theologische reflectie en reflecties op de beroepscompetenties en het onderzoeksproces.

1.1 Doelstelling van het onderzoek

Met dit onderzoek wil ik komen tot een beter inzicht in wat er nodig is voor een vruchtbaar contact tussen pastor en pastorant in een interculturele setting. Met vruchtbaar bedoel ik een contact waarin de ander zich gezien en gehoord weet, en waarin hij/zij verder wordt geholpen in het leven als volgeling van Jezus Christus, in de volle breedte van wat dat kan betekenen. Ondanks het feit dat ik me realiseer dat veel van wat er in een gemeenschap gebeurt een pastorale waarde kan hebben, (maaltijden, diaconaat, vieringen, Bijbelstudies) kies ik in deze opzet voor een focus op het individuele pastoraat. En nog specifieker: ik denk aan het persoonlijke gesprek tussen de pastor en de pastorant. Deze keus komt uit de vooronderstelling dat het pastorale gesprek altijd een belangrijk onderdeel zal blijven van het totaal aan pastorale zorg wat mensen ontvangen in een christelijke gemeenschap.

De doelstelling van mijn onderzoek is te komen tot een betere pastorale praktijk in gemeentes zoals 'Het Open Huis' in Haarlem. Een praktijk waarbij de pastorant zich gezien weet in zijn eigenheid. Een praktijk waarin de pastor authentiek kan zijn en bruggen weet te vinden om de ander te bereiken. Een praktijk die omschreven kan worden als vruchtbaar. Ik heb hierbij ook mijn eigen praktijk op het oog. Daarnaast verwacht ik inzichten op te doen die voor allen die betrokken zijn bij het interculturele pastoraat in ICF gemeenten interessant kunnen zijn.

³ Wanneer in dit onderzoek sprake is van een pastor, dan wordt daarmee diegene bedoeld die vanuit een ambt of een aanstelling het gesprek over geloof en betekenisgeving met iemand aangaat. Dit kan een man of een vrouw zijn. Voor de leesbaarheid van dit verslag is gekozen voor de mannelijke vorm van het woord pastor.

1.2 Vraagstelling

1.2.1 Hoofdvraag

Het bovenstaande bracht me tot de volgende hoofdvraag: *Welke aandachtspunten zijn van belang voor de pastor/pastoraal werker bij een intercultureel pastoraal gesprek in een gemeente als 'Het Open Huis' in Haarlem?*

1.2.2 Deelvragen

De deelvragen die ik hierbij geformuleerd heb zijn:

- a) Wanneer spreek je van interculturaliteit?
- b) Wat betekent interculturaliteit voor de pastorale gespreksvoering?
- c) Welke specifieke attitude, kennis en vaardigheden heeft de pastor nodig voor een intercultureel pastoraal gesprek?
- d) Welke verwachtingen hebben de pastor en de pastorant van het interculturele pastorale gesprek in deze gemeente?
- e) In hoeverre worden de verwachtingen bepaald door de ervaringen in het land van herkomst?
- f) Welke betekenis heeft het interculturele pastorale gesprek voor de pastorant?

1.3 Contextbeschrijving

1.3.1 ICF gemeenten

Om de nodige afstand te bewaren als onderzoeker besloot ik het onderzoek in een andere ICF gemeente te doen. Er bestaan in Nederland natuurlijk meerdere internationale en interculturele kerken.⁴ Het eigene van de ICF gemeentes is gelegen in het feit dat de meesten zijn voortgekomen uit de kleinere reformatorische kerken zoals de Christelijke Gereformeerde kerk en de Gereformeerde kerk Vrijgemaakt. Door een andere ICF gemeente te kiezen was ik er meer verzekerd van dat de theologische achtergrond niet te veel zou afwijken van die van mijn eigen gemeente.⁵ Waardoor de kans groter werd dat de uitkomsten van mijn onderzoek allereerst voor 'Het Open Huis' maar ook voor mezelf en andere ICF gemeenten relevant zouden zijn. Ik heb gekozen voor 'Het Open Huis' in Haar-

⁴ Bijvoorbeeld de Victory Outrech gemeenten in Rotterdam en Amsterdam

⁵ Grace Church is ontstaan vanuit de Gereformeerde kerk Vrijgemaakt en de Christelijke Gereformeerde Kerk in Amersfoort

lem omdat deze gemeente al negen jaar bestaat en de leden een diversiteit aan culturele achtergronden hebben. Er is dus al de nodige ervaring opgedaan met intercultureel pastoraat. Daarnaast wordt de pastorale gespreksvoering gedaan door de pastor en een pastoraal werker. Dit gaf me vanuit die invalshoek twee verschillende bronnen van informatie.

1.3.2 'Het Open Huis'

'Het Open Huis' is een dochtergemeente van de Christelijke Gereformeerde kerk (CGK) in Haarlem. Dit kerkverband had aanvankelijk twee gemeentes in Haarlem maar een fusie was noodzakelijk. Behalve dat dit betreurd werd, gaf het ook nieuwe mogelijkheden. (Boogaart, 2010, p22) Door de fusie kwamen er voldoende menskracht en financiën vrij, om vorm te geven aan het missionaire verlangen dat er was. Daarbij koos men als aandachtsgebied een grote multiculturele wijk in het zuidoosten van Haarlem genaamd Schalkwijk. Schalkwijk is een naoorlogse wijk gebouwd in de jaren '60 en '70. Het zicht van de wijk wordt grotendeels bepaald door de flats die er toentertijd zijn neergezet vanwege de woningnood in Haarlem. Op een totale bevolking van ca 150.000 inwoners wonen er ca 35.000 in Schalkwijk. De minder financieel draagkrachtige Haarlemmers kwamen in de jaren na de bouw steeds meer in Schalkwijk terecht (goedkope woningen en sociale woningbouw). Momenteel investeert de gemeente met een herstructureringsplan in het opknappen van de buurt want het imago van de wijk was niet positief, er werd gesproken over 'het afvalputje' van Haarlem. De arbeidsparticipatie is laag, de overlast en dreiging zijn in verhouding hoog. De bewoners scoren lager op het gebied van sociale cohesie, gezondheid, tevredenheid en woonomgeving. In Schalkwijk is 26% van de bewoners van allochtone afkomst tegen 13% in het totaal van Haarlem.⁶

In 2004 ging een missionair werker in deze wijk aan de slag. In 2006 werd 'Het Open Huis' officieel geïnstalleerd als wijk gemeente van de CGK Haarlem. Momenteel presenteert de gemeente zich op twee manieren⁷. Allereerst als een kerkelijke gemeente met activiteiten zoals zondagse diensten, wijkkringen, Alpha-cursussen, gebedsbijeenkomsten en kinderwerk. Daarnaast geeft ze vorm aan haar maatschappelijke betrokkenheid door middel van inloopochtenden, open maaltijden en taallessen. Het pand wordt tevens gebruikt als uitdeelpunt van de voedselbank en er is een tweedehands kledingwinkel in aanwezig. De zondagse diensten worden door ongeveer twee honderd mensen bezocht. De bezoekers en de leden vormen een afspiegeling van de wijk.

1.3.3 De kerkelijke achtergrond

De CGK is een kerk staande in de gereformeerde traditie. Dat betekent o.a. het volgende:

"De Christelijke Gereformeerde Kerken zien de Bijbel als het woord van God. In de Bijbel heeft God laten zien wat Hij belangrijk vindt. De hoofdpunten uit de Bijbel zijn samengevat in de drie belijdenisgeschriften. Dit zijn de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels. Deze documenten zijn allemaal geschreven in de 16e en

⁶ <http://www.haarlem.nl/feiten-en-cijfers>

⁷ <http://www.hetopenhuishaarlem.nl>

17e eeuw en zij zijn specifiek voor de kerken die horen bij de gereformeerde traditie. Daarnaast erkennen de Christelijke Gereformeerde Kerken de oudere belijdenisgeschriften die christelijke kerken overal ter wereld erkennen. De Apostolische Geloofsbelijdenis is daarvan de bekendste". (<http://www.cgk.nl>)

Zonder hier verder op in te gaan moge het duidelijk zijn dat de start van nieuwe multiculturele gemeenten, dit kerkverband voor nieuwe vragen en uitdagingen stelt. Maar ondanks de complexiteit hiervan, gaat men dit niet uit de weg. Het is ook duidelijk dat veel van de allochtone broeders en zusters een theologische achtergrond hebben met een andere kleur. De website van 'Het Open Huis' gebruikt de 'vijf sola's'⁸ om het gereformeerde karakter duidelijk te maken en te borgen.

"Het gereformeerd karakter van de gemeente is samen te vatten in vijf korte woorden: alleen door genade, alleen door het geloof, alleen de Bijbel, alleen door Christus, alleen aan God de eer. Deze kernwaarden zijn onopgeefbaar. Over veel andere dingen kan verschillend gedacht worden". (<http://hetopenhuishaarlem.nl>)

Concluderend kan je zeggen dat de leden en bezoekers van 'Het Open Huis' een verschillende culturele achtergrond hebben en wonen in een wijk die meer aandacht vraagt dan gemiddeld, op het gebied van werk, inkomen en veiligheid. Zij hebben een geestelijk thuis gevonden in een gemeente gesticht door een Nederlands kerkgenootschap, die een duidelijk gereformeerd karakter heeft en tot voor 10 jaar geleden weinig ervaring had met allochtone gemeenteleden. In deze gemeente zoeken leden en leiders naar manieren om elkaar te verstaan en samen God te dienen. De culturele diversiteit van de leden maakt dit een grote uitdaging.

⁸ Sola Fide, Sola Gratia, Sola Dei Gloria, Sola Scriptura, Sola Christus, tijdens de reformatie geformuleerde kernpunten van het protestantisme.

Hoofdstuk 2

Interculturele gespreksvoering

2.1 Inleiding

De problemen met de pastorale communicatie die je kan ervaren in een interculturele kerk staan niet op zichzelf. Door immigratie, globalisering en door moderne communicatie middelen, zijn de kansen op interculturele contacten in de samenleving toegenomen. Sociale en antropologische wetenschappers zoeken naar overeenkomsten en verschillen tussen culturen. De theorievorming die hier uit voortvloeit heeft onder andere tot doel de voorspelbaarheid en begrijpelijkheid van het gedrag van de ander te bevorderen. Dit moet leiden naar een betere praktijk van interculturele communicatie. Hier is behoefte aan in de hulpverlening, wanneer het bijvoorbeeld gaat over ziektebeleving en expressie, in het onderwijs waar de leerkracht wordt geconfronteerd met een andere manier van opvoeding en omgaan met gezag maar ook in de zakenwereld, wanneer het aankomt op respect en spreken van de juiste woorden op de juiste plaats tegen de juiste persoon.⁹

2.2 Definitie

Wanneer spreek je van een intercultureel gesprek? Kan je niet zeggen dat elk gesprek intercultureel is? Zelfs als je beiden bent geboren en opgegroeid in het zelfde land, kunnen er door verschil in religie, maatschappelijke achtergrond en plaats van geboorte (stad of dorp), grote verschillen zijn.

“Er is sprake van interculturele communicatie wanneer de communicatiepartners in de interactie normen, waarden en praktijken introduceren die (1) relevant zijn voor de interactie, (2) objectief gezien specifiek zijn voor de sociale of culturele groep waartoe ze zichzelf rekenen, of subjectief door één van hen als zodanig worden beschouwd en (3) wanneer de kennis van deze normen en waarden bij de communicatiepartner als vanzelfsprekend wordt geacht, hetgeen de communicatie negatief kan beïnvloeden”. (Shadid W. , 1998, p31)

Wat opvalt in deze beschrijving is dat er ook sprake kan zijn van interculturele communicatie wanneer de gesprekspartners zichzelf zien, of de ander zien als behorend tot een andere *sociale* groep. De *verwachtingen* die er zijn met betrekking tot de sociale groepen waartoe de ander behoort, bepalen of een gesprek intercultureel kan worden genoemd. En, zoals blijkt uit de beschrijving, in hoeverre daar door één van beiden of door allebei nadruk op wordt gelegd. Dus ook al gaat het om twee mensen uit het zelfde land, wanneer ze komen uit twee verschillende sociaal economische groepen of twee verschillende religieuze of politieke groepen, dan kan je toch spreken

⁹ Voor het onderwijs verschijnen boeken als ‘Kleurrijk onderwijs’ van Drs. E.A.H. Dumasy, dat als ondertitel heeft: *een oriëntatie in de transculturele pedagogiek: communiceren en begeleiden*. Voor werknemers in de commerciële sector worden er cursussen ‘Interculturele communicatie’ aangeboden bij de Leidse Onderwijs Instelling (www.LOI.nl) of bij Globalizen (<http://globalizen.nl>) met als doel om zowel zakelijk als privé succesvol met mensen van een andere nationaliteit te communiceren.

van interculturele communicatie. Tussen intraculturele en interculturele communicatie bestaat een gradueel verschil, niet een fundamenteel verschil. (Shadid, 1998, p27) Dit betekent ook dat tijdens één gesprek de mate van interculturaliteit verschuiven kan. Nieuwe informatie kan maken dat de gesprekspartner meer of minder 'anders' wordt gezien. (Berg v.d.-Seiffert, 2007, p69) De sociale groepen en culturen waartoe iemand kan behoren vallen niet altijd samen met landsgrenzen.

2.3 Cultuur

Cultuur wordt verschillend gedefinieerd. De één noemt het 'een collectieve mentale programmering die de leden van één groep of categorie mensen onderscheidt van die van andere'. (Hofstede, Hofstede & Minkov 2012, p21) Bij een ander lezen we hoe cultuur grotendeels onbewust en van binnenuit bepaalt wat een mens voelt en waardeert en hoe iemand de wereld om zich heen ziet en daarop reageert. (Shadid, 1998, p46) Over de volgende kenmerken van cultuur zijn de meeste antropologen het eens. (Kloos, 1991, p18) Cultuur heeft allereerst te maken met menselijk gedrag en op de uitingen van dit gedrag (werktuigen, bouwwerken). Dit gedrag is aangeleerd gedrag. In het aanleren, waarbij de directe ervaring van een bepaald probleem niet perse noodzakelijk is, kan de mens leren van de ervaringen van vorige generaties. Dit wordt wel de sociale erfenis genoemd. Het leren is geen passief proces maar gaat in iedere generatie verder. Het hangt nauw samen met de omstandigheden en de problemen waar mensen voor komen te staan. Zo kan de mens meer leren dan waar hij in zijn eentje achter zou zijn gekomen. In de tweede plaats gaat het bij cultuur om gedrag van mensen als leden van een groep. Deze groep of samenleving schrijft dit gedrag als het ware voor. Cultuur hoort bij bepaalde groepen van mensen. Daarom is er binnen een samenleving altijd diversiteit. Een mannencultuur is anders dan een vrouwencultuur. Van jongeren wordt ander gedrag verwacht dan van ouderen.

Deze verschillende visies hebben invloed op de gedachten over de eigen mogelijkheden om invloed te hebben op de cultuur. Is cultuur een statisch gegeven of is het een continue leerproces waarbij de dagelijkse ervaringen die mensen opdoen worden geëvalueerd en geïnterpreteerd? Juist in relatie met anderen komt dit aspect van evaluatie sterk naar voren. In dit verglijken met de ander wordt de eigen cultuur als maatstaf genomen. Hoe groter het cultuurverschil is, hoe sterker zal de binding en de waardering zijn voor de eigen cultuur. Wat weer van invloed is op de wederzijdse verstandhouding. Immigratie en de confrontatie met de nieuwe cultuur kan dus tot gevolg hebben dat men de eigen cultuur meer gaat omarmen.

2.4 Verschillen in cultuur

Hoe wordt er aangekeken tegen de verschillen tussen de culturen? Hier zijn verschillende theorieën over ontwikkeld. Sommigen kiezen daarbij voor een dichotome benadering d.w.z. een onderverdeling in tegenstellingen. Een individualistische cultuur tegenover een collectivistische met nadruk op stam- en familieverbanden. Een schuldcultuur die vooral typerend voor het Westen zou zijn, tegenover een schaamtecultuur zoals te vinden is in oosterse landen. Een moderne cultuur tegenover een traditionele cultuur. Het gevaar hiervan is dat het leidt tot versimpeling van de realiteit. Eén aspect uit een cultuur wordt hiermee gemaakt tot het leidende principe. Je krijgt snel karikatuurbeelden

omdat de nuances buitenbeeld raken. Daarnaast wordt het idee gesuggereerd dat culturen eens en voor altijd hetzelfde zijn. (Shadid, 1998, p81)

Geert Hofstede, een belangrijk denker op het gebied van cultuurverschillen, typeert culturen langs vijf dimensies.¹⁰ Hierbij gaat het veel meer om gradaties. Deze dimensies werkt hij helemaal uit naar verschillende terreinen van het leven zoals gezin, school, werk, gezondheidszorg en samenleving. Op grond hiervan schetst hij een beeld waar de diverse samenlevingen zich bevinden t.o.v. deze dimensies. (Hofstede, 2012) Hij formuleert de volgende dimensies:

- (1) De machtsafstand in culturen. Machtsafstand of machtsongelijkheid kan gevonden worden tussen ouders en kind, werknemer en werkgever, man en vrouw. De hele samenleving is hier op ingesteld. In hoeverre wordt de machtsongelijkheid geaccepteerd in een samenleving? Acceptatie hiervan zie je in een cultuur met een grote machtsafstand. Voorbeelden hiervan zijn Aziatische, Arabische en Latijns Amerikaanse landen.
- (2) Individualistisch ten opzichte van collectivistisch. Staat het belang van het individu centraal of van het collectief? Bij individualistische culturen wordt zelfredzaamheid en opkomen voor jezelf gewaardeerd. De manier van communiceren is direct en expliciet. Bij collectivistische culturen is het belangrijk om conflicten te vermijden en is de communicatie impliciet. Er is een grotere nadruk op algemene belangen, traditie en op het voorkomen van gezichtsverlies. Nederland staat in de top vijf van individualistische landen. Colombia en Guatemala zijn voorbeelden van landen die aan het andere eind van het spectrum scoren.
- (3) Onzekerheidsvermijding. Hoe gaan men in de cultuur om met onbekende situaties en met de onzekerheid van de toekomst? Wanneer de onzekerheidsvermijding sterk is dan ligt er o.a. veel nadruk op regels en gedragscodes. Ook religie kan een manier zijn om met onzekerheid om te gaan. Bij een zwakke onzekerheidsvermijding is er een grotere tolerantie voor etnische verschillen en wordt er meer gerelativeerd.
- (4) Masculiniteit versus feminiteit. Mannelijke culturen hebben sterke sociale rolverschillen tussen de seksen. Masculiene culturen richten zich op prestatie en status. Bij vrouwelijke culturen zie je meer nadruk op kwaliteit, gelijkheid en bescheidenheid. De rollen van de beide seksen gaan als het ware in elkaar over. Deze dimensie zou ook te herkennen zijn in de politieke prioriteiten die een land stelt. Gaat de aandacht naar beloning van de sterken of naar solidariteit met de zwakken. Naar economische groei of naar aandacht voor het milieu.
- (5) Lange termijn versus korte termijn oriëntatie. Hierbij gaat het om de mate van nadruk die er ligt in een samenleving op de toekomst. Is deze hoog dan zal men veel plannen, sparen en maken mensen zich snel zorgen. Maar je ziet ook een grote gedrevenheid en doorzettingsvermogen. Is er een korte termijn visie dan heerst er meer een cultuur van 'pluk de dag'.
- (6) Hedonisme versus soberheid. Hedonisme staat voor de overtuiging dat je relatief onbelemmerd fundamentele en natuurlijke verlangens mag bevredigen. Je mag genieten en plezier maken. Wanneer een cultuur meer gericht is op soberheid dan zal er een overtuiging zijn dat

¹⁰ Geert Hofstede is emeritus hoogleraar Vergelijkende Cultuurstudies en International Management aan de universiteit Maastricht.

behoeftebevrediging moet gereguleerd worden door strikte sociale normen. Zuinigheid wordt belangrijk gevonden en vrije tijd minder belangrijk.

Met de beschrijving van de verschillende dimensies hebben we een helder model wat veel inzicht geeft in de verschillende culturen. Maar tegelijkertijd herken ik wat Shadid ziet als een gevaar.¹¹ Zomaar kan je komen tot een soort rangorde in de dimensies, waarbij de ene beter is dan de ander. Datgene waar je jezelf in herkent wordt hoger gewaardeerd. Zo zou het een instrument kunnen worden wat beeldvorming legitimeert. En hij waarschuwt tegen stereotypering. Je kan individueel gedrag niet zomaar aflezen uit de culturele dimensie. Er blijven individuele verschillen. Niet iedereen uit bijvoorbeeld Nigeria (een land met een korte-termijngerichtheid) denkt dat trots belangrijker is dan praktische resultaten of dat wijsheid komt zonder te investeren in kennis en onderwijs. Uitspraken over culturen zijn geen uitspraken over individuen. Tevens ziet hij het gevaar dat andere dimensies die de communicatie beïnvloeden op deze manier te veel buiten beeld blijven, bijvoorbeeld de sociale klasse. Culturen zijn geen homogene eenheden. Binnen een cultuur zijn er allerlei gradaties vindbaar. En, zegt hij, wees voorzichtig met datgene wat je koppelt aan de dimensies. In zijn ogen is miscommunicatie eerder het gevolg zijn van negatieve wederzijdse beeldvorming dan van objectieve vaststelbare culturele verschillen onderling. (Shadid, 2007, p52) Ik ben van mening dat dit waarschuwingen zijn die zeker ter harte moeten worden genomen.

Hoe zit het met de cultuur van immigranten? Wat gebeurt er met iemands cultuur wanneer hij verhuist naar een ander land? Landverhuizing is altijd een pijnlijk gebeuren nog los gezien van de reden waarom iemand verhuist. Migranten gaan door stressvolle ervaringen van discriminatie, racisme en armoede. Dit zijn ziekmakende ervaringen. (Roemer, 2002, p259) De eigen cultuur wordt een minderheidscultuur. In het thuisraken in de nieuwe omgeving maken ze een aanpassingsproces door. Dit proces wordt beïnvloed door de mate waarin ze contact hebben met de eigen groep en met de autochtone bevolking. Ook de grote van het verschil in cultuur is een factor en tevens de openheid van de ontvangende cultuur. Maar ook persoonlijke kenmerken spelen een rol: hoe oud is iemand als hij aankomt in het nieuwe thuisland, wat is zijn opleiding, wat is de reden dat iemand hier gekomen is, enz. (Shadid, 2007, p67) In dit proces van aanpassing ontstaat er als het ware een nieuwe cultuur.

2.5 Verskil in taal

Taal beïnvloedt ons denken en ons handelen. De Sapir-Whorf hypothese, vernoemd naar de Amerikaanse taalkundigen Edward Sapir en Benjamin Lee Whorf, stelt dat onze waarneming wordt bepaald door de taal die we tot onze beschikking hebben. Over hoe dit gebeurt en over de vraag hoe groot deze invloed is, daarover verschillen de meningen. Over de verbondenheid tussen taal, cultuur en denken, daarover zijn velen het eens. Verskil in taal heeft daarom meer gevolgen dan het niet verstaan van woorden, symbolen of gedragingen. Ook de denkwereld van de ander verschilt. (Swiggers, 2000, p214) Zelfs wanneer beiden gesprekspartners een derde taal gebruiken in hun conversatie blijft het verschil in moedertaal een wezenlijke rol spelen bij de ineffectiviteit van hun communicatie. (Shadid, 2007,p135) Daarnaast is taal een manier om de identiteit uit te drukken. Het kan gebruikt

¹¹ Dr. W.A. Shadid is antropoloog en bijzonder hoogleraar interculturele communicatie.

worden om etnische groepsgrenzen aan te geven en kan daarmee als een in- en uitsluitingmechanisme functioneren. De verschillen in de betekenis van non-verbale gedragingen kunnen voor misverstanden zorgen in interculturele communicatie. Oogcontact, inter-persoonlijke afstand en handgebaren zijn voorbeelden van non-verbale signalen, die cultuur afhankelijk zijn.

2.6 Interculturele communicatie

Er zijn verschillende theorieën en modellen ontwikkeld die de complexiteit van de interculturele communicatie in beeld proberen te brengen. Van hieruit wordt er gezocht naar handvaten om met deze complexiteit om te gaan. Zo ontwikkelde David Pinto¹² vanuit zijn structuurentheorie het driestappen model. De structuurentheorie maakt een onderscheid tussen F-culturen en G-culturen. F staat voor fijnmazig en G voor grofmazig. Dit slaat op de structuur van gedragsregels waar individuen mee te maken krijgen. Bij F culturen zijn er veel gedragsregels. Dit geeft het individu zekerheid maar beperkt zijn ruimte om eigen keuzes te maken. Bij G-culturen zijn er minder regels en wordt eigen initiatief en afwijkend gedrag meer geapprecieerd. De bedoeling van het model is om te komen tot een dubbel perspectief, om van hieruit keuzes te maken en te communiceren. Hierbij wordt dus vooral gekeken naar het culturele element in de communicatie.. In het kort komen deze stappen neer op het volgende: (Pinto, 2004)

- 1) Bewustwording van eigen (cultuurgebonden)normen en waarden. Welke regels en codes zijn van invloed op het eigen denken, handelen en communiceren?
- 2) Welke cultuurgebonden waarden en normen worden ontdekt bij de ander? Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen de meningen over het gedrag van de ander en de feiten. Je verzamelt kennis over de achtergrond en de redenen van het gedrag van de ander.
- 3) Vervolgens bepaal je hoe je wilt omgaan met de in die situatie gevonden verschillen. Waar liggen er grenzen voor wat betreft rekening houden met, acceptatie van en aanpassing aan de ander. Deze grenzen worden aan de ander helder, en ondubbelzinnig duidelijk gemaakt op een manier die bij de ander past.

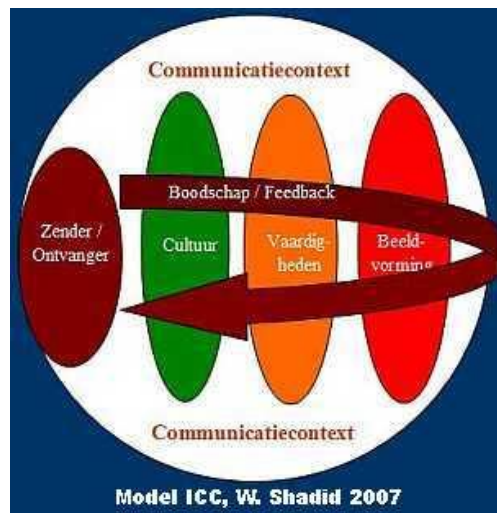
Het model heeft een eenzijdigheid. Door vooral te focussen op het culturele element blijven veel andere factoren buiten beeld. Een ander model is het zogenaamde TOPOI model. ('Het TOPOI model', 2012) Het is gebaseerd op een systeemtheoretische visie op communicatie.¹³ Dit model heeft tot doel misverstanden met betrekking tot bedoelingen en verwachtingen op te sporen. Het geeft belangrijke aandachtspunten en handvatten om in de gespreksvoering met mensen met een andere etnische en maatschappelijke achtergrond, culturele verschillen en misverstanden op te sporen en aan te pakken. TOPOI staat voor Taal, Ordening, Personen, Organisatie en Inzet. *Taal* omvat de verbale en non-verbale taal van de deelnemers aan het gesprek. Met taal geven mensen uitdrukking

¹² Prof. Dr. David Pinto wordt een expert genoemd op het gebied van migratie, inburgering en diversiteit.

¹³ De algemene systeem- en communicatietheorie gaat ervan uit dat een persoon in zijn communicatie slechts te begrijpen is door al de sociale systemen in ogenschouw te nemen waartoe deze persoon behoort of heeft behoord. Ieder persoon maakt deel uit van verschillende sociale systemen en aan elk van deze sociale systemen kan iemand een sociale identiteit ontleenen. De communicatie verloopt niet lineair van zender naar ontvanger maar circulair. Er is voortdurend sprake van een wederzijdse beïnvloeding.

aan hun identiteit en aan de betekenis die ze geven aan de hen omringende werkelijkheid. Vandaar dat de taal van een persoon of een groep de kennis en waarden van die persoon of die groep weer spiegelen. *Ordering* is de kijk, de zienswijze van de deelnemers op de kwesties die spelen in hun gesprek. *Personen* verwijst naar de personen die deelnemen aan het gesprek en naar hun onderlinge relatie. Hierin is het betrekkingaspect in de communicatie ondergebracht: wie zijn de gespreksdeelnemers voor elkaar, welke beelden hebben ze van elkaar en hoe ervaren ze hun onderlinge betrekking. *Organisatie* verwijst naar de maatschappelijke en professionele organisatorische omgeving waarbinnen de communicatie plaatsvindt. Welke machtsverhoudingen zijn er. Onder *Inzet* zijn de onderliggende motieven, behoeften, verlangens en drijfveren van de gespreksdeelnemers te vinden. Bij het model worden interventie suggesties gegeven.

In het nadenken over interculturele communicatie heb ik me vooral laten leiden door diverse publicaties van Shadid. In zijn benadering worden mijn inziens de diversiteit en de complexiteit van de interculturele ontmoeting het meest recht gedaan. Shadid beschrijft in zijn boek '*Grondslagen van interculturele communicatie*', verschillende factoren die een rol spelen bij interculturele gespreksvoering. Hij onderscheidt daarin drie hoofdpunten:

Figuur 1¹⁴

- De culturele achtergronden.
Het gaat hierbij om de dominante opvattingen en waarden die de leden van de betreffende groepen hebben en om hun normen en gebruiken met betrekking tot gepast en ongepast gedrag en wat wel en niet nastrevenswaardig is. Communicatie heeft te maken met het voorspellen van eigen en andermans gedrag. Welk gedrag verwachten de gesprekspartners van elkaar.
- De persoonlijke vaardigheden van de communicatiepartners.
Hierbij gaat het om de bekwaamheid om communicatieve boodschappen over te brengen en

¹⁴ Overgenomen van http://www.multicultureelopleiden.nl/wp-content/uploads/documenten/klas/comm_en_cultuur/Shadid_modelinterculturelecommunicatie_2007.pdf

te interpreteren. Worden er de juiste conclusies getrokken. Taalgebruik is belangrijk. Worden verbale en non-verbale boodschappen verstaan, begrepen. Ook het aanpassingsvermogen hoort hierbij. Hoe groot is het empathisch vermogen. Hebben de gesprekspartners de vaardigheid om de geëigende rol op te pakken. Onder dit kopje voegt hij ook de interpersoonlijke aantrekkingskracht.

- De wederzijdse attitudes en beeldvorming jegens de gesprekspartner en jegens de groep waartoe de ander behoort of gerekend wordt. In dit proces van beoordeling en beeldvorming wordt de eigen groep altijd positiever beoordeeld dan een andere groep. Dit kan leiden tot stereotypen en vooroordelen over zichzelf en de eigen groep enerzijds en over anderen en hun groep anderzijds. Deze factor heeft invloed op hoe iemand zich opstelt en hoe iemand zich gedraagt. Ook als je een negatief beeld heb van jezelf komt dit tot uitdrukking in taal en gedrag. Het beïnvloedt de manier waarop de boodschap wordt ontvangen. Beeldvorming en daarop gebaseerde verwachtingen hebben een cognitieve, een evaluatieve en een gedragsmatig aspect. Een negatieve houding jegens de gesprekspartner zal zorgen dat de ontvangen boodschap wordt geïnterpreteerd overeenkomstig de betreffende houding. Shadid benadrukt hoe groot het belang is van de beeldvorming. Deze is volgens hem van meer invloed op de communicatie dan de culturele verschillen. Minder expliciet benoemd door hem maar wel door anderen is het belang van de context, de setting, het doel, het proces en het resultaat van de communicatie.¹⁵

2.7 Interculturele competentie

2.7.1 Model van Spitzberg

Wat betekent bovenstaande voor het gesprek in een interculturele setting? Van een gesprekspartner wordt interculturele competentie gevraagd. Hieronder wordt het vermogen verstaan om optimaal te kunnen communiceren, rekening houdend met zowel de eigen culturele en sociale achtergronden als met die van hun communicatie partner. (Shadid, 2007, p113) In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen een cultuur specifieke en cultuur algemene benadering. De aanhangers van de eerste benadering leggen de nadruk op het belang van kennis van de cultuur en de gevolgen voor de communicatie en het hanteren daarvan. De tweede groep zegt dat er nog meer nodig is. Zij benadrukken dat ook aanpassingen van het eigen gedrag noodzakelijk zijn.

Een model voor interculturele competentie wordt gegeven door Spitzberg. (Shadid, 2007, p115) Hij kijkt naar veel aspecten op drie niveaus. Allereerst het niveau van het individu. Daarbij gaat het om motivatie, kennis en vaardigheden. Het tweede niveau is het niveau van de ontmoeting. Dit heeft betrekking op de persoonlijke eigenschappen van mensen die in een specifieke ontmoeting door een specifieke interactiepartner als competent kunnen worden beschouwd. Welke indruk hebben ze van de communicatieve competentie van de ander en van de sociale status. Beantwoorden ze aan elkaars verwachtingen, houden ze rekening met elkaars vrees voor ontmoeting en beantwoorden ze aan het beeld dat ieder heeft van een competent optreden. En het niveau van de relatie tus-

¹⁵ Deze komen naar voren in de theorie van Ellingsworth *adaptieve interculturele communicatie*, van en die van de *culturele identiteit* van Collier en Thomas. (Shadid W.A.R, 1994)

sen de communicatiepartners. Kunnen de partners voldoen aan elkaars behoefte aan autonomie en intimiteit. Hoe staat het met de wederzijdse aantrekkingskracht, met hun vertrouwen en behulpzaamheid en de mate waarin hun sociale netwerken elkaar overlappen.

2.7.2 Individuele aandachtspunten in het model

In het kader van dit onderzoek ben ik wat dit model betreft vooral geïnteresseerd in het niveau van het individu. Daarin worden er drie componenten onderscheiden.

1) Motivatie

Motivatie is afhankelijk van het zelfvertrouwen, de eigen opvattingen over het eigen kunnen en de duidelijkheid van het doel van de ontmoeting. De houding van de gesprekspartners ten opzichte van elkaar wordt in belangrijke mate gebaseerd op de culturele identiteiten die ze aan elkaar toeschrijven (beeldvorming). Dit brengt mee dat ze vooral in het begin van de ontmoeting naar elkaar kijken op grond van hun groepslidmaatschap. Misverstanden zijn met name het gevolg van stereotypen, vooroordelen en het voorop stellen van de eigen etniciteit. Verkeerde interpretaties zijn niet het grootste probleem. Wederzijdse angst en wantrouwen spelen een grotere rol. Wanneer er een stuk herkenning van elkaars cultuur verwacht wordt, dan heeft dat een positief effect op de vermindering van onzekerheid en vrees. Als de onzekerheid verkleind, komt dit de nonverbale expressiviteit en de intimiteit ten goede. Onzekerheid kan ontstaat door taalverschil. Of door gebrek aan kennis over het gedrag dat in de cultuur van de ander vereist is. Dan ontstaat er onzekerheid in het voorspellen van houding, gevoelens, waarden en gedrag van de ander en onzekerheid of men de ander werkelijk begrijpt. In hulpverleningssituaties kan er angst zijn voor de negatieve gevolgen van het contact voor het zelfbeeld. Ook intrapsychische processen en sociale verhoudingen hebben hun invloed op de mate van vrees. Vrees is een factor die zowel de motivatie als de effectiviteit van de communicatie belangrijk negatief kan beïnvloeden. Het in toom houden van de vrees, die zich bijvoorbeeld kan uiten in het zich zorgen maken, is een belangrijke persoonlijke vaardigheid. (Shadid, 2007, p119)

op de culturele verwachtingen die er kunnen zijn. Wanneer dat het geval is schiet de kennis zijn doel voorbij.¹⁶

3) Vaardigheden.

2) Kennis

Kennis is belangrijk. Hieronder valt kennis van de situatie in kwestie, van adequaat gedrag dat nodig is, of de manier waarop daar informatie over verkregen kan worden. Er is kennis nodig van verschillen tussen mensen en de betekenis van hun sociale positie. Kennis slaat ook op persoonlijke eigenschappen die noodzakelijk zijn voor een goede verwerking van informatie tijdens een ontmoeting. Kennis van de cultuur van een groep geeft inzicht in normen en waarden en de opvattingen over bijvoorbeeld gastvrijheid, beleefdheid, attentie, familierelaties, hulpvaardigheid en vriendschap. De verschillen in interpretatie kunnen ertoe leiden dat bijvoorbeeld beleefdheid en assertiviteit in de ene cultuur door de leden van een andere cultuur worden gezien als onderdanigheid respectievelijk brutaliteit. Kennis van sociaal wenselijk gedrag kan misverstanden voorkomen. In de ene cultuur is een opmerking over de schoonheid van een vrouw of dochter een compliment, in een andere cultuur

¹⁶ Bijvoorbeeld: U wilt geen kopje koffie? Zeker de ramadan hè. Nee, ik heb last van mijn maag.

is dit ongepast gedrag. Het is ook van belang kennis te hebben van de verschillen met betrekking tot non-verbaal gedrag, oog contact en inter-persoonlijke afstand. Maar de kennis van de ander gaat verder dan de cultuur. Ook factoren als de sociaal economische en de juridische positie is belangrijk. Hebben mensen inkomen uit werk, welke status hebben ze. Is iemand getrouwd of bijvoorbeeld een alleenstaande moeder. Bij dit alles moet niet uit het oog verloren worden dat een groep nooit homogeen is. Mensen uit hetzelfde land kunnen behoren tot andere stammen of taalgroepen. Al deze kennis vergroot de alertheid op zaken maar er moet voorkomen worden dat de ander wordt vastgepind. Bij vaardigheden gaat het om het omzetten van kennis in adequaat gedrag. Gerichtheid op de ander, goede gesprekstechnieken, kalmte, zelfbeheersing, expressiviteit en aanpassingsvermogen. Als concrete vaardigheden worden genoemd (Shadid, 2007, p126):

a) *Bekrachtigen*, om de interactie tot stand te brengen en de relatie goed te houden.

b) *Bedachtzaamheid*. Hiermee wordt bedoeld dat men zich bewust is van de heterogeniteit van andere groepen. Is er een openheid voor nieuwe informatie en is er de ruimte om meerdere perspectieven te verkennen.

c) *Zelfonthulling*. Dit is een belangrijk onderdeel van een goede sociale relatie, omdat dit de mate van wederzijdse betrokkenheid en vertrouwen van de communicatiepartners aangeeft. Meer zelfonthulling betekent meer vertrouwen. In een interculturele ontmoeting is dit nog belangrijker omdat in het begin van de ontmoeting de kennis van de ander (cultuur, wereldbeeld enz) minimaal is. Door zelfonthulling wordt dit verminderd. Daardoor verminderen ook de vooroordelen en ontstaat er een betere voorspelbaarheid. Ook de mate van zelfonthulling wordt mede door de cultuur bepaald. Maar ondanks dit: het kunnen omgaan met lacunes in kennis is een belangrijke vaardigheid.

d) *Empathie en aanpassing*. Aanpassing betekent rekening houden met de specifieke culturele achtergrond, persoonlijke eigenschappen en wensen van de communicatiepartner. Het betekent een verandering van de eigen communicatiestijl in de richting van de ander, zonder daarbij de eigen wensen en doeleinden uit het oog te verliezen.

Kunneman (zoals geciteerd in Roemer, 2002) doet een interessante uitspraak. Alhoewel het slaat op een hulpverleningssituatie is het de moeite waard om notie van te nemen:

Voor zover therapieën mensen echt helpen komt dat mijns inziens vooral doordat de betrokken therapeuten dergelijke kwaliteiten enigszins in huis hebben, doordat zij zichzelf niet als Westers, de doeners en de kunnens hoeven te positioneren, maar tot op zekere hoogte bondgenoten kunnen zijn, die in hun eigen leven verwante problemen tegen komen, daar zelf mee worstelen en daarom vanuit een principiële gelijkwaardigheid in plaats van een professionele superioriteit kunnen optreden.

2.8 Samenvatting

Na een verkenning van verschillende kernbegrippen met betrekking tot interculturele communicatie, werd er bij Shadid een model gevonden die de complexiteit ervan mijns inziens voldoende recht doet. Het geeft aandachtspunten die ook de pastor ter harte moet nemen tijdens een intercultureel

pastoraal gesprek. Het model wijst op de motivatie of attitude, de kennis en de vaardigheden van, in ons geval, de pastor. Deze informatie is belangrijk in het beantwoorden van deelvragen b en c: Een antwoord op deelvraag a vonden we in paragraaf 2.1

- a) Wanneer spreek je van interculturaliteit?
- b) Wat betekent interculturaliteit voor de pastorale gespreksvoering?
- c) Welke specifieke attitude, kennis en vaardigheden heeft de pastor nodig voor een intercultureel pastoraal gesprek?

Interculturele pastoraat kan gezien worden als een vorm van interculturele communicatie zoals we in dit hoofdstuk hebben gedaan. Brengt de eigenheid van het pastorale gesprek nog andere aandachtspunten naar voren? Hierover gaat het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 3

Pastoraat als vorm van interculturele communicatie

3.1 Inleiding

Wanneer je op zoek gaat naar literatuur intercultureel pastoraat, dan kom je niet veel tegen. Het meeste staat in het kader van zending, waarbij de gezondene zich in een nieuwe cultuur begeeft. Om Jood met de Joden te worden¹⁷ leert men de taal en zoekt men naar culturele aanpassingen.¹⁸ De inzichten die daarin naar voren komen zijn waardevol maar ik zie toch ook grote verschillen. De Nederlandse pastors in mijn onderzoek blijven in hun eigen land, in hun eigen cultuur. Dat is de dominante cultuur. Zij bewegen zich onder verschillende anderen, met verschillende culturele achtergronden. Dat maakt dat literatuur vanuit een zendingsperspectief niet zonder meer gebruikt kan worden in dit kader.

Pastoraat heeft een eigenheid wanneer het gaat over de inhoud, de methode, het perspectief en de context. (Ganzevoort, 2007,p30) Welke invloed heeft cultuurverschil op deze vier gebieden? Hier naar willen we kijken in het volgende hoofdstuk.

3.2 Inhoud van het pastoraat

3.2.1 Vertrekpunt

Wat bedoelen we met pastoraat? Hier zijn verschillende antwoorden op te formuleren. Een ruime definitie is 'zorg voor het verhaal van mensen in relatie tot het verhaal van God'. (Ganzevoort & Visser, 2007, p 26) Heitink (1998, p 41) geeft de volgende definitie:

Onder pastorale zorg wordt verstaan de zorg en aandacht die zich richt op "heel de mens", bijzonder het aspect van diens geestelijk functioneren, oog heeft voor contingente situaties en omstandigheden, plaats heeft via ontmoeting, gesprek en ritueel, individueel of in groepen, de vorm aanneemt van onderling pastoraat of professionele begeleiding, opkomt uit de christelijke traditie met haar joodse wortels, zich verbonden weet met de christelijke geloofsgemeenschap, tot gevolg hebben dat mensen iets ervaren van heling, ondersteuning, leiding en verzoening, een relatie onderhoudt met andere vormen van zorg en begeleiding binnen de context van de moderne samenleving.

¹⁷ N.a.v. 1 Korinthiers 9:20

¹⁸ Een voorbeeld hiervan is het boek *Ministering Cross-Culturally, an incarnational model of personal relationships*, geschreven door Sherwood G. Lingenfelter and Marvin K. Mayers

Alhoewel de pastorale gespreksvoering, waar ik mijn aandacht op richt in dit onderzoek, maar een onderdeel is van wat hier wordt genoemd, vind ik de definitie van Heitink meer richting en duidelijkheid geven. Hierin wordt zichtbaar dat het pastorale gesprek staat in het bredere kader van de gemeente en de diversiteit aan activiteiten en ontmoetingen die daarin plaatsvinden.

3.2.2 Culturele accenten m.b.t. de inhoud van het pastoraat

Interculturele communicatie in het pastoraat vraagt om een interculturele hermeneutiek, de vertaling van de inhoud van de boodschap naar de specifieke ander met zijn eigen cultuur. In het geval van een internationale gemeente moet deze vertaalslag dus steeds opnieuw gemaakt worden. Schreiter (zoals geciteerd in Ganzevoort, 2007, p 61) benoemt vier aspecten die hierin aandacht vragen: betekenis, waarheid, gelijkheid en verschil, en auteurschap. Waardoor wordt bijvoorbeeld de betekenis van een tekst bepaald? Door de lezer of de schrijver of door de tekst zelf? De beantwoording van die vraag wordt beïnvloed door de cultuur waarin iemand zich bevindt. Een individuele cultuur zal de lezer benadrukken, een collectivistische cultuur zal meer uitgaan van de eigen betekenis van de tekst. Waarheid wordt in het Westen vaak bepaald door abstracte waarheden, terwijl deze bij andere culturen te vinden is in verhalen en ervaringen. Volgens Ganzevoort zou een cultuursensitieve pastorale zorg verschillende aandachtsgebieden moeten hebben. De eerste, komend uit de Afrikaanse context, is de aandacht rondom ziekte en gezondheid. Het wereldbeeld maakt dat mensen bij problemen veel vaker de oorzaak zoeken in verstoringen van krachten en machten, waarbij ook het voorgeslacht betrokken wordt. Ziekte heeft daardoor niet alleen een lichamelijke maar ook een geestelijke dimensie. Het tweede accent is de manier waarop familieverhoudingen in verschillende culturen worden gestructureerd. In de Afrikaanse context blijft de uitgebreide familie van belang, inclusief de voorouders. Daarom moet er bij het pastoraat een insteek gekozen worden die niet te individualistisch maar betrokken is op de bredere gemeenschap. Het derde accent is de verhouding tot de spirituele wereld. Deze kan per cultuur verschillen. De invloed hiervan op de theologie wordt besproken bij paragraaf 3.4. Het vierde accent is de cross culturele stress bij immigranten. Deze ontstaat door taalproblemen, vervreemding, een kloof tussen dromen en realiteit en onvrede over werk en relaties. Bij velen speelt het geloof in (een) God een grote rol in het ontvangen van kracht en betekenis. Het laatste accent wat meer komt uit de Zuid Amerikaanse context, is de aandacht voor onrecht en onderdrukking. Deze onderdrukking kan zich op allerlei gebieden afspelen.

3.3 Methode

3.3.1 Verschillende pastorale benaderingen

Vanuit de Nederlandse context worden er verschillende pastorale benaderingen of modellen beschreven en aangereikt. Is er een model dat het beste past bij de interculturaliteit van het pastorale gesprek? Van welke benaderingen maken de pastores gebruik? Tijdens de interviews komt deze

vraag voorbij. Hier volgt een korte beschrijving van diverse benaderingen van pastoraat. Deze opsomming is niet uitputtend maar geeft een goed overzicht in de verschillende vormen van pastoraat.

Kerygmatisch pastoraat

Binnen het kerygmatisch model ('kèrugma' is het Griekse woord voor verkondiging) is de pastor de getuige die als ambtsdrager de openbaring vertegenwoordigt. De aandacht gaat sterk uit naar de van boven komende openbaring van God. De afstand tussen God en mens wordt benadrukt, die alleen overbrugd kan worden door het initiatief van God in het zenden van Zijn Zoon Jezus Christus. Uitgangspunt van het pastorale handelen ligt in het Woord van God zoals dat tot ons komt in de Bijbel. De rol van de pastor is in dit model te beschrijven als getuige. De pastor vertegenwoordigt het luisteren naar Gods woord. Het ambtelijk karakter van de pastor wordt omschreven in termen als dienstbaarheid, maar het is wel een dienstbaarheid die met een opdracht en volmacht is geladen. Dit creëert een machtsverhouding. (Ganzevoort, 2007, p72)

Therapeutisch pastoraat

Binnen het therapeutisch pastoraat is de aansluiting bij de menselijke ervaring een belangrijk uitgangspunt. Er is weinig nadruk op verkondiging. Veel aandacht gaat uit naar gespreksvoering en counselingmethoden. De pastor krijgt de rol van helper (Ganzevoort, 2007). Rogeriaanse thema's als onvoorwaardelijke acceptatie en empathie zijn belangrijk.¹⁹ Het pastorale element wordt met name opgeroepen door de context van de kerk, waardoor een pastorale setting ontstaat die de verwachtingen van mensen beïnvloed en het gebruik van religieuze hulpbronnen stimuleert. Onder deze vorm van pastoraat kan je ook het systemisch pastoraat scharen zoals het contextuele pastoraat dat werkt met het gedachtegoed van de gezinstherapeut Nagy.²⁰

Evenmenselijk pastoraat

Andries Baart liet met zijn boek *Een theorie van presentie*, zien hoe pastoraat ook gezien kan worden als een vorm van medemenselijkheid. Deze manier van pastoraat, die opkwam uit het buurt en straatwerk, legt vooral nadruk op wederkerigheid, persoonlijke betrokkenheid en verbondenheid. De pastor krijgt hier de rol van metgezel. De pastor-als-metgezel is primair degene die het niet weet en niet heeft, maar bereid is bij de ander te zijn. De basishouding die dit pastoraat-als-presentie kenmerkt, is ook door de zorg en door de geestelijke verzorging in instellingen omarmd. (Baart, 2001)

Hermeneutisch pastoraat

Deze vorm van pastoraat kan omschreven worden als een manier om mensen bij te staan om wat hen overkomt te interpreteren en soms te herinterpreteren. Het verhaal van de mens mag verstaan worden in het licht van het verhaal van God. De pastor helpt hierbij als gids en tolk. (Ganzevoort, 2007, p96) Ook dit model heeft verscheidene varianten zoals het narratieve pastoraat.²¹

Charismatisch pastoraat

Er wordt verschillend gedacht over het charismatisch pastoraat. Sommigen scharen het onder thera-

¹⁹ Carl Rogers (1902-1987) was een Amerikaanse psycholoog en psychotherapeut. Hij ontwikkelde een nieuwe manier van hulpverlening waarbij empathie, authenticiteit van de hulpverlener en onvoorwaardelijke acceptatie van de cliënt centrale elementen zijn.

²⁰ Iván Böszörményi-Nagy (1920-2007) was een Hongaars Amerikaans psychiater. Hij is de grondlegger van de contextuele therapie waarbij de aandacht vooral uitgaat naar de relationele ethiek.

²¹ Manier van pastoraat waarin het levensverhaal met zijn diverse betekenissen centraal staat.

peutisch pastoraat, andere vinden het een vorm van kerygmatisch pastoraat omdat het verhaal van God principieel voorrang heeft op het verhaal van de mens. (Ganzevoort, 2007, p77) Het centrale uitgangspunt is dat God nauw betrokken is op de menselijke werkelijkheid en daarin actief werkzaam is. De Geest van God wordt gezocht en verwacht in de charismata zoals inzicht, profetie en genezing. Er is meer aandacht in deze vorm van pastoraat voor innerlijke genezing, lichamelijke genezing en bevrijding van demonen.

3.3.2 De gevolgen van de methode voor de pastor

Aan de diverse pastorale modellen zijn ook diverse rollen gekoppeld die de pastor kan hebben of wil aannemen. In kerkelijk Nederland heeft er in veel kerken een verschuiving plaats gevonden van het kerygmatisch model naar andere modellen. Dat past ook in onze samenleving waarin gelijkheid, gelijkwaardigheid en overleg hoge ogen gooit. Een directieve vorm van leidinggeven wordt niet snel op prijs gesteld. In de ICF gemeente in Rotterdam is een onderzoek gedaan naar leiderschap in een interculturele gemeente. (Stoppels, 2013) De onderzoeker nam de vijf dimensies van Hofstede om een beeld te krijgen hoe de culturele dimensies mee doen in de stijl van leiding geven van de geïnterviewden. Vooral op de dimensies van machtsverschil en masculien versus feminien waren er opmerkelijke verschillen. Verschillen die van invloed zijn op het feit dat de één een voorkeur heeft voor een sterke directieve leider en de ander een afkeer heeft van een sterke hiërarchie en grote machtsverschillen. Vaak worden deze verschillen theologisch geladen maar het heeft misschien meer met cultuur te maken. Ook in het pastoraat en in de verwachtingen die er zijn van de pastor kan dit mee spelen.

3.4 Het perspectief: wat betekent verlossing?

Wanneer je de ander nabij wil zijn als pastor is een gezamenlijke wereldvisie van belang. E. Fuller Torrey (zoals geciteerd in Hesselgrave, 2002, p326) wijst hierop. Een wereldvisie, de kijk op de werkelijkheid, doet mee in alle culturele uitingen. Het gevaar bestaat dat je er vanuit gaat dat bij christenen wel sprake van zal zijn van een gezamenlijke wereldvisie. Ronald Westerbeek, kerkplanter van ICF Amersfoort, maakt in zijn bachelor scriptie 'A Kingdom of Life', duidelijk hoe christenen in Afrika een andere visie hebben op belangrijke noties uit het evangelie.²² Wanneer in een reformatorische kerk de vraag gesteld wordt: "wat veroorzaakt het kwaad in de wereld", dan zal het antwoord zijn; zonde. De mens is zondig en heeft vergeving nodig wat Jezus Christus voor ons bewerkt heeft aan het kruis. In Afrika is het probleem niet zozeer de zonde, maar zijn het de kwade machten die het leven willen vernietigen. En Jezus is gekomen om deze te overwinnen. Het goede wat God bereid heeft is niet iets voor de toekomst, voor de hemel (een meer westers accent) maar is voor het leven nu. Jezus bemiddelt genezing, heling en bevrijding nu. Wanneer een pastor op bezoek gaat bij een Afrikaanse

²² Ronald Westerbeek 'A Kingdom of Life', met als ondertitel 'an exploratory study on Kingdom theology as outlined by Jürgen Moltmann and N.T. Wright, as a framework for processing and integrating African theological perspectives in Western evangelical theology' 2012, op te vragen bij de schrijver.

broeder of zuster, dan zal deze van de pastor een boodschap verwachten die in het verlengde hiervan ligt. In de Afrikaanse theologie ligt er veel minder accent op de 'gebrokenheid van de wereld'. Op het uithouden te midden van het lijden. Het probleem van het kwaad wordt anders gedefinieerd en daarmee ook de oplossing en de rol van Jezus. Demonen, hekserij en toverij zijn reële aspecten van het leven en Jezus wil beschermen en bevrijden. Deze verhalen worden tenslotte ook volop gevonden in het evangelie. In het pastoraat kan dit een rol spelen. (Westerbeek, 2012) De duiding van het kwaad en de interpretatie van een heilzaam bestaan met daaraan verbonden de nadruk op lichamelijke en geestelijke genezing is in overeenstemming met de Afrikaanse wereldbeeld. (Bosch, 2012) Begrippen als 'kracht' en 'geestelijke strijd' hebben een eigen betekenis en verwijzen naar het geloof in een tussenwereld. Voor veel westerse christenen is dit geen onderdeel van hun wereldbeeld.

3.5 De context: de gemeente, de gemeenschap en het onderwijs

Een geloofsgemeenschap is de bedding waarin het persoonlijk pastoraal gesprek plaats vindt. Het gesprek staat nooit op zichzelf. Het is een relationeel moment, wat onderdeel uitmaakt van een groter verband. Een verband waarin de gesprekspartners elkaar op verschillende manieren ontmoeten. Een verband waarin ze niet alleen de pastor en de pastorant zijn, maar ook broeder en/of zuster van elkaar. Ganzevoort haalt een uitspraak van Heitink aan wanneer hij schrijft 'de geloofsgemeenschap is de primaire drager van het pastoraat. Daar waar mensen omzien naar elkaar, zorgdragen voor elkaar, daar vinden we de basis van de pastorale zorg'. Op deze basis mag een pastor verder bouwen in het persoonlijke gesprek. Wanneer de basis ontbreekt zal dit invloed is het niet onwaarschijnlijk dat dit invloed zal hebben op het vertrouwen en de openheid van de pastorant. De manier waarop de onderlinge zorg of het basis pastoraat in een gemeente is georganiseerd verdient dan ook aandacht.

Daarnaast is het onderwijs in de gemeente van belang. Wanneer er zo'n diversiteit is in de achtergrond van de leden, dan wordt het extra belangrijk om helder te communiceren waar de gemeente voor staat. Dit voorkomt verkeerde verwachtingen. Het draagt bij aan de bewustwording van de theologische verschillen en mag een stimulans zijn voor het gesprek hierover.

3.6 Samenvatting

Het pastorale aspect in de interculturele gespreksvoering wordt duidelijk in de context, de inhoud, het perspectief en de methode. Doordat de gesprekspartners in relatie met elkaar staan als pastor en pastorant binnen een bepaalde gemeente, verkrijgt het contact een eigen kleur. Welke kleur dit is, is mede afhankelijk van rolopvatting van de pastor en de verwachting van de pastorant. De inhoud krijgt zijn eigen accent door de o.a het wereldbeeld. Het perspectief kan verschillende invullingen krijgen doordat ook de heilsverwachting een contextueel en cultureel aspect hebben. Maar het mag altijd hoopvol zijn. Gelovend in een Drie-enige God is daar alle reden voor. Hiermee zijn we verder gekomen in het beantwoorden van deelvraag c en d:

- Welke specifieke attitude, kennis en vaardigheden heeft de pastor nodig voor een intercultureel pastoraal gesprek?
- Welke verwachtingen hebben de pastor en de pastorant van het interculturele pastorale gesprek in deze gemeente?

Hoofdstuk 4

Het onderzoek

4.1 Onderzoeksopzet en methodiek

Mijn onderzoek is een praktijkonderzoek omdat het voortkomt uit een praktijkvraag en een bijdrage wil leveren aan de beroepspraktijk. In de onderzoeksopzet kun je spreken van een evaluerend onderzoek. Ik ben benieuwd hoe de huidige praktijk van de pastorale gespreksvoering zich verhoudt tot wat ik tegen kom aan aandachtspunten in de literatuur. Ik heb enige tijd nagedacht hoe ik een goed beeld zou kunnen krijgen van de huidige praktijk. Het leek mij niet ethisch verantwoord om te vragen aanwezig te mogen zijn bij een pastoraal gesprek. Aangezien én de pastor én de pastorant mij nageenog niet kennen zou, naar mijn idee, mijn aanwezigheid storend zijn en een inbreuk doen op de privacy. Door deze keus werd wel meteen de mogelijkheid om een goed beeld te krijgen van de dynamiek in het gesprek weggenomen. Wat er gebeurt in een intercultureel pastoraal gesprek tussen de twee gesprekspartners en hoe ieder daarin functioneert viel hierdoor buiten beeld. In plaats daarvan heb ik er voor gekozen om de twee pastores te interviewen en daarnaast vijf leden van de gemeente met een niet Nederlandse achtergrond. Daarbij wilde ik vooral inzoomen op aan de ene kant de gedachten van de pastor over zijn/haar taak of rol of roeping. Met daar tegenover wat de pastorant heeft aan verwachtingen van de pastor en het gesprek. Ik wilde ook onderzoeken of deze verwachtingen worden beïnvloed door ervaringen in het land van herkomst. Daarnaast heb ik me gericht op de gedachten en verwachtingen van het pastorale gesprek door beide partijen. Wat verwacht de pastorant er van en hoe verhoudt zich dat tot wat de pastor hoopt met betrekking tot het gesprek. Ik heb me gerealiseerd dat ik de pastorant niet rechtstreeks kon vragen naar zijn/haar ervaringen met de pastor. Mijn verwachting was dat dit vooral sociaal wenselijke antwoorden zou opleveren. Maar ook met mijn huidige vraagstelling blijft altijd de vraag open of dit niet als nog gebeurd

Ik ben dus in de interviews vooral bezig geweest met deelvraag d en f.

- Welke verwachtingen hebben de pastor en de pastorant van het interculturele gesprek in deze gemeente?
- Welke betekenis heeft het interculturele pastorale gesprek voor de pastorant?

Voor de beantwoording van andere deelvragen was ik hierdoor vooral aangewezen op de literatuur. Ik heb de pastores wel gevraagd naar hun ideeën over wat van belang is in een intercultureel pastoraal gesprek. In de resultaten van het onderzoek wordt hier iets over gezegd. Maar ik heb niet kunnen observeren hoe ze dit in de praktijk brengen.

Mijn keuze voor de invalshoek van de verwachtingen werden mede bepaald door wat ik in de literatuur tegen kwam over de impact van beeldvorming. Verwachtingen die je hebt van de ander en het gesprek worden mede bepaald door beeldvorming. Beeldvorming van de ander als persoon, van de ander als lid van een bepaalde groep en van de ander in zijn rol.

In het nadenken over de methode heb ik me gerealiseerd dat wat ik probeer te onderzoeken, tevens gebeurt tijdens de interviews met de pastoraalanten. Al deze gesprekken waren een vorm van interculturele communicatie. Ik hoeverre is er bij mij als onderzoeker sprake van beeldvorming? Op welke manier doet mijn culturele achtergrond mee in dit onderzoek? En heeft dat misschien invloed gehad op het opstellen van de interview vragen en het gesprek? Behalve interviewer werd ik op die manier ook participierend observator. In de reflectie op het onderzoek (paragraaf 6.4.1) kom ik hier op terug.

4.2 De interviews

4.2.1 Selectie respondenten

De keus voor de pastoraalanten was duidelijk. ‘Het Open Huis’ heeft één vaste evangelist voorganger. Daarnaast is er een kerkelijk werker die twee dagen werkzaam is in de gemeente. Met hen heb ik de interviews gedaan. Zij hebben beiden de Nederlandse nationaliteit. De kerkelijk werker heeft op mijn verzoek diverse gemeenteleden benadert met de vraag of ze mee wilden werken aan mijn onderzoek. Hierbij ging mijn voorkeur uit naar een diversiteit aan Afrikaanse gemeenteleden aangezien ik hier in mijn eigen gemeente regelmatig mee te maken heb. Maar ik wilde ook graag één iemand van buiten Afrika, om te eventuele verschillen op het spoor te komen. Diegene die ze vroeg reageerden positief. Nadat ze met toestemming de namen en telefoonnummers had doorgegeven heb ik met hen contact opgenomen om een afspraak te maken.

Land van herkomst	Leeftijd	Aantal jaren in Nederland	Kerkelijke achtergrond
Echtpaar G.en J. uit Ghana	51 en 50 jaar	26 jaar	Methodistenkerk
Mw. J uit Nigeria	45 jaar	15 jaar	Niet duidelijk
Mw. B. uit Congo	51 jaar	22 jaar	Katholieke kerk
Dhr. A. uit Congo	52 jaar	12 jaar	Pinkstergemeente
Mw. K. uit Japan	84 jaar	10 jaar	Baptistengemeente

4.2.2 Uitwerking van de interviews

Bij de interviews is gebruik gemaakt van twee vragenlijsten, één voor de pastoraalanten, één voor de pastoraalanten.²³ Van de interviews van de pastoraalanten zijn geluidsopnames gemaakt. Deze zijn vervolgens in

²³ In bijlage J en bijlage K zijn deze terug te vinden

zijn geheel uitgeschreven.²⁴

Nadat ik merkte dat de eerste pastorant het niet prettig vond dat ik het gesprek opnam, heb ik er voor gekozen om de gesprekken met de pastoranten op te schrijven. Van elk gesprek heb ik later een verbatim gemaakt.²⁵ Vervolgens ben ik de interviews doorgelopen om te markeren welke gedeelten betrekking hadden op de deelvragen. Deze gemarkeerde fragmenten zijn per interview gelabeld. Een topic kan verschillende labels hebben.²⁶ Een voorbeeld hiervan is opgenomen in bijlage J. Een overzicht van de topics en de gebruikte labels met de koppeling aan gespreksfragmenten is opgenomen in bijlage I. Door op deze manier te werk te gaan heb ik ernaar gestreefd zo objectief mogelijk te zijn.

4.3 De onderzoeksresultaten

4.3.1 De rolopvatting en verwachting van de pastor

In deze paragraaf wordt gezocht naar een deel van het antwoord op deelvraag d. Welke verwachtingen zijn er bij de pastors en de pastorant en met betrekking tot de persoon en rol van de pastor. Over de verwachtingen van de pastor zijn de respondenten meer uitgesproken dan de verwachtingen van de pastoraal medewerkster. Van de pastor en in mindere mate pastoraal werkster wordt het volgende verwacht:

- ❖ Hij is aanwezig op belangrijke momenten in het leven zoals geboorte, huwelijk, ziekte en sterven. Hij geeft op deze momenten steun en begeleiding. (B6 en G7)
- ❖ Hij moet goed onderwijs geven. (B6, B9b, G6, G11b)
- ❖ Hij is als een vader en zijn vrouw als een moeder. (B4b, B8b, H2, J4b)
- ❖ Hij/zij is een gezant en vertegenwoordiger van God/Jezus. Hij is de schakel tussen jou en God. Hij/zij brengt het woord van God. (A12d, G5, J4b, J9, K12e, J9)
- ❖ Je kan naar hem/haar toe met problemen. (B5b, B14a, A5, A8a, J2, J4a, J4c)
- ❖ Hij is een voorbeeld. (B9a, B10, G7, G13)

Wat mij hier in opvalt is de grote plaats die de pastor krijgt in het dagelijks leven en het geloofsleven van de respondenten. Hij, en in afgeleide zin ook zij, hebben voor 4 respondenten een essentiële rol in hun relatie met God. Zij zijn een soort intermediair, een soort verpersoonlijking van God. God en de pastor staan dicht bij elkaar. Daarom heeft wat hij zegt en doet bijzondere betekenis. Daarom moet je voor hem bidden zodat hij jou beter kan helpen. (J4b) Je gaat naar hem toe met problemen van allerlei aard. Want hij is de eerste psycholoog. (A5 en A8a) Hij zorgt voor je als een vader, dus jij eert hem als een vader.

In hoeverre worden deze verwachtingen bepaald door de ervaringen in het thuisland?

²⁴ Zie bijlagen A en B

²⁵ Zie bijlagen C, D, E, F, G

²⁶ Zie bijlage H

Respondent 3 heeft een katholieke achtergrond. De ervaringen die ze heeft opgedaan in haar thuisland komen uit haar jeugd. Ze herkent veel van wat ze toen heeft meegemaakt in hoe de pastor van 'Het Open Huis' functioneert. (B8a) De pastor in haar thuisland was een soort vader figuur en dat ervaart ze nu ook. (B4d) Het cultuur verschil wat ze benoemd lijkt geen grote rol te spelen. (B8b) Respondent 4 was in zijn thuisland lid van een grote pinkstergemeente. De pastor was meer een directeur. (A2c) Hij stond op afstand en had een team van mensen waar je niet makkelijk tussen kwam. (A2a) Dat dit hier anders is wordt positief gewaardeerd. (A2b) . De pastor daar en hier wordt de eerste psycholoog voor alle vragen genoemd. (A5, A8a) Er worden ook dingen gemist: het vasten, een profeet. (A12a, A12b) Dat dit niet terug gevonden wordt in de nieuwe gemeente heeft volgens mij vooral te maken met het feit dat 'Het Open Huis' geen pinkstergemeente is. Respondentenechtpaar 5 benoemt hoe de pastor in het thuisland met iedereen persoonlijk contact had. Tegelijk kijken ze hier nu anders naar. (G5, 'dat was toch eigenlijk niet te doen') Het belang van de vrouw van de pastor wordt tweemaal genoemd door de vrouw van het echtpaar. (H2, H3) Dit geeft de indruk dat hierin iets gemist wordt. Verder geven ze aan dat je niet kan verwachten en ook niet moet willen dat alles hetzelfde is als in je thuisland. Je moet integreren. (G2b, G11a, G15) Ook respondent 6 noemt de pastor een vader. Zo was het in haar thuisland en die plek geeft ze ook haar pastor nu. Het is mooi hoe ze reageert op de vraag naar de verschillen:

Ja, hij is natuurlijk niet hetzelfde. Maar als iemand op bezoek komt en van te voren bidt 'God help mij', dan is het gewoon het werk van de Geest. Toen D. kwam was ik ook geholpen. Het is wel anders maar hetzelfde werk. Ook als M. komt en ze leest een Bijbeltekst, dan wordt je geraakt en weet je, dit is de Geest die aan het werk is. (J9)

Het verhaal van respondent 7 wijkt wat af van de andere verhalen. Door haar sterke persoonlijke band met één van de pastors in het thuisland wordt het moeilijker om een indruk te krijgen in hoeverre de ervaringen van vroeger mee doen in haar verwachtingen van nu.

Welke rolopvatting zien we bij de twee pastores? Welke werkwijze hanteren zij? En sluit dit aan bij de verwachtingen van de respondenten?

Bij respondent 1, de pastoraal medewerkster zie je dat ze langzaam in haar rol gegroeid is. Na een aftastende start waarbij vooral Nederlandse echtparen werden bezocht, kwamen er meer interculturele contacten, vooral met vrouwen. Deze ontstonden spontaan na een ontmoeting in de inloop of tijdens een zondagse dienst, of ze nam het initiatief om bij mensen langs te gaan. Als belangrijkste punten van haar taak noemt zij:

- ❖ Het bieden van pastorale zorg. (M18)
- ❖ Op die plek naar wegen zoeken om mensen te bereiken met het evangelie van Jezus Christus. (M8b)
- ❖ Het doorgeven van datgene wat je zelf ontvangen hebt: de liefde van Jezus Christus. (M8b)
- ❖ Bidden met mensen. (M15a)
- ❖ Waar passend Gods woord brengen bij mensen d.m.v. Bijbellezen. (M15a)

Zij lijkt dit te doen door een combinatie van evenmenselijk pastoraat (M6, M15a) en hermeneutisch pastoraat (M15a, M45, M46). Vanuit de gespreksfragmenten is het niet uit te sluiten dat het gebruik van Bijbelgedeelten ook een kerygmatisch aspect heeft. In haar roloppvatting is in ieder geval het verkondigen terug te zien. Daarbij komt dat zij staat in een kerkelijke traditie waarin het kerygmatisch pastoraat belangrijk wordt gevonden.

Respondent 2, de pastor, heeft een meer omlijnd beeld van zijn rol en taak. Dat is ook niet verwonderlijk gezien zijn aanstelling in deze gemeente. Hij heeft een ruime ervaring met interculturele contacten en is zich bewust van de mooie en ingewikkelde kanten daarvan. In de gemeente is hij vooral bij het crisispastoraat betrokken. We zien bij hem de volgende gedachten over zijn taak, rol en roeping:

- ❖ Hij ziet zichzelf als een herder, een evangelist en een manager. (D8) Vooral het evangelist zijn heeft zijn hart. Dit betekent voor hem; onder de mensen zijn, de buurt in gaan. Bij het herder zijn hoort woordverkondiging en onderwijs. Herder zijn in het pastoraat betekent heel dicht bij de mensen zijn in de basale dingen van het leven, de liefde van God bij mensen brengen en ze leren een volging van Jezus te zijn in woord en daad. (D10a, D10b)
- ❖ Het herderschap betekent ook leiderschap. Hij ervaart dat hij een groot mandaat krijgt juist van mensen uit andere culturen. (D16, D17). Dit is mooi en geeft mogelijkheden maar is ook kwetsbaar. Vooral als dit leiderschap overgedragen moet worden. (D17) Leiderschap houdt in betrouwbaar zijn (D21) en beschikbaar zijn. Het is een voorbeeld zijn. Hij is zich bewust hoe gemeenteleden vanuit andere culturen naar hem opkijken. (D21) Leiderschap is ook een profetisch geluid laten horen. (D22b, D23) Misstanden in de samenleving benoemen.
- ❖ Daarnaast wil hij dat het de gemeente duidelijk is dat hij net zozeer Jezus nodig heeft als ieder ander. (D30, D34)

Bovenstaande roloppvattingen gaan veel verder dan waar we ons in dit onderzoek op richten, maar staat er niet los van. Als je kijkt naar hoe de pastor te werk gaat in zijn gesprekken dan zie je dat hij in crisissituaties gebruik maakt van modellen en lijsten uit de hoek van het bevrijdingspastoraat. Daarnaast noemt hij expliciet de leiding van de Heilige Geest. (D45, D46) Verder noemt hij het therapeutisch pastoraat en mag je uit zijn visie op leiderschap afleiden dat waarnodig hij ook de getuige, passend bij het kerygmatisch pastoraat, zal zijn. (D48)

4.3.2 Het gesprek, de verwachting en de betekenis

Bij de pastors zien we de volgende verwachtingen met betrekking tot het pastoraal gesprek. Dit zijn hun eigen verwachtingen en hun gedachten over wat de pastorant verwacht. In deze verwachtingen klinkt ook hoop door.

- ❖ De pastorant verwacht een aandachtig luisterend oor. (M22, D26, D27)
- ❖ De pastorant verwacht dat ik het woord van God breng. (M22)
- ❖ Een goed gesprek is dat ik de kern weet te raken. (M15b)

- ❖ Ik verwacht de Heilige Geest in het gesprek met als gevolg daarvan: genezing van de ziel en vertroosting. (D28, D29)
- ❖ Ik verwacht/ hoop dat het gesprek lucht en nieuw vertrouwen geeft.(M24)
- ❖ In het gesprek hoort ook een moment van toepassing. (D27, D29)

Wat ook genoemd wordt door beiden als verwachting van het gesprek is dat het komen tot de kern soms een lange weg is. En dat culturele verschillen hierin een complicerende factor kunnen zijn. (M15b, D35)

Hoe verhoudt zich dat tot wat de pastoranten noemen als verwachting en betekenis van het gesprek?

Drie pastoranten verwachten dat de pastor goed luistert en zijn/haar best doet om de ander echt te begrijpen. (A6a, G9a, K12a) Er is de verwachting dat het gesprek hulp biedt bij problemen, (B5b, A5) en steun geeft in moeilijke tijden, (B11a, B11b, A7a, A9, J6a, J10a). Respondent 5 verwacht niet dat de pastor alle problemen op lost. Hij lijkt zelfs wat teleurgesteld als hij deze verwachting bij anderen ziet. (G9a, G11a, G14). Als betekenis van het gesprek worden genoemd: het krijgen van nieuwe hoop en blijdschap (A6c), opluchting (A6c, J5) je voelt je beter en je frustratie is weg (A6c, A8c). Verder worden genoemd: het krijgen van advies (A9), het opgebouwd worden van je geloof (A9) en het brengen van het woord van God. (J6b J10b)

4.3.3 Resultaten met betrekking tot de vaardigheden van de pastor

De vaardigheden van de pastor kunnen we door de methode van onderzoek niet in actie zien. We kunnen alleen een beeld krijgen van de ervaring en de kennis die de pastores hebben opgedaan. Om hier een idee van te krijgen heb ik gekeken naar de labels Vaardigheden/Aanpassing en Ervaring /Kennis. Vanuit het model van Spitzberg en van Shadid leerden we dat kennis van belang is maar dat dit moet leiden tot aanpassing van de gesprekspartner wil het functioneel worden. Kunnen we hier iets van ontdekken?

Respondent 1 deed haar eerste interculturele ervaring op tijdens een stage bij 'Het Open Huis'. (M3) Dit bracht haar in contact met een hele nieuwe wereld.(M5) De groeiende contacten met vooral vrouwen hebben haar ervaringskennis gebracht. (M7) Ze corrigeert haar eigen beeldvorming. (M35b,M51) Toch denkt ze dat er nog een wereld te ontdekken is. (M39) Ze vindt dat ze weinig kennis heeft en zou met sommige gemeenteleden nog wel eens verder over dingen willen spreken om hun denkwereld beter te begrijpen. (M39) Ze waakt voor stereotypering. (M41) Het contact met andere culturen heeft haar veranderd. Er is meer ruimte gekomen en het denken in hokjes en vakjes heeft ze losgelaten. (M47c) De gedachten over wat echt belangrijk is zijn verschoven. (M49a) Het had ook invloed op haar denken over God. (M54) Ze ervaart het als verrijkend, (M47a) en het contact komt veel makkelijker tot stand dan ze had gedacht. (M51)

Respondent 2 bracht al veel interculturele kennis en ervaring mee toen hij 10 jaar geleden begon in Haarlem. (D2, D3, D6) Naast een studie met veel aandacht voor andere religies, werkte hij vervolgens in de gevangenis en in Antwerpen in een multiculturele buurt. Ook zijn tijd bij de politie zal hem van

pas zijn gekomen. Hij vergroot zijn kennis o.a. door het invoeren van externe deskundigen (D37a) of door het kijken van beeldmateriaal wat hij krijgt van gemeenteleden over begrafenissen of bruiloften. (D40) Hij hecht groot belang aan het hebben van kennis. (D41) Hij heeft manieren gevonden om met culturele weerstanden in het gesprek om te gaan. (D38) Zijn humor en eerlijkheid werken ontwapenend. (D36) Hij lijkt vastberaden in het zoeken naar ingangen bij mensen. (D37a, D41) Hij past eigen handelen en kerkelijke accenten en gebruiken aan. (D51, D57, D58) Zijn denken over God en Zijn handelen zijn veranderd. (D50, D57)

Ervaring is een belangrijke kennisbron voor beiden. Respondent 2 heeft daarin een grote voorsprong. Bij respondent 1 lijkt de ervaring bij te dragen aan wat Spitzberg het verminderen van vrees zou noemen. Er is vertrouwen gegroeid in de eigen vaardigheden om de ander te bereiken. Respondent 1 begint zich te realiseren dat het hebben van dezelfde geloofsbelijdenis, toch niet altijd hetzelfde betekent voor ieder. De terreinen van de gemeenschappelijke grond zijn groot, maar er blijven gebieden waar je zonder kennis van het wereldbeeld van de ander, geen zicht op krijgt. Deze gebieden worden wel geproefd maar minder makkelijk benoemd. Meer kennis kan de gevoeligheid voor thema's die hiermee samen hangen vergroten.

4.3.4 Overige resultaten

Met betrekking tot de context en daarmee bedoel ik het geheel van de gemeente in relatie tot pastoraat, werd het volgende opgemerkt. Pastoraat is niet alleen een zaak van de pastor (J13) maar vindt ook plaats tussen mensen onderling op bijvoorbeeld de kringen. (M18) De sfeer en de manier van omgaan in de gemeente wordt als heilzaam ervaren. (B7b, B14b, B14c, G2b, J1b, K13a) De gemeenschap geeft steun, warmte, vrijheid, ruimte, vrede, kracht. De gemeente is als een familie. (B11b, G9b) De gemeente helpt je met integreren. (A2b, G2b) Dit is de context waarin het interculturele pastorale gesprek plaats vindt. Het is een belangrijke factor in het geheel van het contact tussen de pastor en de pastoraat.

Het cultuurverschil wordt door 2 respondenten nadrukkelijk genoemd als een factor die de communicatie bemoeilijkt. Respondent 1 vertelt wat ze leerde in het contact met Marokkaanse vrouwen. Hoe het eerlijk en open zijn over persoonlijke kwetsbare zaken niet gebruikelijk is. Dit merkte zij ook op tijdens het gesprek. (M35b) Toch is ze voorzichtig want ze heeft ook andere ervaringen. Wanneer iemand christen wordt, kan iemands cultuur- eigen gedrag veranderen. (M37) Respondenten 5 benoemen de nadruk op werk en tijd in de Nederlandse cultuur als een factor om niet open te zijn. Dit vond ik een opmerkelijke uitspraak. Aan de ene kant hoor je de ervaringen van de pastoren over de moeite om tot een eerlijk en open gesprek te komen waarvoor de oorzaak wordt gezocht in de cultuur van de ander. Hier hoor je hoe juist de cultuur van de pastores als een belemmering wordt ervaren.

Bij de interview fragmenten met het label man-vrouw-functie hoor je dat vrouwen het prettig vinden door een vrouw bezocht te worden. (M11, M14, A10, G12, J11) Respondent 2 benadrukt dat het vooral belangrijk is dat de pastor een leider is. En dat dit door andere culturen maar ook door de Nederlandse cultuur nog vaak verwacht wordt van mannen. (D16, D17a, A11) De antwoorden op mijn vraag naar het belang van de functie van iemand lijken te suggereren dat dit niet belangrijk

wordt gevonden. (B13, G13, J12, K14) Alleen respondent 3 geeft aan dat de pastor boven de rest staat. (A11) Ik heb wat twijfel over de reacties. Werd er begrepen wat ik bedoelde met functie? Want er was al naar voren gekomen hoe belangrijk de rol van de pastor is voor veel respondenten. Twee respondenten geven aan dat iemands leven en geloof belangrijker zijn dan iemands functie. (G13, K14)

Hoofdstuk 5

Beantwoording van de onderzoeksvraag

5.1 Beantwoording van deelvraag a

Wanneer spreek je van interculturaliteit?

Het antwoord op deze deelvraag vonden we in paragraaf 2.2. Een gesprek wordt intercultureel wanneer twee mensen zichzelf in culturele termen als verschillend definiëren en waarbij deze culturele identiteit tot uitdrukking komt in de communicatie.

5.2 Beantwoording van deelvraag b

Wat betekent d.w.z. welke consequenties heeft interculturaliteit voor de pastorale gespreksvoering?

Voor de beantwoording van deze vraag maak ik gebruik van verschillende punten waarin het eigen accent van het pastoraat tot uitdrukking kan komen. (Ganzevoort, 2007, p30)

Inhoud

De pastor zal zich in het contact bewust moeten zijn dat de ander wellicht denkt, leeft en voelt vanuit een ander wereldbeeld. Dit andere wereldbeeld brengt eigen aandachtspunten met zich mee zagen we in paragraaf 3.2.2. In een Afrikaans wereldbeeld gaat men uit van een spirituele tussenwereld van waaruit een mens beïnvloed wordt. Hierdoor worden er andere theologische accenten gelegd. (paragraaf 3.4) Deze hebben invloed op wat de pastorant verwacht van de pastor. Daarnaast is er een diversiteit in kerkelijke achtergrond. Ook deze achtergrond heeft invloed op wat men van een pastor verwacht en wat men van een gesprek met hem verwacht.

Context

Pastoraat in de gemeente vindt plaats tijdens een veelheid van activiteiten zoals de wekelijkse diensten, de kringen, diakonale bezoeken, maaltijden, enz. De geloofsgemeenschap wordt als een open en heilzame plek ervaren waar ruimte is voor verscheidenheid. Wanneer dit het geval is heeft de pastor daar voordeel van tijdens zijn gesprek. De pastor gaat op verschillende manieren een langdurige relatie aan. Er is van beide kanten de verwachting dat dit een heilzaam contact is. Door het langdurige karakter geeft het de pastor tegelijk de mogelijkheid om te groeien in kennis en vaardigheden met betrekking tot de ander en diens eigenheid.

Perspectief

Pastoraat mag staan in het perspectief van de aanwezigheid van God. Een God die met mensen onderweg is. Dat geldt voor beide gesprekspartners. Wat je op deze weg mag verwachten heeft een cultureel aspect. Het begrip verlossing kan verschillend worden ingevuld. Door een gedeeld geloof is er naast verschil ook veel herkenning. Dit heeft de pastorale ontmoeting voor op andere interculturele

le ontmoetingen. Er is een voorsprong met betrekking tot vertrouwen en daardoor worden onzekerheid en vrees verminderd.

Methode

Wat betreft de methode begint het contact vaak op de manier van presentie bijvoorbeeld tijdens een inloopochtend. Het kerygmatisch model sluit goed aan bij de verwachting dat het woord van God gebracht wordt tijdens het gesprek. De pastor is de getuige, de verkondiger, en voor verschillende respondenten zelfs meer dan dat. Hij heeft zoals het beschreven wordt een positie van macht en gezag. Het therapeutisch model sluit goed aan bij de verwachting dat de pastor degene is waar je naar toe gaat met problemen. Hij is de helper. Alhoewel in het model wordt beschreven dat er hierin geen nadruk ligt op verkondiging ligt dit misschien in deze situatie genuanceerder. Vanuit wat we ontdekten bij de theologische verschillen kan je zeggen dat genezing, herstel en het bevorderen van heilheid voor verschillende respondenten juist alles te maken heeft met verkondiging. De pastor als vertegenwoordiger van Jezus en Zijn overwinning op alle levensbedreigende machten, komt dit heil bedienen aan de pastorant. Het therapeutisch pastoraat kan als gevolg hiervan, aspecten van bevrijding met zich meebrengen. Dit onderdeel vinden we expliciet terug in het charismatisch pastoraat. Door de eigenheid van het wereldbeeld wat bij twee respondenten duidelijk naar voren kwam (A12a, A12b, J15), is er een grotere verwachting en openheid voor zaken als genezing en bevrijding van demonen. In het gebruik van de rituelen is het zaak te zoeken naar manieren die beter aansluiten bij de diversiteit van de verschillende achtergronden. Van de pastor wordt dus een flexibiliteit verwacht waarbij hij kan schakelen tussen de verschillende methoden en modellen van pastoraat. Passend bij de pastorant en passend bij de authenticiteit van de pastor.

5.3 Beantwoording van deelvraag c

Welke specifieke attitude, kennis en vaardigheden heeft de pastor nodig voor een intercultureel pastoraal gesprek?

Vanuit de literatuur en aangevuld met opmerkingen uit de interviews kom ik tot het volgende.

Attitude

In de interviews kwam naar voren dat de pastors werken vanuit een houding van liefde. Ontvangen liefde van God verlangen ze door te geven. Hier begint het mee. Daarna komt dat de pastor zich bewust moet worden van zijn eigen beeldvorming met betrekking tot de ander. Deze beeldvorming vormt een belangrijke ondertoon in het contact. Hij moet zich ook realiseren dat de ander waarschijnlijk ook een bepaald beeld van hem heeft. Door zelfonthulling kan hij hier invloed op uitoefenen. Door verschillende oorzaken zal zeker in het begin vrees/onzekerheid een rol spelen. Het is aan de pastor om zijn eigen vrees onder controle te houden en de vrees van de ander te verminderen.

Kennis

Kennis is belangrijk. Deze kennis moet betrekking hebben op (1) de cultuur van de ander zolang deze niet leidt tot stereotypering. Door bijvoorbeeld kennis te nemen van de cultuur dimensies van Hofstede worden misverstanden voorkomen. Het begrip van de ander zal toenemen. Als men weet heeft

van de terreinen waarop verschillen zich aftekenen, kan men hier proactief mee omgaan. Door ervaring worden vooroordelen ontkracht. De kennis moet betrekking hebben op (2) het wereld- en het mensbeeld, de theologie en de kerkelijke achtergrond van de ander. De pastor komt hierdoor makkelijker bepaalde thema's op het spoor. Hij is zich bewust van de verwachtingen en de verschillende betekenissen die Bijbelse verhalen en begrippen kunnen hebben. Kennis over (3) de processen waar migranten doorheen gaan zijn van belang. Daarbij (4) kennis over de sociaal economische en juridische positie van de ander.

Vaardigheden

Van de pastor mag verwacht worden dat hij in staat is om een relatie tot stand te brengen en deze goed te houden. Empathie en het passend vertolken hiervan zijn een belangrijke vaardigheid. Wanneer één de gesprekspartners niet kan communiceren in de moedertaal, dan is het extra belangrijk dat de pastor een boodschap goed kan overbrengen en de ander goed interpreteert vooral wanneer het een geloofsgesprek is. Kan hij de verbale en non-verbale boodschappen verstaan? Maar ook, kan hij zijn eigen gedrag aanpassen als de ander dat nodig heeft om persoonlijke of culturele redenen, zonder daarbij zijn authenticiteit kwijt te raken. Dit betekent open staan voor nieuwe informatie en andere perspectieven. Kan hij bijvoorbeeld de pastorale rol aannemen die voor de ander belangrijk is. En kan hij omgaan met de lacunes in de kennis van de ander.

5.4 Beantwoording van deelvraag d

Welke verwachtingen hebben de pastor en de pastorant van het interculturele gesprek in deze gemeente?

Wanneer ik kijkt naar de resultaten van het onderzoek dan zie ik aan de ene kant een grote verwachting bij beide partijen. De verwachtingen van de aanwezigheid van God met Zijn woord en Geest. En ook de verwachting dat dit niet zonder gevolgen blijft. Respondent 4 en respondent 6 getuigen hier ook van. Daarnaast zie je getemperde verwachtingen bij respondent 5 en verwoorde moeiten bij de pastores om tot de kern te komen. De oorzaak hiervan zou kunnen liggen in cultuurverschillen maar het kan ook een individuele oorzaak hebben.

5.5 Beantwoording van deelvraag e

In hoeverre worden de verwachtingen bepaald door de ervaringen in het land van herkomst?

Het zal niemand verbazen dat ervaringen in het land van herkomst meedoen in de verwachtingen die de pastoranten hebben in hun nieuwe gemeente. Voor de pastor is het van belang en bevordert het de communicatie wanneer hij/zij weet heeft van deze verwachtingen. Deze verwachtingen kunnen anders zijn dan de pastor gewend is (afhankelijk van de interculturele ervaring). De oorzaak hiervan kan komen door een verschil in cultuur maar ook door een verschil in kerkelijke achtergrond. Soms is het niet duidelijk waar de één begint en de ander ophoudt.

Naast de factoren die we konden afleiden uit de culturele dimensies van Hofstede (b.v. de mate van machtsafstand) die de rol van de pastor kleurt, is er ook een verschil in de kerkelijke visie op de rol

van de pastor. Welke ambtsvisie wordt er aangehangen? Wat je verder kan signaleren is dat verwachtingen kunnen veranderen. Verwachtingen worden bijgesteld of losgelaten.

5.6 Beantwoording van deelvraag f

Welke betekenis heeft het interculturele pastorale gesprek voor de pastorant?

Het gesprek met de pastor heeft een grote betekenis. Dit wordt niet alleen door de inhoud bepaald, maar ook door zijn positie en rol. Hij is de vertegenwoordiger van God. Zijn aanwezigheid, zijn aandacht en zijn woorden brengen God dichtbij. Daardoor ontvangen mensen steun, troost en bemoediging.

5.7 Beantwoording van de hoofdvraag

Welke aandachtspunten zijn van belang voor de pastor/pastoraal werker bij een intercultureel pastoraal gesprek in de gemeente 'Het Open Huis' in Haarlem?

De beantwoording van deze vraag wil ik opsplitsen in drie gedeelten:

- 1) Aandachtspunten vanuit de interculturele communicatie
- 2) Aandachtspunten van uit het eigene van het pastorale gesprek
- 3) Overige aandachtspunten

Bij 1: Vanuit de literatuur over interculturele communicatie werd er o.a. in het interculturele competentiemodel van Spitzberg een overzicht van de persoonlijke aandachtspunten van de pastor gevonden. Bij het beantwoorden van deelvraag c stonden we hierbij stil. Vanuit een basishouding van liefde en presentie gaat de pastor in gesprek. Hij is zich bewust van zijn eigen beeldvorming en realiseert zich dat ook de ander een beeld en een verwachting heeft van hem. Hij zal trachten de vrees en onzekerheid van de ander te verminderen door openheid en zelfonthulling. Hij heeft kennis van de verschillen tussen de culturen en weet welke aanpassingen dat vraagt in het verbale en non-verbale gedrag. Hij weet dat het taalverschil en de implicaties daarvan niet zomaar overbrugd zijn wanneer de ander Nederlands leert spreken. Tegelijk realiseert hij zich dat hij niet in de valkuil van de stereotypen moet stappen. Want binnen een cultuur zijn er grote verschillen waar nog bij komt dat er ook verschil is als gevolg van maatschappelijke posities en dat elke persoonlijkheid en elk levensverhaal uniek is. De pastor zoekt met dit in zijn achterhoofd naar aanpassingen in zijn eigen gedrag om miscommunicatie te voorkomen en om zo goed mogelijk aan te sluiten bij de ander.

Bij2: Vanuit het eigen aandachtsterrein van de pastor kwamen we theologische verschillen als gevolg van een ander wereldbeeld, verschillen in kerkelijke achtergrond en verschillen in rolverwachting op het spoor. Dit laatste kan het gevolg zijn van een ander ambtsopvatting. Al deze verschillen zijn aandachtspunten voor de pastor en vragen soms aanpassing. Daarbij staat hij in het spanningsveld van hoeveel ruimte er gegeven kan worden aan diversiteit in relatie tot de Christelijke Gereformeerde achtergrond van de moederkerk.

Bij 3: Het geheel van de gemeente vormt een eigen cultuur. Een cultuur met eigen normen en waarden en gebruiken. Dat is de plaats waar de pastor en de pastorant elkaar ontmoeten. Een plaats met een kleur en geur die van invloed is op de ontmoeting. De pastor heeft in de gemeente een voorbeeldrol met betrekking tot het omgaan met leden met een andere culturele achtergrond. Niet alleen in het persoonlijk contact maar ook in de samenkomsten als gemeente zoekt hij naar aanpassingen die verantwoord en dienend zijn.

5.8 Aanbevelingen

Allereerst een opmerking vooraf. In dit onderzoek heb ik de focus gelegd bij de pastor. Het mag duidelijk zijn dat bij een gesprek ook de ander een grote rol speelt. Van de pastor mag een grotere inspanning verwacht worden om afstanden te overbruggen en obstakels weg te nemen. Deze inspanning heb ik waargenomen in Haarlem! Uit dit onderzoek wordt duidelijk hoeveel er gevraagd wordt om intercultureel competent te zijn. Daarbij, het is niet één andere cultuur waar de pastor mee te maken krijgt, het zijn er diverse. Ondanks de complexiteit hoorde ik veel verhalen over het goede dat mensen ontvangen in de pastorale gesprekken. Als aanbevelingen zou ik diegene die betrokken zijn bij het pastorale gesprek in 'Het Open Huis', in Haarlem de volgende punten willen meegeven. Aandachtspunten die ik zeker ben tegen gekomen maar die benadrukt mogen worden en die richting mogen geven in het zoeken naar het nog beter verstaan en bereiken van de ander.

- ❖ Streef ernaar om kennis te vermeerderen, kennis van culturen, kennis van theologische accenten in andere werelddelen, kennis van de culturele en kerkelijke achtergronden van de pastoranten. Dit kan door studie, dit kan door ervaring of door het uitwisselen van ervaringen met andere pastores in dergelijke situaties. Door het vragen naar levensverhalen wordt de pastorant zelf een hulpbron om te groeien in deze kennis. Pastor D. , één van de respondenten, heeft inmiddels afscheid genomen van 'Het Open Huis' om in Rotterdam opnieuw aan de slag te gaan in een multiculturele wijk. De kennis en de vaardigheden die hij ontwikkeld had door ruime ervaring zullen gemist worden.
- ❖ Wees je bewust van de verwachtingen die er zijn van jou als pastor en sluit hier op een authentieke manier bij aan. Er is alle ruimte om als pastor getuige en helper te zijn, daarbij geleid wordend door de Heilige Geest. Dat dit tevens een machtspositie tot gevolg heeft mag niet uit het oog verloren worden.
- ❖ Durf de ander de ander te laten.
Ik denk hierbij aan Levinas.²⁷ Deze filosoof houdt je een scherpe spiegel voor in zijn beschrijving van het menselijk verlangen om te totaliseren. Hij beschrijft de menselijke neiging om alles wat je ziet en doet, tot onderdeel te maken van je eigen systeem. Je wilt de ander begrijpen. Maar daarin zit al het woordje 'grijpen'. Je reduceert de ander tot dingen die je kent, herkent of snapt. Maar daarmee doe je de ander geen recht. De ander heeft een anders zijn dat daar ver buiten gaat. Dit is iets om goed vast te houden. Daarmee hoef je niet alle kennis overboord te gooien. Maar het leert je wel om die kennis niet als een manier te gebruiken

²⁷ Levinas (1906-1995) was een Frans Joodse filosoof afkomstig uit Litouwen die een filosofie ontwikkelde waarin de ander (Ander) centraal staat.

om iemand terug te brengen tot een persoon handelend volgens dit model, denken volgens dit systeem, voelend volgens deze theorie, reagerend volgens deze cultuur.

- ❖ Heb lief, het medicijn tegen vooroordelen, wantrouwen en vrees! Want al sprak ik alle talen en had ik alle kennis, wanneer ik geen liefde had, het was niets.²⁸ De van God ontvangen liefde mag doorgegeven worden. Dat is niet iets zoetigs maar dat is soms hard werken. Elkaar in liefde aanvaarden vraagt nederigheid en verdraagzaamheid.
- ❖ Verwacht het van God. De pastor en de pastoraal bezoeker ontmoeten elkaar in het licht van Gods aanwezigheid. Van Zijn aanwezigheid mag heil verwacht worden. In Jezus Christus worden scheidslijnen opgeheven.²⁹ De Geest doorbreekt de grenzen die door mensen zijn gemaakt. En spreekt alle talen en doet ons elkaar verstaan.³⁰

²⁸ 1 Korintheërs 13:1-2

²⁹ Galaten 3:27 U allen die door de doop één met Christus bent geworden, hebt u met Christus omkleed. 28 Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus.

³⁰ N.a.v. lied 167 uit de Opwekkingbundel

Hoofdstuk 6

Reflectie

6.1 Theologische reflectie

6.1.1 Eenheid in verscheidenheid

In een internationale gemeente is het van groot belang om de culturele diversiteit positief te waarderen. Maar dit geldt niet alleen voor een internationale gemeente. Elke gemeente heeft te maken met verschillende culturen. Denk aan het verschil tussen jongeren en ouderen maar ook aan het verschil in voorkeur voor bepaalde liederen en gezangen. Ook dan heb je te maken met cultuurverschillen. Er zijn verschillende verhalen in de bijbel die een licht werpen op het waarderen en omgaan met verschillen en diversiteit. In Genesis 11 lezen we het verhaal van de torenbouw van Babel en hoe daar de spraak verward werd. Deze spraakverwarring wordt vaak uitgelegd als een straf van God voor de hoogmoed van de mens. De diversiteit die daarvan het gevolg is moeilijk positief te waarderen. Maar er is ook een andere uitleg mogelijk. (Ganzevoort, 2007, p65) Noach kreeg na de zondvloed de opdracht mee om het mensengeslacht uit te breiden en de aarde te vervullen. (Genesis 9:1) Maar de mensen kiezen ervoor om bij elkaar te blijven. De spraakverwarring kan dan gezien worden als een daad van God om de mensheid 'te redden van zijn neiging zich op te sluiten in de kleine kring van gelijkvormigheid'. (Ganzevoort, 2007, p65) Als gevolg hiervan wordt de beweging naar buiten, naar meer diversiteit, voortgezet. Met deze uitleg krijgt diversiteit, verscheidenheid, een positieve waarde. In het Nieuwe Testament horen we in het verhaal van Pinksteren het moment waarop de diversiteit in taal overbrugd wordt. Tegelijkertijd wordt daarmee de diversiteit niet opgeheven. Een ieder hoorde de leerlingen in zijn eigen taal spreken. (Handelingen 2:6) Maar de diversiteit is geen belemmering voor het verstaan voor de boodschap en voor de eenheid in het aanvaarden ervan. Diversiteit hoort bij het christelijk geloof. In de Bijbelse verhalen is er veel ruimte voor verschillende geluiden. De betekenis van Bijbelwoorden is niet in beton gegoten. In tegenstelling tot de islam wordt er binnen het christendom naar gestreefd om de Bijbel te vertalen naar elke bestaande taal. En ook in de hermeneutiek is men bezig om de boodschap van de Bijbel te vertalen naar de context waarin de hoorders staan. Mede daardoor ontstaan theologische verschillen. Het goede nieuws van het evangelie betekent voor een dakloze wat anders dan voor een bankier. Het betekent iets anders voor iemand uit Syrië dan voor iemand uit Eritrea. Hier kennis van nemen is verrijkend. In Efeze 3:19 lezen we hoe het pas samen met anderen mogelijk is om de grootte van Gods liefde te vatten. Openbaring 21: 26 spreekt over de eer en heerlijkheden van de volken die in het nieuwe Jeruzalem binnen worden gebracht. De diversiteit wordt niet opgeheven maar is een uiting van de rijke schakering van Gods grootheid en liefde.

De jonge kerk kreeg al snel te maken met de moeiten die er ook kleven aan diversiteit. Er waren christenen met een verschillende culturele en religieuze achtergrond: Joden en Grieken, besnedenen en onbesnedenen, maar ook met een verschillende sociaal economische positie: slaven, heren, weduwen. Dit gaf spanningen en verdeeldheid in de gemeenten. O.a. in 1 Korinthe 12 gaat Paulus hierop in met zijn beeld van de gemeente als lichaam. Zijn oproep tot eenheid is niet een oproep tot uni-

formiteit. (Berkhof, 2007, p396) De verscheidenheid is juist nodig wil het lichaam als geheel goed functioneren. Tegelijk maakt zijn oproep duidelijk dat dit niet vanzelf gaat. Het vraagt een duidelijke focus van ieder op het doel. In Efeze 4:15 wordt dit zo verwoord: ...'maar dan groeien wij, ons aan de waarheid houdende, in liefde in elk opzicht naar Hem toe, die het hoofd is, Christus. En aan Hem ontleent het lichaam als een welsluitend geheel en bijeengehouden door de dienst van al zijn geledingen naar de kracht die elk lid op zijn wijze uitoefent, deze groei des lichaams, om zichzelf op te bouwen in de liefde'. In Christus hoeft verscheidenheid geen onderscheid meer te betekenen. (Colossenzen 2:11) Dit vraagt een houding van nederigheid, verdraagzaamheid en vergevingsgezindheid ten opzichte van elkaar, gedragen door liefde. Daarbij moet ik denken aan een quote die ik ooit hoorde: liefde is een daad van moed of een daad van arbeid, of allebei.³¹

6.1.2 Profetisch geluid

De internationale gemeente mag in onze samenleving een profetisch getuigenis zijn. Waar de spanningen tussen diverse bevolkingsgroepen lijken toe te nemen, mag de manier van samenleven in een dergelijke geloofsgemeenschap een ander beeld laten zien. Uit het verhaal van respondent 2 blijkt dit ook zo te werken. Het verschil met wat mensen in de samenleving tegen komen wordt opgemerkt. Dit wordt weer doorgegeven aan anderen, soms over landsgrenzen heen. Daarmee is het ook een missionair geluid.

6.2 Reflectie op beroepscompetenties

Binnen de HBO-opleiding Theologie zijn er, buiten de HBO-gerelateerde competenties, vier vakgerichte competenties: de pastorale, de liturgische, de missionaire en de educatieve. Op de eerste drie wil ik verder in gaan. De pastorale competentie wordt als volgt omschreven: 'Het vermogen om op verzoek of op eigen initiatief individuen en groepen geestelijk te begeleiden vanuit een levensbeschouwelijk perspectief vanuit en/of in wisselwerking met de christelijke traditie.'³²

Dit onderzoek heeft mij een beter inzicht verschaft in welke factoren een rol spelen in een intercultureel pastoraal gesprek. Wat ondermeer duidelijk werd is dat de pastor in een internationale gemeente makkelijk moet kunnen schakelen tussen de verschillen pastorale modellen en hun rollen zoals we die tegen kwamen bij Ganzevoort en Visser. Om te weten welke rol verlangd wordt, is kennis van de betreffende pastorant en zijn situatie en achtergrond nodig. Daarbij mag de vraag gesteld worden: kan de pastor in dit alles authentiek blijven? Dit is ook een vraag die ik aan mezelf stel. Met een schooling waarbij de nadruk lag op het hermeneutisch pastoraat heb ik een breed instrumentarium in handen gekregen maar tegelijkertijd geldt voor mij dat er nog veel te leren valt. Het charismatisch pastoraat heb ik leren kennen binnen de charismatische werkgemeenschap en het gebedspastoraat van 'In Christus Heel'. In mijn persoonlijk leven en in mijn huidige gemeente ervaar ik dat als een waardevol-

³¹ Met dank aan Karen Gerritsen, mede studente.

³² Handboek Leerwerktraject voor GPW en GL.(2013-2014). Opleidingen Theologie en Levensbeschouwing bachelor. Sept. 2013, p. 43

le aanvulling. Het kerygmatisch pastoraat ken ik vanuit mijn eigen kerkelijke achtergrond. Maar om persoonlijke redenen die te maken hebben met mijn biografie en mijn eigenheid, en door waarschijnlijk culturele redenen (machtsafstand), ben ik er voorzichtig mee. Daar komt ook de huiver voor het machtsaspect bij. Dit onderzoek daagt me uit om dit terrein beter te verkennen en een weg te zoeken waarbij ik tegemoet kom aan de verwachtingen en de behoeften van de ander op een voor mij authentieke manier.

De missionaire competentie wordt als volgt omschreven: 'Het vermogen om in wederkerigheid te communiceren over levenservaringen en religieuze traditie.' Een belangrijk woord in deze beschrijving is wederkerigheid. Wederkerigheid ontstaat als ik de ander toelaat in mijn wereld. Als ik het toelaat dat de ander mij bevraagd op mijn normen en waarden. Dit kennen we vooral vanuit de presentiebenadering. (Baart, 2006) De wereld van de Nederlandse pastor komt in contact met de wereld van de buurtbewoner komend vanuit een andere cultuur. Zeker in het begin van het contact kan de pastor door een soort exposure ervaring gaan.³³ Aan het eind van dit proces is er ruimte gemaakt voor de ander, wordt het vreemde toegelaten en is er een toewijding ontstaan aan het andere, vreemde. (Baart, 2006, p 214) Iets daarvan ervoer ik in mijn gesprekken met de gemeenteleden van 'Het Open Huis' in Haarlem en ervaar ik ook regelmatig wanneer ik mensen bezoek uit mijn eigen gemeente. Oordeelsvorming, medelijden, de neiging om wat te gaan doen, het moet allemaal worden opgeschort, om werkelijk open te staan voor de ander. Door ervaring merk ik dat ik hierin groei, maar elk nieuwe 'anders zijn' roept hier weer iets van op. Door het onderzoek stel ik mezelf de vraag: hoeveel moeite wil je doen om de ander te begrijpen? Daarbij houd ik de waarschuwing van Levinas in mijn achterhoofd: ontnem de ander zijn anders- zijn niet.

De liturgische competentie³⁴ kwam ik in dit onderzoek op het spoor in wat respondent 2 vertelde over de soms, gezien de achtergrond van de moederkerk, nieuwe rituelen die hij toepaste in de zondagse dienst maar ook tijdens gesprekken. Zalving, biecht, knielen, gebed om bevrijding, het heeft meer ruimte gekregen. Het heeft me ervan bewust gemaakt hoe rituelen op belangrijke levensmomenten zoals geboorte, huwelijk en dood een sterk cultureel element hebben. Voor een pastor is het zoeken hoe deze rituelen geduid en 'vertaald' kunnen worden. En is er ruimte bij de pastor zelf maar ook binnen het kerkelijk verband om ook de 'eigen' rituelen kritisch te beschouwen. Ik ben voorstander van een ruim gebruik van een verscheidenheid aan rituelen, passend bij internationale christelijke karakter van de gemeente. Gesprek hierover en uitleg ervan lijkt me hierin van essentieel belang.

6.3 Het hermeneutisch criterium

Het hermeneutisch criterium is de competentie om 'enerzijds de Bijbel en de christelijke traditie en anderzijds mens(en) en huidige samenleving in hun onderlinge betekenisvolle samenhang te vertolken met en voor de doelgroep.'³⁵ Van een pastor in een interculturele setting vraagt dit veel. Om de

³³ Exposure staat voor een ervaring waarbij een pastor zich bloot stelt aan de werkelijkheid, zoals die zich in een woonwijk, voordoet.

³⁴ De liturgische competentie wordt als volgt omschreven: Gestalte geven aan religieuze communicatie door ritueel handelen vanuit en/of in wisselwerking met de christelijke traditie.

³⁵ Handboek Leerwerktraject, p. 48

verbinding tot stand te brengen tussen het verhaal van God en het verhaal van de mens, is het nodig de ander echt gezien te hebben. Dat geldt in elk pastoraal contact maar nu zijn er meer redenen waarom het zicht op de ander belemmert of mistig kan worden. De pastor zal zich hier misschien niet eens altijd van bewust zijn. Je komt er pas achter door goed te luisteren en door zelfreflectie. De pastor past hier een houding van 'niet weten'. Wat zijn de punten waar de ander werkelijk mee zit en hoe brengt hij dat in relatie met God? Het opbouwen van een relatie waarin dit ter sprake kan komen kost tijd. In mijn eigen pastorale praktijk moet ik bekennen dat ik deze tijd nog te weinig neem. Door diaconale noden gaat er soms veel aandacht naar de situatie van het hier en nu. Ik neem als leerpunt uit dit onderzoek mee dat ik meer kan vragen naar verhalen van de ander over zijn geschiedenis. En dan niet dat stuk van zijn geschiedenis dat problematisch is (vluchtverhaal enz.) maar meer over zijn leven, zijn familie, zijn kerk en wat daarin waardevol was. Het is me ook duidelijk geworden tijdens mijn interviews dat verhalen beter passen bij de ander dan een gesprek op een abstract niveau. Dit is iets wat ook binnen het narratieve pastoraat steeds meer aandacht krijgt.

6.4 Reflectie op het onderzoek

6.4.1 Validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek

In mijn onderzoek heb ik mij gericht op het interculturele pastorale gesprek. Voor de ene gesprekspartner, de pastor, had ik twee respondenten, voor de andere, de pastorant, stonden vijf respondenten. Doordat ik het niet ethisch verantwoord vond om aanwezig te zijn tijdens hun ontmoetingen en ik ook bang was dat dit verstorend zou werken, werden de mogelijkheden om de praktijk te onderzoeken beperkt. Door me te richten op wederzijdse ervaringen heb ik gezocht hoe ik hier een weg in kon vinden.

Met mijn begeleider ontstond aanvankelijk een verschil van mening over de bruikbaarheid van een interview met één van de pastores. Hij was van mening dat ik hierin teveel zelf aanwezig was. Ik had de indruk dat ik wel hier en daar samenvattend en reflecties terug gevend aan het gesprek had deel genomen, maar dat dit de gedachtestroom van de pastor niet had gestuurd. Daarbij kwam dat als ik dit interview niet kon gebruiken, het onderzoek een wat smalle basis zou krijgen. Dat was de reden om toch verder te gaan met het materiaal wat ik op dat moment had. Tijdens de interviews met de pastoranten viel het me op dat mijn vragen soms te abstract waren. Een vraag als 'wat is een pastoraal gesprek in jouw cultuur', werd niet echt begrepen. De respondenten antwoorden met verhalen over die momenten in hun leven dat het contact met de pastor van groot belang was geweest. Zo ervoer ik ter plekke datgene wat ik aan het onderzoeken was. Dat heeft dit onderzoek lastig gemaakt en tegelijkertijd leerzaam. Je onderzoekt iets waar je zelf onderdeel van bent. De interviews waren momenten van interculturele communicatie met alle valkuilen die daar bij horen. Is daarmee alle validiteit ondergraven? Ik denk het niet. Vooral het gedeelte over de verwachtingen van de pastor en zijn eigen rolopvatting hebben mij attent gemaakt dat niet alle verschil is terug te brengen tot cultuur verschil. In de literatuurstudie over interculturele communicatie vond ik dit bevestigd.

6.4.2 Het leerproces van het zelf onderzoek doen

Zelf onderzoek doen vraagt een planmatige aanpak en de nodige zelfdiscipline. Dit zijn allebei niet mijn sterkste punten. Ik mijn beleving was het als een kluwen wol waarbij je niet weet waar je moet beginnen om het af te rollen. Daarbij kwam mijn eigen onzekerheid of ik wel bij machte was dit tot een goed einde te brengen. Pas tijdens het schrijven van het verslag kwam er meer lijn in de gevonden informatie. Ik moet wel zeggen dat ik met de kennis van nu, mijn interview vragen anders zou hebben geformuleerd. Minder abstract, en ook, met meer aandacht voor de beeldvorming van beide kanten. Ik ben er opnieuw achter gekomen dat ik het verbinden van de theorie met de praktijk lastig vindt. Ik heb in beide een grote interesse, maar de vertaalslag van de één naar de ander is een zoekproces. Nu ik goed in de stof ben ingevoerd, herken ik steeds vaker in de praktijk wat ik leerde uit de theorie. Ik hoop dat dit ook na het afronden van dit onderzoek zal doorgaan. Wat mij tevens is opgevallen, is dat er door alle respondenten met zoveel warmte en betrokkenheid over de onderlinge contacten werd gesproken. Dat stelde mij gerust. Er is veel dat aandacht vraagt tijdens een intercultureel pastoraal gesprek, maar wanneer er liefde is, is aan een van de belangrijkste voorwaarde voldaan. Maar dit mag nooit een reden zijn om je niet te verdiepen in de andere voorwaarden. Wat ook dat is liefde.

6.4.3 Mogelijke vervolgvragen voor onderzoek

In mijn keuze voor de respondenten heb ik vooral gezocht naar hen die ervaringen met de kerk en hun pastor hadden in hun thuisland. In veel internationale gemeenten komen ook moslims tot geloof in Jezus Christus. Welke factoren zijn voor hen bepalend in hun verwachtingspatroon van de pastor en het pastorale gesprek?

Een andere vraag die dicht tegen dit onderzoek aan ligt zou kunnen zijn: in hoeverre worden het verwachtingspatroon met betrekking tot de pastor en zijn eigen rolopvatting cultureel bepaald en in hoeverre theologisch?

Een vervolg wat meer in een andere richting gaat zou kunnen zijn: hoe gaan internationale gemeenten om met diversiteit. Hoeveel ruimte wordt daar aan gegeven en waar wordt die ruimte door bepaald?

Het is ook boeiend om de praktijk van rituelen te onderzoeken in internationale gemeenten.

Ik heb de indruk dat er nog weinig onderzoek naar internationale en daardoor interculturele gemeenten is gedaan. Dit geldt zeker voor het pastoraat. Het is mijn hoop dat anderen door dit onderzoek gestimuleerd worden om dit terrein verder te verkennen.

Literatuurlijst

- Baart, A. (2001). *Een theorie van de presentie*. Den Haag: Lemma.
- Berg-Seiffert, C. v. (2007). Als de ander anders is.....intercultureel contextueel pastoraat. In M. Thansen, *Uit betrouwbare bronnen* (pp. 64-86). Zoetermeer: Meinema.
- Boogaart, D. v. (2010). *Het Open Huis*. Afstudeerscriptie GPW,CHE Ede.
- Bosch, d. D. (2012). Geest, genezing en de betekenis van een tussenwereld. *Geestkracht*, 60-67.
- Heitink, G. (1998). *Pastorale zorg; theologie, differentiatie, praktijk*. Kampen: Kok.
- Hesselgrave, D. J. (2002). *Counseling Cross- Culturally*. Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- Hofstede, G. J. (2012). *Allemaal andersdenkenden, omgaan met cultuur verschillen*. Amsterdam/Antwerpen: Business Contact.
- Kloos, P. (1991). *Culturele antropologie, een inleiding*. Assen: Van Gorcum BV.
- Het TOPOI model*. (2014, mei 25). Ontleend aan www.mens-en-samenleving.info:
<http://mens-en-samenleving.info/communicatie/79773-het-topoi-model.html>
- Pinto, D. (2004). *De wereld volgens Pinto*. Uithoorn: Karakter Uitgevers B.V.
- Roemer, A. (2002). Migranten hulpverlening in contextueel perspectief. In W. v. M. Michielsen, *Leren over leven in loyaliteit* (pp. 259-279). Leuven: Acco.
- Shadid, W.A.. (1994, december 19). *Beeldvorming: de verborgen dimensie bij interculturele communicatie*. Tilburg University Press.
- Shadid, W. A.(1998). *Grondslagen van interculturele communicatie*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Stoppels, S. (2013, juni 9). *artikelen*. Ontleend aan www.handelingen.com:
<http://www.handelingen.com/detailed-news/article/de-international-christian-fellowship-en-haar-leiders.html>
- Swiggers, W. d. (2000). *Taal en teken, een historisch systematische inleiding in de taalfilosofie*. Leuven, Universitaire Pers Leuven.
- Visser, R. G. (2007). *Zorg voor het verhaal*. Zoetermeer: Meinema.
- Westerbeek, R. (2013). *A Kingdom of life*. Bachelor scriptie theologie VU Amsterdam

Bijlagen

Bijlage A: Interview respondent 1	50
Bijlage B: Interview respondent 2	60
Bijlage C: Verbatim interview respondent 3	74
Bijlage D: Verbatim interview respondent 4	77
Bijlage E: Verbatim interview respondententen echtpaar 5	80
Bijlage F: Verbatim interview respondent 6	83
Bijlage G: Verbatim interview respondent 7	86
Bijlage H: Lijst met topics en labels	89
Bijlage I: Labeloverzicht	90
Bijlage J: Voorbeeld van label met bijpassende interview fragmenten	91
Bijlage K: Vragen aan de pastor	96
Bijlage L: Vragen aan de pastoraant	97

Bijlage A Interview respondent 1 pastoraal medewerkster M.

D1	M., ik denk dat het ongeveer drie kwartier gaat duren. Misschien kan je iets vertellen over jezelf. Wat is je leeftijd en wat is je opleiding?	
M1	Ik ben 52 jaar. Mijn opleiding; ik heb vroeger pedagogische academie gedaan en toen heb ik voor mijn gezin gezorgd, en nu toen jaar terug ben ik aan de GPW opleiding in Ede begonnen. Dus HBO theologie, en dat heeft me hier gebracht. Een stage.	EK
D2	En je bent hier gebleven.	
M2	Ja, tenminste, een tijdje er tussen uit maar ja.	
D3	Welke multiculturele ervaring had je voor je hier kwam?	
M3	Nul kommam nul.	EK
D4	Nul komma nul, dus geen ervaring.	
M4	Nee, ik heb nooit iets gehad van ik moet met buitenlanders spreken of ontmoeten of eens een praatje maken. Dat stond heel ver van me af. Het is een complete omslag.	EK
D5	Een complete nieuwe wereld.	
M5	Ja, echt, er ging een hele nieuwe wereld voor me open.	EK
D6	Wat is je functie of rol binnen deze gemeente?	
M6	Uh, pastoraal werker. Ik ben hier begonnen echt voor het pastoraat voor de gemeente. Het was niet zo duidelijk omschreven in het begin toen ik hier aan de gang ging. Ze hadden zoiets ga maar eens kennis maken en kijk maar wat er op je pad komt. Het was weinig gestructureerd. Maar dat is ook inherent aan deze gemeente denk ik. Dus ik ben ook echt begonnen met veel Nederlandse mensen, bezoeken, kennismaken. Maar van lieverlee kwam ik meer in de gemeente. Want ik kom op zondag ook regelmatig in de gemeente dus je ontmoet andere mensen ook dus ja, gaandeweg ben ik die ook gaan bezoeken. En ook mensen die ik in de inloop ontmoette, die je dan een beetje leert kennen. En als er dan vragen zijn en ze willen verder praten.... Dus van lieverlee is het gegroeid.	RP WP
D7	En kwamen er ook steeds meer interculturele contacten.	
M7	Ja, en dat gaat naar mijn idee goed. Veel vrouwen vooral hè. Dat is eigenlijk zo gegroeid. Ik begon eigenlijk niet met een duidelijke opdracht voor vrouwenpastoraat maar dat is het wel geworden. Bij de ouderen kom ik ook wel, dat zijn vooral	EK RP

D8	echtparen. Maar we hebben dus heel veel alleenstaande vrouwen. Hoe zou je je rol als pastoraal werker omschrijven. Welke roeping of opdracht er- vaar je?	
M8a	Ik heb wel een roeping, sowieso om hier te werken. Dat is ook niet vanzelf gegaan. Zo na mijn stage. Mijn hart lag wel hier maar ik heb er wel een paar jaar overge- daan voordat ik zei, ja ik kom. En dat is voor mij echt wel een roeping geweest. Want ik had iets van kan ik dit, en ook misschien wel, wil ik dit. Er zo induiken want ik had wel een beeld van wat dat betekende, tenminste dat dacht ik toen.	RP
M8b	De roeping ja....juist in een zendingsgemeente waarin je zo naar buiten gericht bent om de mensen die Jezus niet kennen, om die te bereiken. Om echtmet de wetenschap, zonder Christus gaan ze verloren. Dan heb ik daarbij niet iets van ik moet gelijk het evangelie dumpen of zo.....uh... helemaal niet, maar ook door hier aanwezig te zijn, die liefde van God die jezelf ontvangen hebt door te geven. Dat is dan in het begin gewoon maar het luisteren, vooral hier in de inloop. Het luisteren, het kennismaken, het contacten. En dan van lieverlee kom je wel op die andere dingen. Mensen gaan ook vragen, waarom doen jullie dit. Het is toch een kerk? Ik kan het niet plaatsen wat jullie hier doen. Dus het plaatje wat mensen van kerk hebben dat wordt hier onderuit gehaald. En dat is boeiend. Dan kan je dus wel wat kwijt. Want we zijn wel kerk en het gaat ons uiteindelijk om de Here Jezus Christus.	RP
D9	Jouw roeping zou je kunnen zou je kunnen omschrijven als: ik wil op wat voor manier dan ook de liefde van God in Jezus Christus communiceren. Soms is dat in woorden, soms is dat in aanwezigheid aandacht, praktische dingen....	
M9a	Ja, en in de pastorale contacten in de gemeente dan ben ik me wel heel bewust van taak. Dan moet ik er niet blijven hangen. Dan verwachten de mensen ook meer. En dan vindt ik het ook heel mooi, om in alle nood die er is, de nood is soms heel groot bij de mensen, trauma's kom ik tegen.	RP
M9b	Om te midden van die nood, te kijken naar waar komt God deze mensen tegemoet. En Hij komt ons tegemoet. En dan vind ik het zo mooi dat in welke situatie de mensen ook zitten dat er boven uit gaat en ja dat de Bijbel ook zo spreekt. Paulus spreekt ook zo, want als hij zegt "verblijdt u te allen tijde", dan zet hij dat wel als hij zelf gevangen zit en hij schrijft het wel aan mensen die vervolgd worden. Dan denk ik, dat stukje, dat vertrouwen, dat gaat er gewoon boven uit.	RP
D10	Daar wil je naar op zoek gaan samen met de mensen die je bezoekt. Daar wil je op gaan staan.	
M10	Eigenlijk wel. Bij de buitenlandse mensen vooral merk ik dat is ook wat ze vast houden. God is er, bid alsjeblieft met me nu het zo moeilijk is.	RP
D11	Is het van belang dat je op deze plek, en in deze gemeente, misschien nog wel weer meer dan in een gewone gemeente, dat je een vrouw bent? Wat doet het feit dat jij een vrouw bent in deze gemeente, in de interculturele contacten.	

M11	In de interculturele contacten.....(stilte) Ik zit te denken... is dat alleen in de interculturele contacten..... Dat is net zo goed met een Nederlander denk ik.....dus..... er zijn wel heel veel alleenstaande vrouwen, ook uit andere culturen. Ik denk dat je als vrouw..... je deelt makkelijker dingen. Vooral als er sprake is van seksueel misbruik van vroeger dan is het makkelijker om te vertellen. Dat is ook wat ze zeggen, dat het fijn is om met een vrouw te praten. Maar voor de rest, wat de interculturele contacten betreft, ik ontmoet veel vrouwen. Ik bezoek ook een echtpaar, daarmee heb ik ook een goed contact met de man die mij ook helemaal accepteert als zijn pastoraal werker. En ook een stuk respect laat zien en dan denk ik ze hebben de pastor hoog, maar daar ga ik wel in mee.	MVF
D12	Met D. kwam ik op een gegeven moment op leiderschap, en op de positie die hij juist vanuit andere culturen als leider krijgt. Dat is ook vaak gekoppeld aan..... hij is een man, dus ik vroeg me af hoe is dat voor jou. Spreek jij met gezag, ben jij in die zin en leider? Wordt jij als een leider gezien?	
M12a	Ik merk dat die enkele mannen waar ik contact mee heb, dat mij wel die plaats geven en met respect ook wel. Als ik zondag in de dienst ben en we zijn aan het koffie drinken dat hij me even een hand komt geven. Die dingen en dan denk ik: dat respect is er gewoon. Dat is als ik ze samen spreek want als hij zelf met wat zit dan klopt hij ook bij D. aan. Dat wel en zijn vrouw bij mij. Dat vind ik dus heel bijzonder.	RP
M12b	ik weet dat die hiërarchie er is in die Afrikaanse cultuur. Want die mannen staan toch als hoofd van het gezin en ze hebben het toch uiteindelijk voor het zeggen. Ik vind dat wel apart om te merken.	C
D13	Hoe jij ook daarin een positie hebt.	
M13	Dat is bij een enkeling hè. Ik heb met weinig Afrikaanse mannen contact. Het is gedag zeggen.	
D14	Maar jij ervaart het wel als een mooie aanvulling dat jij naast Dick als vrouw je eigen ingang hebt bij de vrouwen in de gemeente.	MVF
M14	Ja, zeker.	
D15	Wat versta je onder een pastoraal gesprek?	
M15a	Uh.... Tjonge..... even een definitie geven.....Uhm. Dat ligt er een beetje aan hoe het contact is. Is het een eerste contact of ben je verder met de mensen. Het eerste contact is vooral luisteren, luisteren, luisteren. En samen bidden. Want ik vraag altijd, wie het ook is, mag ik met je bidden. En er is nog nooit iemand die nee gezegd heeft. Dus dat sowieso. Dat vind ik er ook helemaal bij horen. Ik lees ook vaak, ja niet altijd, maar als ik weet dit of dat Bijbelgedeelte sluit prima aan bij dit gesprek, dan lees ik ook graag een gedeelte uit de Bijbel. Het woord spreekt zelf en dat merk je soms ook, dat het gewoon heel diep gaat bij de mensen. Dat is weten oké, dit zegt God tegen mij en dat ga ik straks nog eens nalezen. Dat vind ik mooi	RP

M15b	om te merken. Maar een goed pastoraal gesprek is voor mij toch als je uhm..... de kern weet te raken. Waar zitten de mensen nou werkelijk mee. Dat je een beetje door kan dringen van... achter de eerste woorden.... Daar zit vaak een hele wereld achter. Als je dat kan raken, als je bij de mens zelf komt dan denk ik dan heb ik een goed gesprek gehad. Dan heeft een ander daar ook wat aan denk ik.	VG
D16	Wie neemt het initiatief voor het gesprek?	
M16	Ik ben het heel vaak zelf, Vooral in de begin periode ben ik gewoon aan de gang gegaan, mensen bellen, contact maken. Ik ben aangesteld als pastoraal werker, dat is ook in de gemeente gebeurt officieel dus, de gemeente wist dat natuurlijk ook. Maar ik maak zelf afspraken.	RP
D17	Jij neemt zelf het initiatief.	WP
M17	Vaak wel. Als ik merk op zondag als ik een praatje maak, en dan merk je dat zit niet lekker en dan vraag je joh vind je het goed als we weer eens een keer een afspraak maken. Er zijn ook mensen die zeggen; nou dat hoeft niet. Die nemen zelf het initiatief. Als er wat is dan bel ik. Dat is me helemaal prima, maar er zijn veel mensen die doen dat niet. Die blijven er zelf mee lopen.	RP
D18	En daarin heb jij een andere rol dan D.? Ik kreeg bij hem de indruk dat hij vooral crisis pastoraat doet. En ook heel veel overlaat aan anderen. Aan de kringen bijvoorbeeld. Gaat hij ook op pad?	CG
M18	Hij bezoekt ook wel mensen. Ik ben hier op dinsdag en vrijdag en dan wil ik minstens twee drie bezoeken gedaan hebben. De pastorale taak binnen de kringen is gericht op het basispastoraat, het omzien naar elkaar. Is er voor iemand meer pastorale zorg nodig dan wordt er een beroep op ons gedaan. In sommige kringen loopt dit heel goed; bij anderen moet hier echt nog aan gewerkt worden.	RP
D19	En waar vindt het gesprek dan plaats?	
M19a	Ik kom meestal bij de mensen thuis. Een enkel keertje heb ik een afspraak hier. Maar doorgaans bij de mensen thuis, gewoon omdat het hier onrustig is. Ik heb geen eigen werkkamer hier en dan zit je in een ruimte waar steeds mensen binnen lopen. En dat vind ik niet prettig. Dat wil ik voor de mensen niet.	RP
M19b	Ik wil veiligheid en ze moeten hun verhaal kwijt kunnen.	
D20	Ik kan me voorstellen dat als je bij mensen thuis gaat dan kom je in hun setting. Dan zijn zij de gastheer vrouw. Als je hier komt, dat is wat neutraler, maar dan ben jij de gastvrouw zeg maar.	
M20	Ik vind het prettig bij de mensen thuis te komen en je ziet aan hun leefomgeving hoe ze leven. Dat vind ik ook belangrijk, om dat stukje mee te krijgen.	
	Welke ervaring heb je met intercultureel pastoraat? Heb je vaak gesprekken in een	

D21	interculturele setting?	
M21	Ik heb geregeld gesprekken met Afrikaanse dames.	EK
D22	En wat verwacht volgens jou de pastorant van zo'n gesprek? Je hebt zelf een bepaalde verwachting, zo van, dit hoop ik dat het wordt, maar wat zou die ander verwachten volgens jou?	
M22	Ummm, ik ga er vrij open heen. Ik heb wel een beeld van wat ik een goed pastoraal gesprek vind maar ik ga wel vrij open naar de mensen toe, wat verwachten ze van mij..... In ieder geval die luisterende houding. De aandacht, ja en ik denk ook wel dat ze verwachten dat ik wat dieper afsteek, en dat God in het geheel van de situatie ook aan bod komt.	VG
D23	Ze willen wel dat jij dat ter sprake brengt.	
M23	Ja, dat denk ik wel.	VG
D24	Wat hoop jij voor de pastorant dat de betekenis is?	
M24	Uhm...Dat ze weer een stukje lucht krijgen als ze erg in de narigheid zitten. En dat de blik toch weer een beetje omhoog gaat. Een beetje vertrouwen in de toekomst. Iets van ...God is toch die rots onder mijn bestaan. Ja dat ligt eraan. Ik heb ook wel eens een gesprek met ongelovigen. Dan eindig ik toch ook met gebed als het mag. Dan hoop je dat er wat gebeurt. Ja, misschien is dat te optimistisch. Maar je merkt, een stuk aandacht, een stuk liefde, dat doet al zoveel. Een luisterend oor. Ja, ik hoop dat ze een stukje lucht kunnen krijgen.	BG
D25	Wat is in het contact volgens jou de belangrijkste factor?	R
M25	Een klik hebben met de mensen. Wil je in gesprek komen met mensen dan moet je wel een klik hebben.	
D26	Heb je wel eens meegemaakt dat je geen klik had?	
M26	Ummmm.....Nou ik kan met heel veel mensen overweg. Ik heb het wel eens gehad, dan had je een paar hele goede gesprekken gehad en dat mensen zeggen van, het is even goed geweest, nu even niet en ik laat het wel weten als ik het weer wil, maar.... Ik heb wel iemand gehad dat klikte niet goed, maar ja dat was ook een borderliner dus dan is dat ook de ene keer wel en de andere keer niet. Een stukje toenadering en weer keihard afstoten. Dat is lastig.	R
D27	Hoe zou jij die klik dan omschrijven, wat bedoel je met klik?	
M27	Dat er een open gesprek mogelijk is. Dat je merkt van.....	
D28	Als ik zeg, het heeft te maken met vertrouwen, zit ik dan op het goede spoor?	

M28a	Ja, dat denk ik wel, ze moeten wel vertrouwen in je hebben, anders dan komen ze zeker niet met hun verhaal. (stilte) Ja, hoe moet ik het verder omschrijven... de sfeer moet goed zijn, anders kun je wel ophouden.	R
M28b	Maar in principe kan ik met iedereen in gesprek. Eigenlijk nooit jij wel en jij niet. Dat kan natuurlijk ook niet in het pastoraat. Je moet er ook voor die mensen zijn.	RP
D29	Zijn er andere dingen die van belang zijn in het pastorale contact? Je zegt, er moet een klik zijn, daarnaast zijn er ook andere dingen van belang voor een goed pastoraal contact.	
M29		
D30	Als je ze niet hebt, dat kan je dat ook zeggen hoor.	
M30	Nee, je moet er gewoon voor iedereen zijn en dan denk ik, vanuit die liefde van Christus wil je er zijn. Je hebt zelf veel ontvangen en dat mag je doorgeven....	RP
D31	De liefde van Christus, dat is dus ook een belangrijke factor.	
M31	Ja, maar dat had ik al benoemd dus dat...	
D32	Welke moeite ervaar jij in het interculturele pastorale gesprek? Wat zijn de lastige momenten?	
M32a	Uh....dat is heel verschillend. Dat is maar net wie je voor je hebt. Ik vind dat niet eenduidig. Bij de ene hebt ik iets van: dat maakt niet uit dat die Afrikaans is, net als bij een Nederlands iemand, dat je best diep komt. Bij een ander heb je iets van, die komt niet met wat er echt dwars zit, de kern komt er na veelgesprekken nog niet echt uit. Dat je iets hebt van, we naderen, we zitten er dicht bij, en dat het dan toch dicht gaat.	
M32b	Dat is ook wel een Afrikaanse houding denk ik. Altijd blij naar buiten, een glimlach... en wat er achter schuilt, dan moet je echt goed contact hebben, wil er iets van naar buiten komen. Dat is wel eens moeilijk ja.	C
D33	En hoe ga je daar mee om?	
M33	Ik heb iemand en die geeft het ook aan. Die zegt: hier ga ik niet over praten. Dat doe ik niet. Ja, dan houdt het op.	C R
S34	Dan houdt het op ja en dat respecteer je ook.	
M34	Ja, wat moet je? Ik heb een enkel keertje wel eens wat door gevraagd en toen heb ik ook gezegd bij het weg gaan; ik heb wat doorgeprikt en was dat goed? Toen gaf ze aan het was goed maar ik merkt een volgende keer dat ze zich niet zo ver liet brengen. Dat kan heel moeizaam zijn. Maar in de relatie verandert er daardoor voor mij niks. Het is even goed mijn lieve zuster en ik ga er gewoon weer heen als het nodig is. Maar om de diepgang te bereiken, waar je op hoopt ook, dat is soms in een inter-	R

D35	cultureel pastoraal gesprek...., dat ervaar je soms als een moeizame weg.	
M35a	Ja, dat is wel eens moeizaam. Wat dat betreft hebben we hier in Nederland heel veel geleerd. Ik bedoel, praat ik met mijn ouders, met mijn vader, dan kom ik ook nergens. Die hebben dat niet geleerd om open te communiceren. Maar goed, mijn generatie en zeker de generatie die nu opgroeit die krijgen dat gewoon mee.	VA
M35b	Ik hoorde van Marokkaanse vrouwen uit de inloop, we hadden contact en die leer je dan een beetje kennen, die zei tegen me, ze was in tranen, ik heb met haar zitten praten. Ik zegt tegen haar, jullie leven met elkaar in verbondenheid, je familie je burens. Praat je dan wel eens met elkaar over dingen. Nee, zegt ze, dat is meer schijn dan wat anders, wat wij hebben. We gaan heel veel met elkaar om en dat lijkt allemaal heel close. Maar we praten niet over onze moeilijke dingen. Dat zit helemaal dicht. Dat laat je niet een ander zien. Dan denk ik, ja, zo kan je ook een heel ander beeld hebben van zo'n cultuur. Je denkt gemeenschap...	C VA
D36	Je denkt een warme gemeenschap....	
M36	Maar het innerlijk, dat blijft dus op slot merk ik dan. En dat merk ik bij andere Marokkaanse dames ook. Je komt niet verder als een praatje over het weer en over het werk of wat dan ook. En zodra je vragen stelt die hun persoonlijk betreft, dan gaat het luikje dicht.	C
D37	En jij merkt dan: dat gebeurt nu bij mij, maar onderling gebeurt dit ook. Dan maakt het niet uit dat ik Nederlander ben en zij Marokkaans maar in hun eigen cultuur is het ook; je hangt de vuile was niet buiten of je laat niet je binnenkant zien.	
M37	Dat is Marokkaans. Alhoewel, we hebben in de gemeente ook een Marokkaanse dame en die is wel heel open. Je verandert toch als je christen wordt. En wat ik verder in de inloop mee maakt aan Marokkaans, dat is toch wel heel anders dan iemand uit Ghana of Congo hoor.	C
D38	Nou heb ik meteen een brug naar de volgende vraag. Welke kennis heb je van andere culturen en vind je dat van belang?	
M38	Uhm...nee, de kennis die ik heb, die heb ik hier opgedaan. Ik heb weinig kennis.	EK
D39	Er vaar je dat als een gemis of zeg je.....	
M39	Uhm.....ja, gaandeweg in het pastoraat denk je wel wat zit er achter, dat ze zo gesloten zijn. Als ik dan dat stuk van Ronald Westerbeek lees hè, van die Afrikaanse theologie, dan denk ik nou, daar zit wel heel wat en daar heb ik geen kennis van. Dus dat vind ik wel heel boeiend om daar meer achter te komen. In de kerkenraad zit ook een Afrikaner. Dit had dat stuk ook gelezen en die herkende daar een heleboel in. Dan denk ik; ik zou met jou nog eens door moeten praten inderdaad.	EK
D40	Want dat zou je dan meer handvaten geven of invalshoeken geven voor gesprekken misschien ook?	

M40	O Ja, die achtergrond is natuurlijk wel heel erg belangrijk.	EK
D41	En ook geeft het je misschien meer oké, wat ik nu zie of hoor kan ik beter duiden.	
M41	Mmm, maar dan moet je ook weer niet één lijn gaan trekken, want ze komen natuurlijk uit allerlei landen. Dat vind ik dan ook weer gevaarlijk, want de ander kan weer anders zijn.	EK
D42	Zijn er verschillen met een pastorant die geworteld is in de Nederlandse cultuur. Als ik een Nederlander spreek dan zie ik toch veel meer dit	
M42	Het pastoraal gesprek op zich.....Als christen heb je allemaal dezelfde boodschap nodig. Zo ben ik hier ook begonnen. Je hebt hier allemaal verschillende mensen maar uiteindelijk dienen we allemaal dezelfde Here en hebben we dezelfde Bijbel en hebben we allemaal de liefde van Christus nodig.	TW
D43	Ongeacht je culturele achtergrond.	
M43	En in het gesprek zullen er dan wel verschillen zijn. Ik ben er eigenlijk gewoon ingestapt en het gaat. Maar ik ben dus heel benieuwd als jij het gesprek aan gaat met die dames, wat komt daar uit. Hoe denken zij daarover , over een pastoraal gesprek met iemand uit een andere cultuur. Geen idee.	
D43	Nou leuk, dat gaan we nog ontdekken. Hanteer jij iets van een pastoraal model?	WP
M44	O nee, nee. Ik ben gewoon mezelf.	
D45	Hoe zou jij je eigen pastorale insteek willen omschrijven? Vanuit de boeken weten we van het kerugmatisch pastoraat, het hermeneutisch of het therapeutisch, het charismatisch of het evenmenselijk pastoraat. Dan heb ik misschien niet eens alles opgenoemd. Als je die hoort waarvan zeg je : dat past het beste bij mij, of zo ben ik vaak aan het werk.	WP
M45	Uhm...Ik vind het lastig om mezelf in een hokje te plaatsen. Ik volg gewoon mijn hart. Uit mezelf zeg ik: het woord laat ik graag spreken. Maar het moet ook kunnen. En als het niet kan, dan kan het niet. Dan laat ik het bij het gebed. Het is net wat diegene nodig heeft. Dat moet je ook een beetje aanvoelen. Wat is hier op zijn plaats. Dus ik heb geen vast iets van ik moet perse Bijbel lezen of ik moet perse in dat stramen.	WP
D46	Dat is dan eigenlijk afhankelijk van wat je tegen komt denk je	
M46	Ik moet ook wel een Bijbelgedeelte weten op dat moment. Ik heb dat niet van de voren bedacht. Dat laat ik helemaal van het moment afhangen. Als ik een Bijbelgedeelte weet waarvan ik denk, dat past er perfect bij, dan doe ik het. Als ik het niet weet dan doe ik het niet. Dan heb ik wel eens oudere mensen die zeggen: ga je niet lezen? En dan vraag ik; hebt u een voorstel en dan als ze dat dan hebben dan lees ik dat. Ik moet er niet aandenken om een Bijbelgedeelte te lezen wat absoluut	

	niet bij het gesprek past. Dat kan niet.	VA
D47	Welke betekenis heeft het werken met mensen uit andere culturen voor jou?	
M47a	Verrijkend. Ik heb je de vorige keer al verteld, ik om uit een gewone CGK gemeente, die in het midden zit. Best wel gesloten, op zichzelf gericht. Ja, en wat ik vroeger gedaan heb, dat was echt kerkenwerk binnen de eigen gemeente. Dus toen ik de opleiding ben gaan doen, toen gingen mijn ogen langzaam maar zeker wat open. Er is heel veel meer. En hier in de gemeente, als ik dit zie, de hele wereld is hier vertegenwoordigd. Dan kom je uit bij de kern uit het evangelie. Hier gaat het om. En zeker als je naar buiten toe mag gaan, en mensen van buiten de gemeente ontmoet dan denk je waar gaat het om. Om Jezus Christus en die gekruisigd. Die gekruisigde en opgestane Heer. Daar kunnen we het mee doen en daar moeten we het mee doen want daar gaat het uiteindelijk om. Dan kan je denominaties wat meer relativiseren. Over de grenzen heen kijk.	TW
M47b		VA
M47c	Als ik deze gemeente zie dan denk ik die moet je ook niet allemaal allerlei dingen opleggen. Want dan gaan er dingen kapot. Je moet echt zoeken naar manieren waar doe je de mensen recht mee en wat is goed voor de gemeente. En als je dat dan tegenover God kan verantwoorden... Dan is er bij mij heel veel ruimte gekomen.	VA
D48	Er is ruimte gekomen...	
M48	Ja, door de jaren heen.	VA
D49	Zijn er dingen die je nu anders doet, benadert, dan in het begin? Ben je ander tegen mensen aan gaan kijken?	TW
M49a	Ik ben niet ander tegen mensen aan gaan kijken, nee. Uhm.....In het verlengde van wat we net zeiden, ik zit er niet meer zo strak in van, zo is het. We hebben één waarheid en dat is Christus. Als ik dan aan de belijdenisgeschriften denk, dan realiseer ik me dat veel mensen in deze gemeente de Nederlandse geschriften niet kennen. En het zijn evengoed mijn broeders en zusters. Het is mooi dat we ook de algemene belijdenisgeschriften hebben, zoals de Apostolische geloofsbelijdenis, die kennen we allemaal; dan zitten we bij de kern. Ik ben geneigd om meer vanuit de Bijbel te gaan denken. Dat wat we belijden, is dat werkelijk wat de Bijbel zegt. Of is er meer ruimte. En dan blijft er heel veel moois en heel veel goed, en dan denk ik, je hebt ook je richting weer nodig, maar niet te strak. Laat het fungeren als leidraad. Ik heb minder kant en klare antwoorden.	VA
M49b		VA
D50	Minder kant en klare antwoorden, meer ruimte. Ben je op verrassingen gestuit? Zo van: ik ben hier op dingen gestuit in het contact met andere culturen die had ik helemaal niet bedacht. Die zijn nieuw voor me.	
M50	Nieuw voor me... Ik had helemaal geen contacten met mensen uit andere culturen dus wat dat betreft is dat al nieuw. Ik vind het gewoon boeiend. Maar..., wat was	VA

	de vraag?	
D51	Ben je op verrassingen gestuit?	VA
M51	Vandaar uit eigenlijk gewoon hoe makkelijk het is om met mensen uit andere culturen contact te hebben. Het is niet zo moeilijk.	
D52	Voordat je hier kwam, was het ver weg.	
M52	Ja, was het voor mij ver weg.	
D53	Maar het is makkelijker dan je dacht.	VA
M53	Ja.	
D54	Ik heb nog een vraag maar die hebben we misschien al een beetje beantwoord. Dat is de vraag: heeft het invloed op je theologisch denken gehad? Heeft het werken hier invloed op je theologisch denken. Je gaf al aan dat er meer ruimte is gekomen.	
M54	Ja, maar dat begon op de opleiding eigenlijk al. Daar zat van pinkster to gereformeerde gemeente. Dat was heel boeiend gewoon. Als je dan merkt dat je samen optrekt en samen studeert en toch heel goed met elkaar kan praten. Dat heeft al heel wat gedaan, maar hier gaat het ... hier komt het er gewoon op aan. Dat strakke in hokjes denken dat past hier gewoon niet. Je moet daaruit. Anders kun je hier niet werken. Dan maak je dingen kapot.	VA TW
D55	Heeft het je beeld van God beïnvloed, je denken over God?	
M55	Niet direct maar wat ik wel zeg, en zijn hier zoveel mensen met problemen, met trauma's, zoveel moeilijke dingen. Dat ik des te meer ben gaan zien, hoe groot is Gods genade. Zo'n gebroken wereld en Hij stuurde Zijn Zoon. Dus het motiveert me nog meer.....ja, het zegt me nog meer over hoe groot Gods liefde is. Ik zie maar zo'n klein stukje van die gebrokenheid en Hij ziet die hele wereld. En Hij heeft die wereld lief. Dus, dan ben ik nog meer gemotiveerd om hier te werken.	
D56	De genadige God is groter geworden.	VA
M56	Ja, Zijn liefde	
D57	We zijn bijna aan het eind gekomen, in ieder geval van mijn vragen. Zijn er nog dingen die jij in dit verband wil opmerken. Dingen waarvan je zegt: nou, dat heb je niet gevraagd maar dat wil ik toch ook nog wel even gezegd hebben en inbrengen.	
M57	(stilte) Tien jaar terug had je me niet moeten vertellen dat ik hier zou werken. En dat ik zo anders tegen de dingen aan kon kijken. Zolang je in je eigen wereldje blijft zitten, dan blijft dat hokjes denken ook bestaan. Ik denk dat, je moet hier echt instappen, dat je zegt, ik wil hier echt wat doen, iets van Gods liefde laten zien van wat ik ontvangen heb. Dan verander je vanzelf. Dat zie ik met meer mensen gebeu-	VA

	ren.	
D59	En wat waarin verander je dan?	
M58	Juist dat stukje openheid, dat stukje openheid naar de ander toe, ja dat hokjes denken dat leer je gewoon af.	
D59	Ik hoorde je vertellen aan het begin hoe je ook zelf nog wel even hebt getwijfeld.	
M59	Dat was dat hokjes denken, kan ik dat aan, wil ik dat. Ja. En toch kwam toch dat..., ja ik weet me echt geroepen. Ik geloof echt dat God me op deze plek hier wil hebben. Maar het kost ook veel, energie.	
D60	Hoe hebt je het ervaren, dit interview? Heb ik voldoende doorgevraagd?	
M60	Ja, ik denk het wel.	
D61	Hoe heb je het ervaren?	
M61	Het gesprek vorige week was gewoon spontaner en ik denk daar hebben we ook al heel wat besproken volgens mij. Dat ging me beter af dan dit. (lachen)	
D62	Het voelt een beetje onnatuurlijk aan voor jou. En daardoor lastiger.	
M62	Ja, geef mij het spontane gesprek maar. Ik hoop dat je er wat aan hebt.	
D63	Vast! Heel hartelijk bedankt.	
M63	Graag gedaan.	

Bijlage B Interview respondent 2, pastor D.

S1	D. hoe oud ben je, als ik vragen mag?	
D1	Ik ben pas 61 geworden.	
S2	Welke opleiding heb je gedaan?	
D2	Ik heb, zeg maar, de politieopleiding gedaan, op allerlei ministeries veel HBO studies gedaan, daarna heb ik HBO theologie gedaan, in Brussel en in Ede heb ik dat afgerond, met de variant voorganger evangelist. Dat is een samenwerking tussen	EK

	Heverlee en de CHE, de voorgangervariant, dat is HBO plus.	
S3	Ja	
D3	Om je goed voor te bereiden op het werk is de studie in België absoluut van toegevoegde waarde geweest omdat je veel meer de stof aangereikt kreeg van verschillende religies, het was veel breder dan hier. Dat is ook boeiend geweest, HBO studie dus met een plus.	EK
S4	Hoelang ben je al werkzaam als evangelist?	
D4	Vijftien jaar, Late roeping noemen ze dat toch?	
S5	Welke multiculturele ervaring had jij voordat jij hier in Haarlem kwam?	
D5	Ik ben begonnen in de koepel van Breda.	EK
S6	De gevangenis is dat hè?	
D6	Ja, om daar te zingen en te bidden met de gedetineerden. Er was een koor aan verbonden, er werd ook een dienst gehouden, aan die kant van de koepel, daar had je contacten met verschillende culturen, maar ook op de diepste momenten van iemands leven. Daarvoor is mijn leven ook op orde gekomen, zeg maar bekering, ik was christen zeg maar in naam, maar daar is een doorbraak gekomen, je moet je echt helemaal overgeven aan de liefde van God in Jezus, anders dan blijf je maar aanmodderen, toen ben ik die dingen ook gaan doen. Toen werd het voor mij minder moeilijk om ,terwijl het natuurlijk niet makkelijk is, maar om een zedendelinquent om daarmee te praten, maar dat zijn ook mensen, e die hebben ook die redding van Jezus nodig voor hun ziel. En dat is zo gegroeid naar een bediening. In die periode was ik gewoon nog in dienst van de Rijksoverheid, 25 dienstjaren. En toen zijn we naar Antwerpen gegaan. Daar heb ik met heel veel culturen contact gehad. In één flat zaten er vijftig verschillende. Ik heb me echt gericht op Marokkanen, Congolezen, Ethiopiërs enzovoort. De anderen waren natuurlijk ook net zo goed aanwezig, Eritrea, die iets minder, maar vooral met Marokkaanse mannen. Daar heb ik veel geleerd.	EK
S7	Je had dus al veel multiculturele ervaring voor je hier kwam.	
D7	Ja dat klopt.	
S8	Wat is jouw functie , wat is jouw rol binnen deze gemeente	
D8	Ik ben hier pastor zeg maar, herder, evangelist, en ook een beetje een aanstuurder, nou ja een beetje, van alle lagen binnen het kerkelijk werk, van het team, want die hebben ook steun nodig. Uiteraard is het een wisselwerking maar het is veel aansturen. Ik zeg wel eens, ik ben een beetje een manager, toch wel 60%, laat ik het maar oneerbiedig uitspreken, soms nog wel meer, maar ja dat hoort er wel bij. Jij bent full time, en de anderen zijn allemaal vrijwilligers. En daar moet je toch	RP

	zo mee omgaan, hoe je dat ook voelt eigenlijk. Niet altijd eenvoudig vind ik wel, want misschien kan het ook wel eens misbruikt worden. Hij is in dienst. Dat zegt men niet maar de gedachte, dat leeft dan zo, en dan moet hij het maar doen. Dat wordt niet in woorden uitgesproken maar dat gevoel is er. Dat is ook een psychologisch gegeven, dat is normaal. Het is ja, ik kom van mijn lange dag, helemaal vermoeid hier en dan moet ik aanschuiven, dat is toch, ja, daar moet je ook respect voor hebben. Dus dat is een beetje je taak. Maar ook je voorbereiden op de dienst, de woord verkondiging, de gemeente verdiepen door middel van de preek maar ook doormiddel van cursussen van discipelschap cursussen. We hebben nu wel meer het oudste team die dat doet. Het is wel allemaal redelijk verandert. Ik het begin heb ik dat zelf gedaan met een paar., maar daar heb ik me iets van terug getrokken want voor mij is de evangelisatie, daar ligt mijn hart en passie. Dus onder de mensen zijn. Een keer in de week, heb ik minimaal en halve dag om even in de wijk er te zijn en dus, vandaar die combimix.	
S9	Ja, dus..	
D9	Het schaap met 8 of 10 poten toch?	
S10	Ja, ja ja, Ik heb hier een vraag die ook al wel een beetje beantwoord is. Hoe zou je je rol als pastor omschrijven. Welke opdracht of roeping heb je of ervaar je.	RP
D10a	Uh., als herder om vooral in de pastorale kant heel dicht bij de mensen kunnen zijn, met gewoon de basale dingen van het leven, maar ook de liefde van God in de bredere zin bij ze te mogen brengen. Ook als ze daar weinig zin in hebben of niet kunnen. Dus je herderschap, het herder zijn, ja een stukje discipelen. Dat vind ik ook een punt. Mensen leren ook de verantwoordingen , dus ook een stuk verantwoording te geven in de kerk, of in de gemeente van Christus om een bijdrage te leveren. Dus die twee. Eigenlijk is het ook evangelisatie maar je hebt het over de gemeente. Dus het is het herder zijn en een stukje counselen, discipelen.	RP
S11	En wat... jij zegt discipelen betekent voor mij ook verantwoordelijkheden geven?	
D11	Ja, het betekent woord en daad. Dus leren vanuit Gods woord om stabiel te worden, je daar aan vast te houden, er mee om te gaan, met allerlei facetten , stille tijd en.. Maar ook dat te praktiseren. Want kijk als je, en dat is wel een punt, waar wij heel snel allerlei scenario's voor hebben, doelgroepen en zo. Maar laat mensen ook gewoon wat doen. Past dat wel, kijk wel of iemand daarbij past want je kan niet iemand achter de geluidstechniek zetten, die er helemaal geen verstand van heeft maar een vrouw of man een jongen of een meisje kan misschien wel op een hele andere manier een mooie bijdrage leveren door een nieuwsbrief uit te delen bij de deur , bij de ontvangst. Zo'n welkom, of koffie zetten. Dat klinkt allemaal zo klein maar dan hoor je er wel bij en je doet ook iets.	RP
S12	Dus een stukje empowerment..	
	Ja, een stukje empowerment en ook naar God toe. God het is niet alleen hier om	

D12	te ontvangen maar ik wil ook dienen, dus geven, zoals Jezus dat ook als voorbeeld heeft achtergelaten.	RP
S13	Dat hoort ook echt bij het leven met God en Christus..	
D13	Ja	
S14	Dat je allebei doet. En zo zoeken jullie naar passende vormen van dienst.	
D14	Daar maak je ook fouten mee. Dan denk je iemand heeft het en dan heeft hij het toch niet. Door pijn, of door iemand karakter, je kent dat wel , door allerlei achtergronden, waardoot je later die dingen moet bijstellen of zaken. Dan soms ook weer pijn doen, omdat iemand het niet kan. Dat vind ik wel moeilijk. Daar hebben we natuurlijk ook wel fouten meegemaakt. Of, nou, ik vind het woord fouten... inzicht dat te kort schiet. Niet open zijn. Mensen proberen ook dingen in te kapselen. Maar soms ook, laat ik ook daar zelf verantwoording in nemen, doordat ik , of wij, zonodig vonden een plaats te bezetten, en dan, laten we het maar proberen, want er is niemand anders. Dat is niet goed eigenlijk.	
S15	Nee, dan gaat met meer in de trant van: er is zoveel nodig, nou dan stop ik jou daarop, dan begin je bij de taak en niet bij de mens, ja ja....	
D15	Maar ik heb daar van geleerd, van deze stommiteiten noem ik maar even platvloers.	
S16	Is het van belang in deze gemeente, op deze plek, en misschien nog wel meer dan in een gewone gemeente, dat jij een man bent.?	
D16	Naar de culturen toe denk ik wel. Dat het echt belangrijk is en dat je ook echt een leider bent. Leiderschap in onze kerken, kijk wij hebben het over macht, een predikant heeft ook een bepaalde macht, dat is in een 'gewone 'gemeente ook en op de kerkenraad. Maar hier , uh, kijk dat zijn de mensen uit de andere culturen, die wij kennen hier, die zijn het gewend dat er een leider is. De leider van een dorp, de koning, de pastor in de kerk, dat is zo'n verschil, dat is de papa en zijn vrouw de mama, en uh, leiderschap dat is best wel kwetsbaar aan één kant. Omdat men zich heel sterk aan je vast houdt. Jij hebt contact met God toch? Ja, dat lijntje, zo van ; als jij voor me bid, dan is het goed.	RP
S17	Dat is beter dan door iemand anders	
D17	Precies, ja zeker, M. zal daar zeker op die vraag iets vertellen. Zij is vaak ook te-leurgesteld, ook als vrouw. En zo is dat ook in onze cultuur. De dominee... bij de gereformeerden ook hé, dat vind ik voor haar echt triest. Dus dat vind ik niet goed maar bij de buitenlandse culturen.. Men kijkt zo naar je en als hij het zegt is het goed want hij is aangesteld. En daarom is het ook kwetsbaar. En nu ga ik weg, en dat leiderschap daar gebeurt natuurlijk iets mee. Ook als je aangevallen wordt. Ik heb een periode gehad dat een aantal broeders en ook een collega predikant, hij is al een poos weg, die zaagden soms echt de poten onder mijn stoel vandaan. Dat	

	deed hij ook openbaar en een paar broeders ook. En toen zijn de mensen zo boos geworden, vooral van andere culturen. Ze zeiden kijk, een man van God, ik wil hier geen lid meer zijn... ik wil wel D. dienen en God, maar dat kerkgenootschap, of het kerkgenootschap..., die zo met hun leider omgaat, daar wil ik niets meer mee te maken hebben. Nou ja leiderschap, wat is nou je plek, dus hij is wel kwetsbaarder, aan de ene kant heb je ook veel mogelijkheden, vooral de andere culturen. De Nederlanders hebben daar ook moeite mee. Zij zeggen, wij vinden D. meer gericht op de buitenlanders dan op de Nederlanders. En dat is ook waar, ze zijn me even lief maar ik bedoel hiermee te zeggen, wij over het algemeen weten het wel. Maar die categorie mensen hebben het zo hard nodig om bij de hand genomen te worden omdat ze gewoon helemaal niks weten, omdat ze hebben geen familie en ze hebben alles verlaten, noem maar op. Teveel om op te noemen, en nou dan denk ik, dan wil ik daar ook iets meer inzetten. En dan is dat leiderschap ook functioneel. Maar ook kwetsbaar want als ik weg ga dan.....	RP
S18	Past....., hoe is het voor jou om zo'n leider te zijn?	RP
D18a	Uh,, nou soms voelt het heerlijk. Ze brengen kleding mee. Je wilt niet weten wat ik in mijn kast heb hangen, kostuums van de kerk, voor de papa van de kerk En ook nu is er weer een zuster die alles aan meet en op meet want als je weg gaat dan moet je een mooi gewaad aan. Ja, en dan sta je daar. Maar aan de andere kant huult mijn hart, dan denk ik: het hoeft allemaal niet lieve schatten, het is evenwel goed, ja, dat hoort en nu eenmaal bij maar.. Dus het is vleidend of hoe noem je dat maar ik wordt er niet hoogmoedig van. Ik heb er mee te doen. Aan de andere kant, wat doet het nog meer met me? Dat ik wel zie dat deze mensen intens veel van je houden. En dat mis ik wel eens.. dat is niet zo, maar wij zijn wel eens, ja zo hard, zo nuchter. Maar als ik eens en keer ziek ben of moe ben, dan zeggen ze het niet maar doen het wel. Ja, gebeuren heel veel dingen tussen de culturen en ook bij mij en mijn gezin maar ook bij mij als persoon. Ja ik vind dat geweldig. Niet om gekieteld te worden maar die diepe relatie met hen.	RP
D18b		R
S19	Een groot vertrouwen...	R
D19	Gigantisch, want alle kwetsbaarheden, tot aan de extreemste dingen toe, ook van vrouwen. Dat vind ik wel eens moeilijk, nou je moeilijk, maar dan denk ik , vertel het maar aan M. Afrikaanse zusters ook over seksueel gebied ...	R
S20	Die vertellen ze ook aan jou.	R
D20	Jazeker, ja, maar goed, dat heb ik ook met Nederlandse vrouwen, want ik heb, D. een vrouw, M. moet er maar iets over vertellen, een vrouw uit de criminele sfeer, maar de toegankelijkheid en het vertrouwen is er. Dat heb ik niet van mezelf, dat zie ik als een geschenk van de hemel. Vroeger was ik niet zo. Toen was ik een macho, maar dat is nu helemaal omgedraaid. Gelukkig maar. Maar dat die vrouwen	

	dat vertellen vind ik wel eens een beetje gênant. Dan kom ik thuis en dan zeg ik, ik ga het niet allemaal vertellen, want ik voel me er niet happy bij. Maar dat ga ik niet zeggen, want zij vertrouwen me.	
S21	Hoe zou je dat leiderschap dan willen omschrijven? Naar wel soort leiderschap zijn ze op zoek. Of waarderen ze of verlangen ze, vragen ze of verwachten ze? Welk soort leiderschap verwachten ze?	RP
D21	Ze verwachten een leiderschap van een man die trouw is aan de hemelse Vader ,aan God, en die betrouwbaar is. En die er altijd kan zijn en wil zijn. En dat maakt niet uit hoe. Nou, er zit wel een randje aan. Soms moet je ook wel eens wat brengen voor ze. Ik had het net over de kleding. Je moet er ook wat voor willen doen soms. Maar dat leiderschap zit echt in het “onze man van God”, en dat ze dat ook zien. Want praten, dat kunnen we allemaal, dat ze zien dat ik zoveel vertrouwen op God heb en dat ik soms ook dat neer zet. Want wij knielen met elkaar. Ik heb het net zo hard nodig als jij. En laten we het ook doen. En dat is wel een voorbeeld van leiderschap in deze gemeente. En betrouwbaar zijn. Dus als je iets afsprekt, dit zeker na te komen. Mag ook later zijn qua tijd, maar wel de inhoud.	RP
S22	Hoe functioneert dat leiderschap in jouw pastoraat?	RP
D22a	Dat functioneert, uh, net zo diep als ik dat net heb uitgesproken. Er zijn als het nodig is. Een broeder zei op de aankondiging dat we weg gaan: D. ons dossier is niet af, hoe moet dat verder. Vorig jaar, was het één uur ‘s nachts en we waren in nood en je kwam met I. (zijn vrouw) Dat was crisis pastoraat. Als het nodig is, dan ben je er dan. Dat is het pastoraat waar ik me in bevind en hoe ik er mee omga. Ik bemoei me niet met allerlei neven dingen, dat gebeurt in de kringen. Een zekere zelfredzaamheid, ook daar moet je ze op wijzen. Maar als het echt nodig is, als het kraakt in zijn voegen, dan er ook echt zijn.	RP
D22b	Krachtig leiderschap daar bedoel ik ook mee: soms kan ik ook wel eens boos zijn. Als ik merk dat er in de samenleving dingen gebeuren, dan communiceer ik dat, ook van de kansel. Met Wilders of zo, ik ben geen politiek getinte zaak, maar lieve mensen, dit is niet wat God wil. Duidelijk zijn. Ik heb gehoord dat, jullie hebben het ook gezien. En we bidden voor Wilders en ook voor jullie. Jullie hebben daar last van. Alert zijn, dat heeft ook echt met dat leiderschap te maken, dat zij zich net zo waardevol voelen als jij en ik hier. In de gemeente in ieder geval. En hopelijk ook buiten de gemeente. Dus voor ze opkomen in geloofszaken en ook in de maatschappij. Want daar heb je recht op. En als er hier een broeder zit die hier 25 jaar woont en zegt: D. , ik heb nog steeds het gevoel dat ik op vakantie ben, want ik ben nu werkeloos en ik ga naar een uitzendbureau en een Nederlander krijgt 125 euro netto meer en dat is mijn leven hier. Daarom zeg ik dat. Om zulke dingen ook aan te stippen en ook andere voorbeelden. En dat noem ik krachtig leiderschap. Gewoon zeggen, (hand op tafel slaan) dit is gewoon absurd.	RP

S23	Dit kan niet, dit mag niet...	
D23	Dit is goddeloos, dit is niet van God, zijn liefde missen we hier aan alle kanten, omdat maar gewoon krachtig te zeggen. Ik doe dit nu zo, en onze Nederlandse broeders en zusters zeggen dan: een beetje rustig aan. Maar onze ander broeders en zusters zeggen: wauw D., dit heb ik nodig, brul het er maar uit. Je moet een ander niet kopiëren maar ik denk wel dat het functioneel is.	
S24	En het lukt jou dus ook blijkbaar zonder dat je het gevoel hebt dat je jezelf forceert.	
D24	Geen moeite mee	
S25	Je bent daarin ook authentiek en echt	
D25	Dat is echt van God gegeven en gegroeid. In het begin heb je dat ook niet allemaal zo. Ja hoor, dan ben ik gewoon helemaal mezelf. Gelukkig maar, als ik het gevoel heb dat het echt zo is, dan heb ik het lef er voor.	VG
S26	Ik ga nog even weer terug naar het pastoraat. Ik heb al wel verteld je ervaring met intercultureel pastoraat en dat het op dit moment vooral de crisis momenten zijn waarvan je zegt: dan wil ik er zijn.	VG
	Wat verwacht volgens jou de pastorant tijdens zo'n gesprek? Daar hebben we het al een beetje over gehad, wat hij verwacht. Over leiderschap.	
D26	En een luisterend oor. Heel groot.	VG
S27	Een luisteren oor...	
D27	Ja, ik kan mijn verhaal kwijt, hij kijkt naar me, hij wacht het af, dus die twee dingen, en dan toepassen wat nodig is.	
S28	Welke betekenis hoop jij dat het pastorale gesprek heeft voor de pastorant?	
D28	Zalvend in de ziel, in de wonden, want vaak is er toch veel aan de hand. Dat de Heilige Geest ook samen op gaat in die gesprekken. Daar geloven we ook in. Ik wel in ieder geval. Dat de zalving van de Heilige Geest... Je bent niet zomaar iemand. Je bent Gods knechtje. Je mag vanuit zijn koninkrijk dienen. Je hebt zoveel meerwaarde te brengen. Dat voelen mensen en beleven ze. Dan is het zalvend in de wonden.	VG
S29	Verzachtend..	
D29	Troostend, helend, indien nodig ook toepassen door ziekenzalving. Ik ben daar en grote voorstander van. Mensen zuchten dan, de lucht... we zijn mensen, geen robots. Daar zijn we allemaal zo wars van in onze traditie. Het mag geen gevoel zijn. Dan denk ik Jezus had toch ook zoveel momenten dat hij boos werd, dat hij huilde, schei nou toch uit. Natuurlijk is het niet het punt waar je mensen in duwt	

	van dit is het. Dat is bij God en bij Jezus schuilen. Maar laat gewoon ook maar merken dat we elkaar nodig hebben. Dat we elkaar aan willen raken. En verwachten dat God ook in die zalving en in die gebedsgenezing, dat God daar ook bij is. Zijn hand, maar ook de toepassing Tussen de pastorant en de pastoraal werker. Daar kunnen zoveel mooie dingen gebeuren, dat kan zo heilzaam zijn.	WP CG
S30	Dan breng je ook zulke rituelen in. Handelingen om aan de lijve te ervaren...	
D30	Ja, ik leg de handen op, ik zalf met olie, als het mag natuurlijk, altijd in overleg. Zo ook het kruis, als ik het op mijn hart heb, soms iets meer soms iets minder. Maar voordat ik de tafel open bij het heilig avondmaal, is er altijd een moment dat.... Wij vieren het iedere vier weken. En dan zet ik het kruis neer voor het podium en dan zeg ik mensen, voor die mensen die hun schuld nog niet beleden hebben, of je zet het in het kader van: breng je lasten bij het kruis, je kan het ook op je stoel je schuld en zonde belijden, of wat er nog niet goed is, tussen jou en je naaste. Kniel dan neer bij het kruis of je doet het op je stoel. En dan liggen daar 5,10, 15 of 20 daar neer op de knieën. Te huilen, daar gebeurt van alles. Ja, ook weer zo'n ritueel. En ik sta daar dan ook tussen als ik denk: ik heb ook dingen die niet goed zijn, misschien zelfs vanmorgen niet, met mijn kinderen of zo. Dus dan ga ik daar ook knielen, wat ze er ook bij bedenken. Een van hen wil ik zijn. Dat is zo zalvend, dan hoor je de gebeden, niet de inhoud natuurlijk, wenen, wenen voor Jezus.	RP
	Dan heb ik wel op mijn mieter gehad. Ja, jij richt de mensen op het kruis, dat is hout, je bent verkeerd bezig. Dan denk ik Ohhhh, dat is nu de volgende strijd. D. je leidt ze af, wat ga je nou met dat kruis doen. Ik zeg lieve mensen, het zijn mensen, het gaat niet om dat kruis. Het is wel een beeld, daar heeft Jezus wel aangehangen. Hij is ook opgestaan. Maar de mensen kunnen met hun verlangen naar troost..... er zijn mensen bij die heel moeilijk communiceren.... En dan kan dat een moment zijn. Maar ook hoog opgeleiden hoor, die heeft hier wel eens op zijn knieën gelegen en zei later: dat is mijn bekering geweest. Dus ik ben daar een grote voorstander van.	
S31	Er zijn vormen en rituelen die zeker ondersteunend zijn in het pastoraat en jij maakt daar van harte gebruik van.	
D31	De katholieke kerk had daar heel veel van en nog en wij hebben het allemaal weg gestopt.	R
S32	Via de achterdeur komt er wel weer wat binnen.	
D32	Gelukkig wel maar na de reformatie, met Luther en Calvijn hebben we aardig wat weggedaan maar de boetebank of de biecht, helemaal niet verkeerd hé.	
S33	Wat is in het contact volgens jou de belangrijkste factor? Je hebt al gezegd vertrouwen.	R
	Misschien is dat, ik denk er niet al te lang over na....ik denk dat het goed is dat je	RP

D33	samen op weg bent. En dat hij of zij, dat we elkaar nodig hebben. Om ons bij de hand te laten nemen door God. Ja, ik denk vooral die nederigheid, die houding van: ik mag er voor jou zijn. En misschien ben jij er over een jaar voor mij. Dat hoeft je niet te zeggen maar dat kan je laten voelen toch.	EK
S34	Dat is jouw houding, vanuit die gezindheid sta je in het contact	
D34	Wij hebben God allemaal op dezelfde wijze nodig. Natuurlijk in andere lagen maar als het om de kern gaat wel. En nou mag ik er voor jou zijn. Ik denk dat dat zalvende en zalige momenten zijn.	VG
S35	Welke moeite ervaar jij in het interculturele pastorale gesprek?	
D35	Liegen (lachen) en bedriegen..Niet eerlijk zijn. Je moet heel lang aan de waarheid sleutelen voor je aan de waarheid bent. Je moet lang sleutelen om daar te komen.	
S36	Doet me denken aan het telefoongesprek wat ik met je had dat je soms het gesprek begint met "zullen we eerst nog even gaan liegen"?	EK
D36	Dat doe ik echt. En dan is het ijs gebroken. Dat deed ik in het begin niet maar nu weet ik dat. Nu ken ik de mensen, dat moet je in het begin niet doen. Maar dan vraag ik "valt er vandaag nog wat te liegen", en dan liggen ze in een deuk. Dat herkennen ze ook, dat is hun cultuur, o ja, D. wat leuk. Je kent onze cultuur. Nou ja, dat stukje ja, dat bedoel ik.	EK
S37	Maar dat is ook een moeilijke factor?	
D37a	Zeker als je mensen nog niet kent. En die moeilijke fase waar je elkaar nog niet kent en met elkaar optrekt. En natuurlijk is dat bij iedereen wel, niemand wil graag meteen met de billen bloot. Maar dit is wel moeizaam, dat heeft M. ook vaak, maar dat moet ze zelf maar zeggen. Ja, dat is een moeilijke factor, en toch, er komt een moment, en soms moet je ook een extern iemand laten komen. We hebben iemand gevraagd van ICF Rotterdam voor een stukje bevrijdingspastoraat. Als het nodig is dan ben ik niet te eigenwijs, dan wil ik gewoon dienen, en dan ga ik kijken of ik een extern iemand erbij kan vinden. Wat als het zo rottend is en zo slecht, dan moet je over je schouders heen kijken, en dan heiligt het doel de middelen. Je komt er ook wel eens niet. Dan is het zo ingekapseld waar het echt om gaat. Dan kan je daar zoveel omheen verzinnen of praten of doen....dat vind ik wel eens moeilijk.	VA
S38	Mijn vraag was : hoe probeer je dat te ondervangen. Je hebt daar zo je manieren voor zoals humor als ijsbreker en desnoods roep je hulp in van anderen.	EK
D38	Jazeker	
S39	Welke kennis heb je van andere culturen en vind je dit van belang?	
D39	Uh.....	

S40	Je hoeft je kennis niet allemaal op te lepelen maar vind je het van belang?	EK
D40	Ja, ik denk dan voorkom je een deel waar ik het net over had. Als ik zo lang moet sleutelen aan allerlei processen, als ik beter me er in verdiept heb, en dat heb ik ook best wel gedaan. Video's bekeken van een begrafenis, van een bruiloft. Gewoon om de praktijk van hun leven te bekijken. Je kan ook allerlei boeken lezen, en dat is mooi, maar bekijken..... Dan komen ze terug van en hele sessie en dan zeggen ze D. hier heb je een CD tje. En dat wil ik zien. En daar haal je toch dingen uit. Dan vraag ik, maar waarom drink je hier nou zoveel bier, er zin rituelen bijna waarvan ik denk: dat is occult. Dat wil ik graag weten. Dus de praktische kennis. Van het dagelijks leven. Om daar ook echt persoonlijk kennis van te nemen. Om ook de externe context te begrijpen.	
S41	Om dat beter te begrijpen en aan te sluiten	
D41	Ja, want als ik mijn doel niet kan bereiken, terwijl het wel heel erg noodzakelijk is, en ik weet die dingen niet, dan raak ik alleen maar gefrustreerd. Je moet die kennis proberen op te drinken en te onderzoeken. Daar ontkom je niet aan. Ik vind het echt van grote waarde.	
S42	Zijn er verschillen in een pastoraal gesprek met iemand die geworteld is in de Nederlandse cultuur?	
D42	Jawel ,er zijn wel verschillen.	WP
S43	Kan je die benoemen?	
D43	Nou je bent ... de Nederlandse pastorale gesprekken zijn vaak nuchter en je bent vaak sneller to the point. En zijn vaak andere processen waarbij je diep moet graven en spitten. Als het over ernstige dingen gaat dan heb je bij en Nederlandse gewortelde christen ook veel sessies te gaan. Dat wil ik niet uit vlakken, dat is zo maar de ander is gewoon zwaarder en moeilijker. Maar ik wil wel ook de Nederlandse broeders en zusters,de eigen cultuur, De religie heel sterk is.	
S44	De religie in tegenstelling tot geloof.	
D44	Precies. Daar ligt dan de zaak waar je gaat proberen te prikkelen. Je weet het allemaal zo mooi te vertellen maar wie is Jezus nou voor je als je daar straks staat voor je sterfbed of bij dit of dat. En dan wordt het vaak ook heel moeilijk. Daar is ook nog genoeg te doen dus ik vind het niet helemaal terecht om te zeggen dat je er met Nederlandse broeders en zusters heel anders in staat. Anders in het begeleiden maar wat betreft zwaarte vind ik het eigenlijk wel gelijkwaardig.	
S45	Hanteer jij iets van een pastoraal model?	
D45	Ja, ik heb de 7 stappen van bevrijding van Anderson en Koinonia, die hebben daar ook dingen van. En van de Kamp (Wilkin) die heb ik ook staan. Nou ja, goed dat zijn modellen. Daar sla ik weleens wat van op. Ook om de teksten die een goed funda-	

	ment zijn om je te verdiepen en ook als in gebed gaat... Ja, modellen... Ik ben so ie so niet zo'n mens van modellen. Ik ben heel praktisch ingesteld en ik leef met het oh God wat bent U wijs en met duizend duizend maal dank. Er gebeuren dingen, dat kun je een ander niet opleggen, wat dat is toch dat is heel persoonlijk. Er is ook heel veel gebeurd wat door Gods Heilige Geest geleid is. Ja, sommige dingen wel. Daar heb ik het met M. ook wel eens over. Je moet soms wel gericht vragen. Absoluut. Daar ben ik het ook mee eens. Dat vind ik ook functioneel. Als het gaat over waar zit het nou. Als je occult belast bent of je bent met voodoo bezig geweest. Om gewoon eens een paar stappen door te nemen waar het zit. Bij voorbeeld onrustig slapen, pillen en dan ga ik wel een lijstje af. Dan wil ik weten waar ik zelf ook gebleven ben. Voor de pastoraat maar ook voor jezelf want het is heel complex. Maar aan de andere kant ook heel veel ruimte geven aan de Heilige Geest.	WP
S46	Dat is jouw model als ik het over een model wil hebben.	WP
D46	Die laat zich niet in een model stoppen. Maar ik ben wel een voorstander van een schema. Ik had iemand die had in zijn leven iets gedaan met een mes. Nou dat kwam niet boven water maar uiteindelijk zijn we er wel gekomen maar dan hou je ook bepaalde dingen vast van er moet iets zijn op dat punt. Er dat duurde wel maar op een gegeven moment viel het hoofd naar voren en toen was het klaar. En dat was wel in een paar sessies. Dus ook soms strategie.	WP
S47	Hoe zou jij je pastoraat omschrijven? Kerugmatisch, hermeneutisch, even menselijk, therapeutisch charismatisch? Als ik het nu hoor zou ik het zelf betitelen als charismatisch.	
D47	Ja,.. en een lichte vorm van therapeutisch. Ja, dat is waar, ik zit op die lijn.	
S48	Maar als ik denk aan wat je zei over het leiderschap, dan kan je ook kerugmatisch zijn. Het woord verkondigen. Dit zegt God in Zijn woord.	VA
D48	Absoluut. Evenwicht daarin.	
S49	Welke betekenis heeft het werken met mensen uit andere culturen voor je. Wat heeft het met je gedaan?	
D49	Te veel (lachen) Zo zo veel.	
S50	Probeer het in drie steekwoorden te zeggen dan.	
D50	Dicht bij Gods schepping blijven. Ik hou van water en ik kijk ook graag naar buiten. Maar zij beleven dat zo dat ze afhankelijk zijn. Toch ook een enorm vertrouwen op God de schepper. En kunnen geven als je niks meer te makken hebt. Komen met een enveloppe met je tiende. En dan weet ik de status van zo'n broeder of zuster. Niks te makken en dan zit er toch wat in. Dat is voor God en zijn huis. Dan ben ik kapot, even zo....Wat ben jij een voorbeeld. Ik word er emotioneel van maar echt, dat gebeurt..... Nou dat, dat zijn toch wel drie dingen. Ja, zoveel geven. Wij proberen altijd maar..... maar deze mensen kunnen dat.. al heb ik volgende week niet te	VA

S51	eten, dit is voor de Heer. En dan wetende in hun ziel: God zorgt toch wel voor me. Die diepte heeft me veel gedaan. Echt waar, wat zijn wij dan daar nog ver vandaan. Wij hebben alles van de wieg tot het graf geregeld, op papier.	
D51	Zijn er nu dingen die je anders doet, waar je anders over denkt of anders benadert dan in het begin?	
	In het begin was ik denk ik ook heel statisch. Hoe moet het en hoe krijg ik echt contact met mensen uit andere culturen. Dan ben je nerveus en statisch. Nog niet dat ongedwongen, gewoon naast elkaar gaan zitten en we verwachten het van de Heer. Dat is veranderd, helemaal zelfs en ja...in het begin keek ik ook nog veel naar anderen, als er kritiek was. Moet je dat nou zo wel doen en het is goed om naar anderen te luisteren, maar wij kunnen heel snel oordelen zonder dat we er echt goed over nagedacht hebben. Zeker als het over andere culturen gaat. En nu denk ik: joh, bekijk het maar, ik doe het toch. En dat is ook gegroeid. En daarom zeggen ze ook; hij is er minder voor de Nederlanders. Maar dat is ook mijn kennis, mijn levenservaring. Ik zie Marokkaanse vrouwen, als die hier binnen komt, gesluierd en wel, dan geeft die me drie zonen. Ja, ook in het winkelcentrum. Dan kijken de andere ouderen heel lelijk naar zo'n vrouw. Ja zegt ze dan: dit is D. Daar heeft ze dan maling aan. Amsterdamse goed opgeleide jonge dame, Marokkaanse. Dan zegt ze : ja, ik vind je gewoon een hele lieve man, pf.. ze zeggen er maar wat van ,ik doe dat gewoon. Voor een ander is dat misschien: wat doet hij nou allemaal. Ik heb wel mijn grenzen, ik pas wel op maar ja..	VA
S52	Je durft meer te vertrouwen op je eigen koers samen met God	TW
D52	Amen, dat is het. En dan laat je je niet meer zo afleiden door wollige verhalen van mensen die er eigenlijk nauwelijks kennis van hebben. Dan zeg ik : nou, kom eens een paar maanden hier werken. Als je ambtsdrager bent, ik heb je nog nooit gezien hier. Dus dat doe ik dus veel meer.	
S53	Ben je op verrassingen gestuit, dingen die nieuw voor je waren met betrekking tot het pastoraat?	
D53	Wat mij wel heel veel doet, is dat mensen die dan helemaal bevrijdt zijn, en ik zie een man voor me, belijdenis gedaan, hij stond op het podium, getuigenis gegeven. Hij kwam echt uit de diepte, en dan terug vallen. Dat vind ik, dat kun je niet klaar krijgen. Dat vind ik zo moeilijk. Voor de mensen zelf. En ja, waar ligt dat nou aan. Natuurlijk kan je alles invullen. Er zijn beschadigingen, een rot leven, maar ja ik vind dat heel moeilijk. Dat is een hele diepe teleurstelling. Daar huilt je hart van. Ik weet er geen raad mee. God hopelijk wel, maar ik weet er geen raad mee. Ik moet het ook los laten, en dat vind ik wel moeilijk. Ik ben er soms ook wel een beetje onverschillig in geworden. Dan denk ik: ja dat zeg je nu wel maar blijft dat ook zo. En toch ga je er dan weer voor, met elkaar. Maar het lijkt wel of zo'n mens geboren is om iedere keer weer de verkeerde mensen aan te trekken. Je kent wel die vrouwen. Ik snap er geen bal van. Ik geef het niet op maar ik ben er wel wat onver-	VA TW

	schilliger in geworden. Zo van: ik doe er niks meer aan. Ik heb altijd een luisterend oor, dan blijft, dat ben ik verplicht, naar God en naar mijn naaste. Maar dan denk ik: ja je zegt het wel maar... en soms zeg ik dat ook. Ik wil het eerst nou een keer zien.	
D54	Dat is een stuk teleurstelling en een stuk worsteling. Ook naar God toe. Hoe moet ik dit nou duiden? Ik snap er geen moer van. Ik vind het zo diep treurig. Ook naar die mens toe. Het lukt gewoon niet. En dan heb ik ook wel vragen: wat heb ik niet goed gedaan. Maar aan de andere kant moet je het los laten. Het is zo en ik weet niet waarom. En dat vind ik heel moeilijk. Er is ook die andere kant. Er gebeuren ook heel veel wonderen. Maar je ziet ook dit. Ik weet het niet. Je soms wel een mensen die gaan naar een psychiater en die worden opgenomen omdat er heel veel kapot is door zwaar gebruik om door de meest zware dingen meegemaakt. Dus je bent verscheurd. Maar je kan wel genezen. Daar geloof ik ook in. Ik kan daarom ook niet begrijpen waarom het niet gebeurt. Maar dat moet ik los laten want ik begrijp ook heel veel niet.	TW
D55	Ik zeg altijd tegen mensen die vragen : hoe zit het met je relatie met God en dan zeg ik: ik spreek groot over onze God en klein over mezelf maar soms snap ik Hem niet. En dan komt gelijk die sunami. De meeste van die mensen die getroffen werden hadden niks meer te makken. Die werden met honderd duizenden van de aarde weggestuurd. En wij, zo ongehoorzaam, dan denk ik ; God wij hebben een sunami nodig. Bij wijze van spreken. Zij nou juist niet. Dat snap ik niet. Dat is toch onbegrijpelijk. Mensen die al niks meer hadden. Dan ben ik niet boos maar ik snap het niet. Dan denk ik wij verdienen ook zo'n flinke overstroming. Ik weet het leven is een mysterie, ook Gods grootheid die daar bij hoort, maar ik vind het moeilijk.	VA
S54	Het sluit misschien ook wel aan bij mijn laatste vraag, heeft dit interculturele contact ook invloed op je theologische denken? Is je theologisch denken verandert door de interculturele contacten?	VA
D57	Ja, zeker, veel meer vrolijkheid en blijheid. De uitingen. Ga daar niet zo stijf in die stoel zitten. Schei uit. Dat staat toch nergens. Psalm 150 , klappen en dansen. Je hoeft het niet te doen maar het mag. Die ruimte van gewoon jezelf mogen zijn. Dat is nou juist de plek waar het mag. Je huult, je pijn, je laat voor je bidden, je wordt gezalfd, je danst, en wij zitten zo stijf in die kerk. Of dat nou theologisch is, ja , ik denk toch ook wel en stukje. Met de handen klappen, dansen in een rij maar ook helemaal onderuit gaan voor het kruis en laten zien, misschien ook aan de gemeente, dat je het niet meer redt, dat je aan Jezus voeten wil komen. Daarin ben ik wel gegroeid want ik was echt een hele gereformeerde broeder.	
S55	Je geloofsuitingen zijn in ieder geval wat lichamelijker geworden.	
D58	(lachen) Ja. Maar daarin ook veel meer vreugde. En dat communiceer je met de	TW

	gemeente. Die ruimte ook voor onze gasten. Die ruimte is er gewoon. Ik denk ook dat het in de gemeente thuis hoort. Niet nog even de oproep aan het einde van de preek, om wederom geboren te worden, maar dat is maar voor een paar. En dat iedere zondag weer. Fout, dat is fout. Dat je dat af en toe preekt is goed maar om dat als lijn te hebben net als de gereformeerden waar ik vandaan kom. Dan leg je zoveel dogma op de ziel. En dan heb je mensen ook onder je controle en in je macht. En dat moet je niet willen. Er is maar één die macht heeft en dat is Jezus. En daar moet je het laten. En als je daar niet op vertrouwd dan moet je Nou ja, dat is bij mij niet extreem zo van...nou zijn ze van de kerk weg en dan doen ze maar wat. Precies het tegenovergestelde. Er zijn ook predikanten bij die zeggen: je bent ook best nog een beetje gereformeerd. Dat vind ik mooi. De vreze des Heren, het diep respect, dat heb ik daar geleerd. Het diep buigen voor God. Omdat Hij afgedaald is naar mij in Zijn Zoon. Ja, het heeft me theologisch verandert als het gaat om veel meer open zijn in Gods huis en naar elkaar toe. En ook de pijn te laten voelen die de zonde is. Ook over de duivel te spreken. Over de demonische machten. Ook op seksueel gebied. Gewoon maar zeggen waar het op staat. Niet dat we nou alles goed doen. Ikke niet, maar leg het wel in Gods huis neer waar het hoort.	
S56	Zijn er nog dingen die je in het kader van dit interview nog genoemd wil hebben.	
D59	Ja, dat kwam net ook al wel voorbij. Dat is niet genoemd. Hoe functioneel de gemeente kan zijn voor de maatschappij. Dus hoe je hier die liefde en de omgangsvormen met al die culturen mag meemaken, die zich verspreiden in de wijk maar ook naar hun thuislanden. Via sms'jes, via mailtjes, fotootjes, van een dienst met een doop. Tot aan de islam toe in landen waar dat niet mogelijk is. Dat is zo ontzettend mooi. Dus een gemeente met meer culturen heeft absoluut een functie naar de samenleving. Een meerwaarde. Dat weten we wel, maar je moet het ook willen benoemen. Het is niet alleen binnenshuis. Ik wandel straks op straat en dan kom ik in aanraking met een buurman die hindoe is en ik spreek over mijn geloof en hij over allerlei andere dingen. En dat in de wijk waar je woont en werkt en leeft. Dus dat is waardevol. Maar ook als ze tot geloof zijn gekomen, ook naar hun eigen landen, met hun familie, communiceren over de weg met Jezus. Terwijl die daar bijna niet besproken kan worden. Dus het heeft nog veel meer functies. Het leven en die wandel met God. Het pastoraat met al die culturen. Dat hoor je ook. Er zijn mensen die zijn vanuit Iran hier naar toegekomen om gedoopt te worden. Een paar weken hier en dan weer terug. Door die communicatie met een zus of broer die daar woont. Dus we zijn zendingsland geworden maar we bedrijven ook weer zending van hieruit.	CG
S57	Door de mensen die hier Jezus hebben leren kennen.	
D60	Ja, die vertellen erover. En ook over jouw gesprek en jouw pastoraat. En over wie je bent. Niet over jou als persoon maar over hoe wij hier met elkaar mogen leven. Want ook in andere landen horen ze over de verrechtsing van de maatschappij. En	CG BG

	over extreme dingen. En dat een vrouw met een kind spreekt met haar moeder uit Iran of Afghanistan of uit Afrika, over haar gemeente waar ze zich veilig weet. Daar wordt ik emotioneel van. Ik voel gelijk de liefde van God daarin. Wat zo werkt het gewoon.	
S58	Nog één ding, hoe heb je het interview ervaren?	
D61	Goed	
S59	Heb ik voldoende doorgevraagd?	
D62	Ja hoor absoluut.	
S60	Volgens mij zouden we nog rustig een uur in gesprek kunnen zijn. Maar ik wilde het hier bij laten en je hartelijk bedanken.	

Bijlage C

Verbatim van interview met respondent 3, Mevrouw B. uit Congo

Het gesprek wordt in het Nederlands gevoerd. Ze beheerst dit goed. B. is een vrouw van 51 jaar en komt uit Congo Kingshasa. Ze is al 22 jaar in Nederland.

D1	Hoe bent u hier gekomen als ik vragen mag?	
B1	Ik ben hier gekomen samen met mijn man. Hij woonde indertijd in Congo. Hij was een Nederlandse man. Ik heb hem daar leren kennen. Ik was stewardess. Toen er problemen ontstonden in het land en het onveiliger werd voor buitenlanders ben ik met hem meegegaan naar Nederland samen met de kinderen. Als je van je man houdt dan ga je met hem mee. Ik ben blij dat ik hier ben gekomen en met het leven dat ik hier heb.	
D2	Was u in de land van herkomst lid van een christelijke gemeente?	
B2	Ja, ik was lid van een christelijke gemeente. Ik was katholiek. Ik ben katholiek opgevoed. Mijn vader was katholiek en mijn moeder was protestant. Dat was nooit een probleem. We zijn als kinderen allemaal gedoopt en deden onze eerste communie. Maar we gingen ook naar protestante diensten. Er was geen strijd. Het was een	ET

	mooi stabiel en liefdevol gezin. We hadden respect voor elkaar.	
D3	Wat heb je beleefd aan je predikant in je thuisland? Hoe was hij, wat voor soort pastor was hij. Wat heeft hij betekend voor je geloof, voor je relatie met God?	
B3a	Ja, we hadden daar ook een sterke band met de pastor.	ET
B3b	Hij leefde mee met de mensen. Hij luisterde naar hun verhalen.	ET
B3c	De kerk en het huis van de pastor waren dichtbij bij elkaar. Hij was er altijd, 24 uur. Hij bezocht mensen thuis en in het ziekenhuis.	ET
B3d	Hij ging naar mensen die niet gelovig waren om hen te overtuigen, om te spreken over wie Jezus is. Dat ze Hem moesten volgen als het licht der leven.	ET
B3e	Bijzondere dagen en kerkelijke feesten waren echt mooi. Om dat samen te vieren,	ET
B3f	dan voelde je die sfeer.	CG
D4	Had je persoonlijke gesprekken met hem? Was dat op jouw verzoek of op zijn initiatief? Wat betekenden deze gesprekken voor jou?	
B4a	Ja, ik had wel persoonlijk contact met hem maar ik was nog jong. Mijn ouders hadden veel contact en ik ging vaak met hen mee. Toen begon ik zelf naar de kerk te gaan, ik was toen ongeveer 16 jaar. Bij de eerste communie moest je een soort cursus volgen. Zodat je wist welke stap je ging nemen. Nu werd het je eigen verantwoordelijkheid, je eigen keuze.	ET
B4b	De pastor gaf onderwijs. Zo had ik contact met hem. Hij gaf ons een Bijbel. Er werd een koortje gevormd. Het was heel mooi.	ET
B4c	Op zaterdag kwamen de jongeren altijd bij elkaar. De pastor en ook zijn vrouw waren daar altijd bij betrokken.	ET
B4d	Zijn aanwezigheid gaf steun. Hij was een voorbeeld voor ons. Hij was als een soort vader voor ons. Als hij wat zei dat nam je dat aan. Ook pastor D. is een soort papa van de kerk.	ET RP
D5	Had jij of je ouders wel eens een pastoraal gesprek ?	
B5a	We hadden een sterk gezin. Heel veel problemen bespraken we thuis. Dat heb ik ook geleerd van mijn ouders. Als je een probleem hebt met iemand dan moet je het binnen 24 uur goed maken. Dan kan je vergeven en doorgaan. Dan krijg je geen ruzie van twee dagen of dat je elkaar niet meer ziet of spreekt.	
B5b	Andere mensen gingen wel naar de pastor met problemen of als ze hulp nodig hadden.	RP VG
D6	Wat betekent een pastoraal gesprek in jouw cultuur en wat maakt een pastoraal gesprek voor jou goed?	
B6	Bij een huwelijk had je ook altijd gesprekken met de pastor. Hij vroeg dan of je wel zeker was van je keuze, of het uit je hart kwam. Hij begeleidde je. Ook bij de eerste communie of de doop had je gesprekken met de pastor en gaf hij onderwijs. Als iemand overleden was kwam de pastor thuis. En als iemand ziek was kwam hij, voor de zegen of de ziekenzalving. Er was zoveel wat hij deed. Hij was betrokken bij het	ET VG

	dagelijkse leven van de mensen. Bij alle belangrijke momenten.	RP
	In hoeverre vind je dat ook hier, in deze gemeente. In hoeverre vind je dat hier niet?	
D7	De Openhuis gemeente is heel bijzonder. Toen ik hier kwam ging ik eerst naar de katholieke kerk. Maar toen kwam de Openhuis kerk, vlak voor mijn deur. De buurt bewoners werden uitgenodigd bij de plannen en toen hoorde ik dat er een kerk zou komen. Dat vond ik mooi. De kerk is leven dus laat maar komen dacht ik. Toen de diensten begonnen was ik heel erg nieuwsgierig.	
B7a		
B7b	Toen ik kwam voelde ik me lichamelijk en geestelijk zo vrij. Toen dacht ik ; hier wil ik zijn. De sfeer is heel bijzonder. In de preek hoorde ik alsof God zei: mijn kind de deur is voor jou open. Samen met een goede vriend ben ik terug gegaan. We hadden goed contact met D. (de pastor) en we hebben ons al snel laten inschrijven als lid. We hebben ook een cursus gedaan en belijdenis gedaan. Kijk hier heb ik een foto daarvan. Mooi hè.	CG
D8	Is Pastor D. een andere pastor dan dat jij gewend was uit Congo?	
B8a	Hij is hetzelfde.	
B8b	Afrikanen kunnen wel anders zijn dan Europeanen maar D. past er goed in. Hij is de vader. Zijn deur staat open voor iedereen. Hij helpt iedereen, hij staat voor iedereen. Hij is bijzonder. Ook voor de kinderen.	RP
B8c	Hij is goed in zijn functie en op zijn plek.	
D9	Wat betekent het contact met hem voor jou geloofsleven, voor je relatie met God?	RP
B9a	Hij is een goed voorbeeld voor mij in het geloof. Net als Jezus Christus ons een voorbeeld heeft gegeven. Volg mij zei Hij. Dat zie ik ook terug bij pastor D.	
B9b	Hij geeft goed onderwijs. Hij wijst ons de weg. Dat inspireert mij ook.	RP
D10	Verwacht je dat ook van de pastor?	RP
B10	Ja, dat verwacht ik ook. Hij is de pastor , hij moet het goede voorbeeld zijn als Jezus Christus.	
D11	Heb je wel eens persoonlijke gesprekken met hem gehad?	RP
B11a	Ja, want ik heb niet zo'n makkelijk leven gehad. Ik lach altijd maar als je mijn leven hoort dan denk je hoe doe je dat. Maar door de kracht van mijn geloof en door de steun van onze pastor en M. en de andere mensen van de Openhuis gemeente kan ik het aan. Ik ben moeder van drie kinderen. Mijn man is overleden. Toen stond ik er alleen voor met drie kinderen in het buitenland. Dat was niet eenvoudig. Maar God stuurde me de juiste mensen.	VG
B11b	In de Openhuis gemeente ontvang ik liefde en steun en warmte. Ook de vrouw van pastor D. staat voor me klaar. Bij haar kan ik huilen. Ik kan bij hen terecht.	CG BG

D12	Maakt het uit of je bezoek krijgt van een man of een vrouw	MVF R
B12a	Nee, dat maakt niet veel uit.	
B12b	Ik heb het volle vertrouwen in hen. Ik zie hen als mijn familie. Door hun aanwezigheid wordt mijn hart rustig.	
D13	Maakt de functie die iemand heeft in de kerk iets voor je uit?	MVF
B13	Nee, dat maakt niet uit. Het is gewoon goed.	
D14	Zijn er nog dingen die je in dit verband wil opmerken? Dingen die nog niet gezegd zijn?	
B14a	Nee, je hebt wel alles gevraagd. M. gaat bij mensen op bezoek en de mensen kunnen in de kerk komen met hun problemen. Het is gewoon goed. Je ziet dat mensen tevreden zijn.	RP
B14b	Vooraf voor buitenlandse mensen is de kerk belangrijk. Dan voel je je niet alleen. Het is er warm en liefdevol. Je voelt je thuis. Ook na de dienst kan je altijd met een broeder en zuster praten. Alles wordt serieus genomen. Dat vind je niet overal. We hebben een bijzondere kerk. Ze zijn mijn familie.	CG
B14c	Als ik op vakantie ga en mijn kinderen blijven achter dan weet ik dat er voor ze gezorgd wordt. Pastor D. woont hier vlak bij. Ik voel me veilig.	R CG
D15	Heb je nog vragen m.b.t. het onderzoek?	
B15	Nee, het is goed.	
D16	Hartelijk bedankt voor dit gesprek!	

Bijlage D

Verbatim van het interview met respondent 4, Meneer A. uit Congo

Het gesprek wordt gedaan in het Nederlands. A. is deze taal goed machtig. A. is een man van 52 jaar. Sinds 2002 woont hij in Nederland. A. komt uit Congo Kinshasa. Hij is in Nederland gekomen als vluchteling.

D1	Was u in de land van herkomst lid van een christelijke gemeente?	ET
A1	Ja, ik was lid van de Assemblée Chretienne de Kinshasa, de ACK. Het was een grote gemeente van 20.000 mensen met drie diensten op zondag. Een om 6.00 uur, één om	

	9.00 uur en één om 11.00 uur.	
D2	Wat heb je beleefd aan je predikant in je thuisland? Hoe was hij, wat voor soort pastor was hij. Wat heeft hij betekend voor je geloof, voor je relatie met God?	
A2a	De pastor had een team van mensen. Hij leidde één dienst. Als gewoon gemeentelid kwam je niet makkelijk in de organisatie.	ET
A2b	Hier is het anders. Hier praat iedereen mee over dingen.	CG
A2c	De dominee was een soort directeur. Hij was de oprichter van de gemeente.	ET
D3	Had je persoonlijke gesprekken met hem?	
A3	Ja, je had wel persoonlijk contact.	ET
D4	Was dat op jouw verzoek of op zijn initiatief?	
A4	Je kon een afspraak maken met de pastor. Dan sprak je met hem en dan bad hij voor je. Het was ook mogelijk om na de dienst gebed te ontvangen.	ET
D4	Wat betekenden deze gesprekken voor jou?	
A5	De pastor is de eerste psycholoog voor alle vragen. Zo is het, hij is de eerste psycholoog.	ET RP BG
D6	Wat is een pastoraal gesprek in jouw cultuur?	
A6a	De pastor luisterde naar je.	VG
A6b	In zijn reactie refereert hij altijd aan de Bijbel.	VG
A6c	Als je met de pastor spreekt, dan wordt je blij, dan krijg je nieuwe hoop en voel je je opgelucht. De frustratie gaat weg, je ziet oplossingen.	BG
D7	Wat maakt een pastoraal gesprek voor jou goed?	
A7a	Ik weet nog goed de tijd dat mijn tweede zoon net overleden was. Hij was drie jaar geworden. Toen ging ik naar de pastor. (in Congo) Hij liet verschillende mensen zien uit de Bijbel die het moeilijk hadden, die in moeilijke situatie zaten. Hij zei ook: misschien was het zijn tijd. . Dat was moeilijk om te horen maar het hielp wel.	BG
A7b	De pastor gaf me kracht. De pastor speelt een belangrijke rol.	RP
D8	In hoeverre vind je dat ook hier, in deze gemeente. In hoeverre vind je dat hier niet?	
A8a	Ja, de pastor is de eerste psycholoog van de familie. Ik vond hier wat ik ervoer in Congo. Ja, die twee pastors, die van daar en die van hier lijken wel op elkaar. Ze maken allebei makkelijk contact. Ze zijn tolerant.	RP
A8b		
A8c	In Congo had je ook wel strenge pastors. Die hielden zich aan de regel: spreekuur is spreekuur. Maar pastor P. uit Congo en pastor D. zijn zo niet. Pastor D. is wel meer pastor met de gemeenteleden. Je kan hem zo even aanschieten. Dan heb je een kort gesprekje en dan bidt hij met je en dan voel je je beter.	ET BG

D9	Wat heb jij nodig in een pastoraal gesprek? Wat verwacht je van de pastor?	
A9	In 2012 hadden we als familie een moeilijke periode. Mijn vrouw wilde zelfmoord plegen. Toen was pastor D. er voor mij. En mijn vrouw kon terecht bij M. (pastoraal medewerkster). Niet veel later is ook onze dochter uit huis geplaatst. Het was een zware tijd maar pastor D. was er voor ons. Hij bad, gaf advies, steun. Dat bouwt je geloof op.	BG
D10	Maakt het uit of je bezoek krijgt van een man of een vrouw.	
A10	Nee, in eerste instantie maakt me dat niet uit. Het was fijn dat mijn vrouw indertijd terecht kon bij M. Voor vrouwen is het fijner als er een vrouw is.	MVF
D11	Maakt de functie die iemand heeft in de kerk iets voor je uit?	
A11	De pastor is wel de eerste, hij staat boven de rest.	MVF
D12	Zijn er nog dingen die je in dit verband wil opmerken? Dingen die nog niet gezegd zijn?	
A12a	In Congo speelde profetie en belangrijke rol. We hadden een profeet in de gemeente en soms stuurde de pastor je naar de profeet. De profeet luisterde dan naar God voor jou. En daarmee ging je terug naar de pastor. Hij kon dan gericht voor je bidden.	ET TW
A12b	Wat we ook deden was vasten en bidden. We hadden dan drie dagen zonder eten en drinken. De mensen sliepen in de kerk en we hadden op vaste tijden diensten en gebedstijden. Dat waren de momenten om je problemen bij God te brengen. Persoonlijke problemen maar ook grote problemen. Door te bidden en te vasten laat je de problemen weten aan God. Pastor	ET TW
A12c	D en mevrouw M. zijn er als je ze nodig hebt. Als is het midden in de nacht.	
A12d	Ik kan God niet zien, ik kan Jezus niet zien. De pastor speelt een belangrijke rol. God is bij mij aanwezig via de pastor. Als zij komen dan is God hier. Zij zijn geroepen door God.	BG RP
D13	Heb je nog vragen m.b.t. het onderzoek?	
A13	Ik zou het graag lezen als het af is.	
D14	Ik kom zeker nog een keer naar Haarlem als het af is. Hartelijk bedankt voor dit gesprek!	

Bijlage E

Verbatim van interview met respondentechtpaar 5, meneer G., 51 jaar en mevrouw J. 50 jaar, een echtpaar uit Ghana. G (de man) doet voornamelijk het woord. Het gesprek wordt gevoerd in het Nederlands wat G. goed beheerst. Zij zijn beide 26 jaar in Nederland.

D1	Hoe bent u hier gekomen als ik vragen mag?	
G1	Ik ben hier gekomen, ja, ik wilde hier eigenlijk niet komen. Ik wilde naar Amerika. Ik wilde studeren. Het was mijn droom om daar verder te studeren maar omdat mijn papieren niet goed waren mocht ik niet verder reizen. Ik zou Nederland nooit gekozen hebben als land om te wonen. In Amerika en Engeland ken ik de taal, hier niet. (Engels is de tweede taal in Ghana)	
D2	Hoe lang bent u al lid van Het Open Huis?	
G2a	We zijn 8,9 jaar lid van Het Open Huis. In het begin toen we hier woonden gingen we naar Amsterdam Zuid Oost. Daar was een Ghaneese kerk. Maar na een poosje gingen we steeds minder vaak. Je moest elke keer reizen en dat kost ook geld. Toen zijn we een poosje niet naar een kerk geweest. We zochten er wel één om ons aan te sluiten.	
G2b	Toen kwamen we in contact met Het Open Huis. Je voelde meteen de vrijheid en de ruimte. Nu hebben we allebei onze taak daar. Ik ben diaken en J. is betrokken bij de maaltijden die twee keer in de maand verzorgd worden. We voelen ons geaccepteerd en je hebt de mogelijkheid om iets in te brengen. We moeten integreren, ook in de kerk. Het is niet goed als je hier kerk wil zijn, alsof je in Ghana bent. Nee, in Het Open Huis kan je van twee kanten iets leren.	CG VA
D3	Was je in de land van herkomst lid van een christelijke gemeente?	
G3	We waren allebei lid van een Methodisten gemeente. Een kerk met veel leden ,ik denk wel 1000.	ET
H1	In Ghana staat geloof in God op de eerste plaats. Iedereen gelooft en gaat naar een kerk.	ET
D4	Wat heb je beleefd aan je predikant in je thuisland? Hoe was hij, wat voor soort pastor was hij. Wat heeft hij betekent voor je geloof, voor je relatie met God?	
G4	Er was een hechte band met de pastor. Hij kwam je opzoeken thuis en je kon ook zelf naar hem toe gaan. Er was een dagelijkse betrokkenheid van hem bij bijna alles.	ET
G5	De pastor is op een positie geplaatst. De leden doen bijna alles voor hem. Het is de band met de pastor die je redt. Je kan alles met hem bespreken. In Ghana heb je ook wel structuren zoals ouderlingen enz. , maar daar zijn het meer symbolen. In Ghana had de pastor meer direct contact met alle leden. Nu ik er aan terug denk	ET RP

	zeg ik ; dat was toch eigenlijk niet te doen.	
H2	De vrouw van de pastor was ook heel belangrijk. Zij deed helemaal mee met haar man. Hier is dat anders. Hier heb je een diaconie die mensen helpt. Maar in Ghana was de vrouw van de pastor de “sofo-maame”, de moeder van de kerk. Met al je vragen kon je naar haar toe.	ET RP
G6	De Bijbel is een moeilijk boek. De pastor geeft een goede vertaling naar het leven. Heel veel leggen de Bijbel uit in hun eigen belang. De goede uitleg helpt je in je relatie met God.	RP
G7	Een pastor maakt geen fouten. Hij is een voorbeeld. Hij is een stepping stone naar onze Grote Heer. De pastor heeft macht en status. Hij is heel belangrijk bij alle belangrijke momenten in het leven zoals geboorte en sterven. Hij weet alles van de families in de kerk.	RP
D5	Had je persoonlijke gesprekken met hem? Was dat op jouw verzoek of op zijn initiatief? Wat betekenden deze gesprekken voor jou?	ET
G8	Ja, dat begon al jong. Vanaf 7 jaar zat je in een jongerengroep. Daarin werd je onderwezen en getraind en voorbereid om later een taak in de kerk op je te nemen. De pastor sprak met je en als er problemen waren dan kwam hij ook bij je thuis.	
D6	Wat maakt een pastoraal gesprek voor jou goed? Wat heb jij nodig in een pastoraal gesprek?	
G9a	Ik verwacht niet dat de pastor alles oplost. Ik verwacht dat hij luistert en de tijd neemt. Ik verwacht dat hij de moeite neemt om je te begrijpen.	RP
G9b	Je hebt hier geen familie. De kerk is je familie. Je leeft met elkaar mee, alhoewel dat in Ghana meer was. Daar belde je iemand meteen als hij bijvoorbeeld in niet in de kerk was. “Hoe is het, gaat het goed met je”?	VG CG
G9c	Hier is veel meer nadruk op werk en tijd.	C
D7	In hoeverre vind je dat ook hier, in deze gemeente. In hoeverre vind je dat hier niet?	
G10	Het is niet gemakkelijk om hier (in Nederland) open te zijn. Hier wordt verwacht dat je zelfstandig bent. In Ghana was je afhankelijk en onderdeel van je familie. Daar kon je altijd op terug vallen. Hier verwachten ze dat je zelfstandig bent. Dat maakt het moeilijk om eerlijk te zijn. Je wilt niet de indruk wekken dat je jezelf niet kan onderhouden. Bepaalde dingen houd ik privé.	C
D8	Wat verwacht je van de pastor?	
G11a	Ik verwacht niet zoveel. Sommige verwachten hetzelfde als in Afrika. Ik vind het hier goed.	RP
G11b	D. heeft een duidelijke boodschap. D. doet het ook op dezelfde manier als in Afrika.	RP
G11c		R

D9	Hij integreert echt met de buitenlanders.	
G12	Maakt het uit of je bezoek krijgt van een man of een vrouw?	MVF
D10	In Ghana gaan de vrouwen naar de vrouw van de pastor en de mannen gaan naar de pastor. Hier gaat het ook wel een beetje zo. De vrouwen gaan ook naar M. al-	
G13	hoewel de vrouw van D. ook echt mee doet. Maar in Ghana zou de vrouw van de pastor nooit een eigen baan hebben. Daar is ze de moeder van de kerk.	
	Maakt de functie die iemand heeft in de kerk iets voor je uit?	MVF RP
D11	Nee, iemand moet netjes zijn. Iemand moet een goed voorbeeld zijn. Je moet weten hoe je met anderen moet omgaan. Open zijn en niet roddelen.	
G14	Zijn er nog dingen die je in dit verband wil opmerken? Dingen die nog niet gezegd zijn?	
	Sommigen komen naar de kerk en verwachten daar een oplossing voor al hun problemen. Dat is niet redelijk. De kerk lost niet alles op. Dan raken ze teleurgesteld en blijven ze weg. Dat is jammer. Maar je hoeft niet achter iedereen aan. Als het ze om Jezus te doen is komen ze wel terug.	CG RP
G15	De vrouw van de pastor is heel belangrijk.	
D12	Ik ben diaken en daarom ben ik ook bij de vergaderingen. Dat heeft mij echt geholpen. Geholpen bij de integratie. Je krijgt er nieuwe ideeën, je gaat anders tegen dingen aan kijken.	VA
G16	Heb je nog vragen m.b.t. het onderzoek? Hoe heb je het ervaren?	
D13	We willen graag helpen.	
	Hartelijk bedankt voor jullie tijd en voor dit gesprek!	

Bijlage F

Verbatim van interview met respondent 6, mevrouw J. uit Nigeria.

Mevrouw J. is 45 jaar oud en geboren in Nigeria. Het gesprek is in het Nederlandse wat ze redelijk beheerst. Ik geef haar de keus om het gesprek in het Engels te doen maar ze kiest voor Nederlands.

D1	Hoe ben je hier in Nederland gekomen als ik vragen mag?	
J1a	Ik ben meer dan 15 jaar in Nederland. Ik ben met mijn toenmalige Nederlandse man hier gekomen. Ik ben nu gescheiden. Dat was pijnlijk want het was niet wat ik wilde. Buiten mijn man kende ik niemand. De moeder van mijn man was niet blij dat haar zoon met een donkere vrouw was getrouwd. Ik heb het heel lang volgehouden want voor mij is het huwelijk voor één keer. Tot de dood je scheidt. Dat was een zware periode in mijn leven. Maar God heeft mij geholpen. Ik was toen lid van de Pelgrimkerk. Dat was vlak bij ons huis. Na de scheiding moest ons huis verkocht worden. Toen ben ik hier gekomen. Mijn man is naar het buitenland gegaan. Ik heb hem nooit meer gezien. Ik had gelukkig wel een dochter. Die had ik gekregen toen ik nog in Nigeria woonde en op de middelbare school zat. We hadden haar naar Nederland gehaald. Zij woont nu nog in Nederland. Dus zo heb ik toch nog iemand.	
J1b	En toen kwam ik in het Openhuis. De mensen zijn ook open. Ik voelde me daar thuis. Ik ben van de Pelgrimkerk naar het Openhuis gekomen.	CG
D2	Was je in de land van herkomst lid van een christelijke gemeente?	
J2	Ja, ik ben opgevoed met het geloof.	ET
D3	Wat heb je beleefd aan je predikant in je thuisland? Hoe was hij, wat voor soort pastor was hij. Wat heeft hij betekend voor je geloof, voor je relatie met God?	
J3a	De pastor die we in Afrika hadden was betrokken bij bijna iedereen. Net zoals D. hier. Misschien is het wat anders door het verschil in cultuur maar hier is het ook niet gek.	ET C
J3b	We hadden verschillende groepen. Er werd meer met gebed gedaan. Er was ook een pastorale groep. Die bezocht de mensen. Volgens mij doet D. dit ook. Hij is ook bij mij langs geweest. Het is bijna hetzelfde hier.	ET RP
J3c	Alleen gaat de pastor daar nooit met pensioen. Tot je niet meer kan blijf je pastor. Je had ook wel 'half tijd' pastors. Als de gemeente niet zo groot was dan moest hij er bij werken.	RP
J3d	Ik was lid van een grote kerk. Als de kerk groot was dan kwam er een nieuwe kerk (dochtergemeente) De kerk in Nigeria moet groeien. Als de kerk niet groeit dan is die niet van God.	CG
D4	Had je persoonlijke gesprekken met hem? Was dat op jouw verzoek of op zijn initiatief? Wat betekenden deze gesprekken voor jou?	
J4a	Ik had vaak persoonlijke gesprekken met de pastor. Als ik het moeilijk had ging ik	ET RP

J4b	naar de pastor. Hij is een symbool voor Jezus. Hij is een vader. Hij is daar geplaatst om jou te helpen. Daarom bid je ook voor ze. Dan kunnen ze jou beter helpen.	ET RP BG
J4c	Als ik het moeilijk had ging ik naar hem toe en zei ik: papa kan ik met jou spreken, wil je met mij bidden. Dan werd ik gerustgesteld. Zo doet D. het ook.	
D5	Wat betekende dat voor jou? Wat maakt een pastoraal gesprek voor jou goed?	BG
J5	Na een goed gesprek voel ik me lichter. Soms heb je allerlei vragen en dan zal hij je nooit afwijzen. Hij zegt kom maar. Dan voel je je opgelucht.	
J6a	Na mijn scheiding was ik een winkel begonnen. Maar toen ging ik failliet en bleef ik achter met schulden. Ik werd er depressief van en slikte medicijnen. En ik kwam in de schuldhulpverlening. Ik kon alleen maar zeggen 'God, waarom'. Ik kon alleen maar huilen. Toen waren die twee mensen heel belangrijk voor me. Dat was een donkere periode.	BG BG RP
J6b	God gebruikte hen. M. kwam elke week en bracht het woord van God. Ze wees me op God. Ze herinnerde me aan Gods beloften.	R,RP
J6c	Ze kwamen heel vaak bij mij.	R
J7	Als ik vind dat er iets niet klopt ga ik naar D. om uitleg. Hij luistert altijd. Dus ik vroeg aan hem waarom we zo stijf zitten als we zingen. We zijn toch in het huis van de Vader en we mogen daar blij zijn.	CG
D6	In hoeverre vind je dat ook hier, in deze gemeente. In hoeverre vind je dat hier niet?	
J8a	Het is hier natuurlijk anders. Hier is het een andere cultuur. Ik woon hier nu al zo lang. Ik voel me hier ook thuis. God is overal. God is dezelfde. Ik heb me aangepast.	VA
J8b	De manier van lofprijzen is hier anders. En ook evangelisatie. In de Pelgrimskerk deden ze daar niet aan. Ik ging zelf op zaterdag naar het winkelcentrum om blaadjes uit te delen. Die haalde ik uit Amsterdam. Soms kon ik met mensen praten. Zo deden wij dat in Nigeria ook. We gingen huis aan huis of spraken mensen aan op straat. We begonnen altijd met ons eigen verhaal. Hoe God ons verandert had.	CG
J8c	In Nigeria kan je gewoon gaan preken in de bus. Dat kan hier niet.	C
J8d	Met het Openhuis gaan we wel op pad. Het jeugdwerk was ook beter in Nigeria maar gelukkig gaan ze daar in de Openhuiskerk ook meer aan doen.	CG
D7	Is D. een andere pastor dan de pastor in Nigeria?	
J9	Ja, hij is natuurlijk niet hetzelfde. Maar als iemand op bezoek komt en van te voren bidt 'God help mij', dan is het gewoon het werk van de Geest. Toen D. kwam was ik ook geholpen. Het is wel anders maar hetzelfde werk. Ook als M. komt en ze leest een Bijbeltekst, dan wordt je geraakt en weet je, dit is de Geest die aan het werk is.	RP
D8	Wat heb jij nodig in een pastoraal gesprek? Wat verwacht je van de pastor?	

J10a	Ik weet nog dat er een keer een man was die wel vriendschap met me wilde. Ik wist niet of het wel goed was. Want ik ben gescheiden. Maar hij kwam bij mij wonen. Maar toen kwam ik er achter dat hij ook een vrouw in Afrika had. Ik wilde dat hij weg ging maar hij had geen verblijfsvergunning en kon nergens heen. Er waren allemaal problemen. Toen is M. heel veel bij mij langs geweest.	BG
J10b	Elke keer weer kwam ze en bracht veel woorden uit de Bijbel. Dat was heel belangrijk voor me.	BG
D9	Maakt het uit of je bezoek krijgt van een man of een vrouw?	MVF
J11	Nee, dat maakt me niet veel uit. Voor M. ben ik meer open want zij is een vrouw.	
D10	Maakt de functie die iemand heeft in de kerk iets voor je uit?	MVF
J12	Nee, dat maakt me niet uit. Iedereen heeft zijn functie en plek.	
D11	Zijn er nog dingen die je in dit verband wil opmerken? Dingen die nog niet gezegd zijn?	
J13	We moeten ook elkaar dienen. Een pastor kan niet alles in zijn eentje doen. Als ik thuis ben en ik denk aan iemand dan bid ik. Of soms als ik aan het praten ben dan kan je ook bidden tegelijk. Voor een pastor in een multiculturele gemeente is het moeilijk. We moeten ook voor hem bidden. Want iedereen is verschillend. Dat is niet makkelijk. Hij heeft Gods kracht nodig. En Gods bescherming.	CG
J14a	Voor pastoraal werk is het belangrijk dat je liefde hebt. Als je geen liefde hebt kan je ook niet delen.	RP
J14b	Je moet ook kennis hebben van de Bijbel want anders kan je ook niets aanwijzen.	RP
J14c	Pastores zijn dicht bij God. Dat moet ook. Ze hebben Zijn hulp nodig om hun taak uit te voeren. God heeft M. gebruikt en naar mij toegestuurd om mij te helpen.	RP
J15	Gods werk is geen makkelijk werk. Want er zijn ook boze geesten die niet willen dat Gods woord zich verspreid. Ik had laatste een telefoongesprek met een meisje. Ik dacht dit is niet goed, dit is geen goede geest. Ik heb anderen gebeld in Afrika om hulp en gebed te vragen.	TW
D12	Dus je hebt niet D. gebeld?	
J16	Nee, want het was een meisje uit Afrika. Zij woont daar. Als dat zou gebeuren met een Nederlands meisje zou ik D. bellen.	
J17	Weet je, Gods werk is niet altijd rozengeur. Maar als je er voor gekozen hebt dan moet je het doen met heel je hart.	RP
D13	Hartelijk bedankt voor dit gesprek!	

Bijlage G

Verbatim van het interview met respondent 7, mw. K uit Japan.

Het gesprek wordt gevoerd in het Engels.

D1	Hoe oud bent u ?	ET
K1	Ik ben 84 jaar, had je niet gedacht hé.	
D2	Hoe lang woont u al in Nederland?	
K2	Ik woon sinds 10 jaar in Nederland.	
D3	Tien jaar. Dus u was 74 toen u hier kwam. Hoe bent u hier gekomen als ik vragen mag?	
K3	Ik ben hier gekomen samen met mijn man. Hij had een attaque gekregen in Japan en toen had hij verzorging nodig. Maar in Japan zijn er niet van die tehuizen waar mensen verzorgd worden.	
D4	Was hij een Japanse man?	
K4	Nee, hij was een Nederlandse man.	
D5	Leeft u man nog?	
K5	Nee, hij is drie jaar geleden overleden..	
D6	Was u in Japan lid van een christelijke gemeente?	
K6	Ja, ik was lid van een baptisten gemeente. Mijn moeder was boeddhistisch. Ze was echt op zoek naar waarheid. Toen ik geboren werd was ik heel zwak. De dokter dacht niet dat ik het zou overleven. Maar de dokter, hij was een christen, bad voor mij en toen bleef ik bleef leven. Dat was een wonder, echt waar. Ik was een kwetsbaar kind. Op Japanse scholen doen de kinderen altijd oefeningen. Dat kon ik niet. Daarom stuurde mijn moeder mij naar een missionary school. Daar leerde ik over het christelijk geloof. De ochtenden werden altijd begonnen met gebed.	
D7	Hoe lang gaat u al naar Het Open Huis?	ET
K7	Sinds drie jaar ga ik naar Het Open Huis. Ik kwam daar via K. Ik kende hem door de Nederlandse les. Toen ik in de dienst kwam kreeg ik vertaling in het Engels. Ik was zo blij.	
D8	Wat heb je beleefd aan je predikant in je thuisland? Hoe was hij, wat voor soort pastor was hij.	

K8	In de kerk in Japan hadden we drie 'priests'. Als je een 'priest' bent dan ben je dat je hele leven, je gaat niet met pensioen zoals hier.	ET	
D9	Wat heeft hij betekend voor je geloof, voor je relatie met God?	ET	
K9	Hij vertaalt het woord van God voor ons. Hij moet het woord van God verkondigen. Hij zegt wat je moet doen.		
D10	Had je persoonlijke gesprekken met hem? Was dat op jouw verzoek of op zijn initiatief? Wat betekenden deze gesprekken voor jou?		
K10	O ja, ik had heel vaak gesprekken met haar. We belden elkaar elke week. Ze is mijn beste vriendin.	ET	
D11	Was het een vrouw?		
K11	Ja, zij is mijn beste vriendin, mijn zuster, mijn mama, mijn pastor. We kennen elkaar al 60 jaar. Ze is me hier komen opzoeken. Ze is al 94 jaar (!) Toen ze zag naar wat voor soort gemeente ik ging was ze gerustgesteld. Ze is heel belangrijk voor me. We willen samen begraven worden.	ET	
D12	Wat maakt een pastoraal gesprek voor jou goed? Wat verwacht je van de pastor? Wat heb jij nodig in een pastoraal gesprek?		
K12a	Ik wil het gevoel krijgen dat hij mij begrijpt. Dat hij luistert.	VG	
K12b	D. (de pastor in Het Open Huis) is bijzonder. Hij is niet een man van woorden. Hij is een doener. Zoals hij naar de mensen toe gaat, naar iedereen. Hij is zoals in Jacobus staat. Geloven niet alleen met woorden maar ook daden.	RP	
K12c	Ik verwacht van de pastor dat zijn antwoorden goed zijn.	RP	
K12d	De relatie is belangrijk.		
K12e	Hij is een gezant van Jezus. Wat ik doe voor D. is voor Jezus. Wat D. doet voor mij is van Jezus. Als ik broodjes en koffie breng als hij hier op woensdag staat (in het winkelcentrum met een kraam), dan doe ik dat voor Jezus.	R	RP
D13	In hoeverre vind je dat ook hier, in deze gemeente. In hoeverre vind je dat hier niet?		
K13a	Na het overlijden van mijn man brachten de mensen van Het Open Huis vrede tot me en kracht. Ja, zo voelde ik dat.	CG	
K13b	Of het verschillend is van Japan? Nee, er is veel hetzelfde. Er zijn veel kerken in Japan. Ik ging naar een traditionele kerk. Het Open Huis is meer een actie kerk. In Japan worden buitenlanders niet welkom geheten in de kerk. Er is weinig zorg voor de armen. Wat D. doet maakt Jezus blij.	CG	
D14	Maakt het uit of je bezoek krijgt van een man of een vrouw. Maakt de functie die iemand heeft in de kerk iets voor je uit?	MVF	

K14	Nee, de functie maakt niet uit. Of iemand verbonden is met Jezus, dat is belangrijk. Mensen maken fouten. Je moet verbonden zijn met Jezus.	
D15	Zijn er nog dingen die u in dit verband wil opmerken? Dingen die nog niet gezegd zijn?	
K15	Ik neem je een keer mee naar Japan! Ja echt. Dan kan je zien hoe het daar is. (lachen)	
D16	Hebt u nog vragen? Hoe vond u het om te doen?	
K16	Ik vond het leuk met je te praten. Je luistert echt.	
D17	Hartelijk bedankt dat u met me wil de praten!	

Bijlage H

Lijst met topics en labels

Wanneer het label in rood staat aangegeven heeft het betrekking op de pastoranten, in het blauw is het een reactie van de pastores. De kleuren worden alleen gebruikt wanneer dit relevant is.

Topic	Label	Code
Rolverwachting pastor	Ervaringen thuisland	ET
	Rolopvatting pastor	RP
	Verwachting gesprek	VG
	Relatie	R
Vaardigheden pastor	Vaardigheden/aanpassing	VA
	Ervaring kennis van de pastor	EK
	Werkwijze pastor	WP
Overige aandachtspunten	Context/gemeente	CG
	Cultuur	C
	Man- vrouw- functie	MVF
	Theologie/wereldbeeld	TW

Bijlage I

Labeloverzicht

Label	Resp 1 Interview fragment	Resp.2	Resp.3	Resp.4	Resp.5	Resp.6	Resp. 7
ET			B2, B3a, B3b, B3c, B3d, B3e, B4a, B4b, B4c, B4d	A1, A2a, A2c, A3, A4, A5, A8b, A12a, A12b	G3, H1, G4, G5, H2	J2, J3a, J3b, J3c, J3d, J3e, J4a, J4b, J4c,	K6, K8, K9, K10, K11
RP		D8,D10a, D10b, D11, D12, D16, D17b, D18a, D21a, D21b, D22, D23, D24, D25, D30a, D34	B4d, B5b, B6, B8b, B8c, B9a, B9b, B10, B14a	A5, A7b, A8a, A12d	H2, G5, G6, G7, G9a, G11a, G11b, G13, H3	J3b, J3c, J4a, J4b, J4c, J9, J14a, J14b, J14c, J17	K12b, K12c, K12e
VG		D26, D27, D28, D29, D35, D59	B5b, B6, B11a	A6a, A6b			K12a
BG			B11b	A5, A6c, A7a, A8c, A9, A12c			
R		D18b, D19, D20, D33, D34	B12b, B14c				K12d
CG		D30, D58, D59	B3f, B7b, B11b, B14b, B14c	A2b			K13a, K13b
TW		D53, D54, D55, D57b		A12a, A12b			
VA		D37b, S38, D50, D51, D53, D56, D57a					
WP		D45, D46, S47, D47,					

		S48, D48, D54					
C	M12b, M32b, M33, M36, M37				G9c, G10	J3a, J8c	
MVF		D16, D17a	B12a, B13	A10, A11			K14
EK		D2, D3, D5, D6, D35, D36, D37a, D40, D41					

Bijlage J

Voorbeeld van label met bijpassende interview fragmenten

Rolopvatting pastor in relatie tot ervaringen in het thuisland.

De fragmenten met de label ervaringen thuisland zijn in het zwart afgedrukt. De fragmenten met het label rolopvatting pastor in het blauw.

Respondent 3, Mw B uit Congo

B2_Ja, ik was lid van een christelijke gemeente. Ik was katholiek. Ik ben katholiek opgevoed. Mijn vader was katholiek en mijn moeder was protestant. Dat was nooit een probleem. We zijn als kinderen allemaal gedoopt en deden onze eerste communie. Maar we gingen ook naar protestante diensten. Er was geen strijd. Het was een mooi stabiel en liefdevol gezin. We hadden respect voor elkaar.

B3a Ja, we hadden daar ook een sterke band met de pastor.

B3b Hij leefde mee met de mensen. Hij luisterde naar hun verhalen.

B3c De kerk en het huis van de pastor waren dichtbij bij elkaar. Hij was er altijd, 24 uur.

B3d Hij bezocht mensen thuis en in het ziekenhuis.

B3e Hij ging naar mensen die niet gelovig waren om hen te overtuigen, om te spreken over wie Jezus is. Dat ze Hem moesten volgen als het licht der leven.

B4a Ja, ik had wel persoonlijk contact met hem maar ik was nog jong. Mijn ouders hadden veel contact en ik ging vaak met hen mee. Toen begon ik zelf naar de kerk te gaan, ik was toen ongeveer 16 jaar. Bij de eerste communie moest je een soort cursus volgen. Zodat je wist welke stap je ging nemen. Nu werd het je eigen verantwoordelijkheid, je eigen keuze.

B4b De pastor gaf onderwijs. Zo had ik contact met hem. Hij gaf ons een Bijbel. Er werd een koortje gevormd. Het was heel mooi.

B4c Op zaterdag kwamen de jongeren altijd bij elkaar. De pastor en ook zijn vrouw waren daar altijd bij betrokken.

B4d Zijn aanwezigheid gaf steun. Hij was een voorbeeld voor ons. Hij was als een soort vader voor ons. Als hij wat zei dat nam je dat aan. Ook pastor D. is een soort papa van de kerk.

B4d Zijn aanwezigheid gaf steun. Hij was een voorbeeld voor ons. Hij was als een soort vader voor ons. Als hij wat zei dat nam je dat aan. Ook pastor D. is een soort papa van de kerk.

B5b Andere mensen gingen wel naar de pastor met problemen of als ze hulp nodig hadden.

B6 Bij een huwelijk had je ook altijd gesprekken met de pastor. Hij vroeg dan of je wel zeker was van je keuze, of het uit je hart kwam. Hij begeleidde je. Ook bij de eerste communie of de doop had je gesprekken met de pastor en gaf hij onderwijs. Als iemand overleden was kwam de pastor thuis. En als iemand ziek was kwam hij, voor de zegen of de ziekenzalving. Er was zoveel wat hij deed. Hij was betrokken bij het dagelijkse leven van de mensen. Bij alle belangrijke momenten.

B8b Hij is de vader. Zijn deur staat open voor iedereen. Hij helpt iedereen, hij staat voor iedereen. Hij is bijzonder. Ook voor de kinderen.

B8c Hij is goed in zijn functie en op zijn plek.

B9a Hij is een goed voorbeeld voor mij in het geloof. Net als Jezus Christus ons een voorbeeld heeft gegeven. Volg mij zei Hij. Dat zie ik ook terug bij pastor D.

B9b Hij geeft goed onderwijs. Hij wijst ons de weg. Dat inspireert mij ook.

B10 Ja, dat verwacht ik ook. Hij is de pastor, hij moet het goede voorbeeld zijn als Jezus Christus.

B14a M. gaat bij mensen op bezoek en de mensen kunnen in de kerk komen met hun problemen. Het is gewoon goed. Je ziet dat mensen tevreden zijn.

Respondent 4 Dhr. A. uit Congo

A1 Ja, ik was lid van de Assemblée Chretienne de Kinshasa, de ACK. Het was een grote gemeente van 20.000 mensen met drie diensten op zondag. Een om 6.00 uur, één om 9.00 uur en één om 11.00 uur.

A2a De pastor had een team van mensen. Hij leidde één dienst. Als gewoon gemeentelid kwam je niet makkelijk in de organisatie.

A2c De dominee was een soort directeur. Hij was de oprichter van de gemeente.

A3 Ja, je had wel persoonlijk contact.

A4 Je kon een afspraak maken met de pastor. Dan sprak je met hem en dan bad hij voor je. Het was ook mogelijk om na de dienst gebed te ontvangen.

A5 De pastor is de eerste psycholoog voor alle vragen. Zo is het, hij is de eerste psycholoog.

A8b In Congo had je ook wel strenge pastors. Die hielden zich aan de regel: spreekuur is spreekuur. Maar pastor P. uit Congo en pastor D. zijn zo niet.

A12a In Congo speelde profetie en belangrijke rol. We hadden een profeet in de gemeente en soms stuurde de pastor je naar de profeet. De profeet luisterde dan naar God voor jou. En daarmee ging je terug naar de pastor. Hij kon dan gericht voor je bidden.

A12b Wat we ook deden was vasten en bidden. We hadden dan drie dagen zonder eten en drinken. De mensen sliepen in de kerk en we hadden op vaste tijden diensten en gebedstijden. Dat waren de momenten om je problemen bij God te brengen. Persoonlijke problemen maar ook grote problemen. Door te bidden en te vasten laat je de problemen weten aan God.

A5 De pastor is de eerste psycholoog voor alle vragen. Zo is het, hij is de eerste psycholoog.

A7a De pastor gaf me kracht. De pastor speelt een belangrijke rol.

A8a Ja, de pastor is de eerste psycholoog van de familie. Ik vond hier wat ik ervoer in Congo. Ja, die twee pastors, die van daar en die van hier lijken wel op elkaar. Ze maken allebei makkelijk contact. Ze zijn tolerant.

A12d Ik kan God niet zien, ik kan Jezus niet zien. De pastor speelt een belangrijke rol. God is bij mij aanwezig via de pastor. Als zij komen dan is God hier. Zij zijn geroepen door God.

Respondenten echtpaar 5 G. en J. uit Ghana

G3 We waren allebei lid van een Methodisten gemeente. Een kerk met veel leden ,ik denk wel 1000.

H1 In Ghana staat geloof in God op de eerste plaats. Iedereen gelooft en gaat naar een kerk.

G4 Er was een hechte band met de pastor. Hij kwam je opzoeken thuis en je kon ook zelf naar hem toe gaan. Er was een dagelijkse betrokkenheid van hem bij bijna alles.

G5 De pastor is op een positie geplaatst. De leden doen bijna alles voor hem. Het is de band met de pastor die je redt. Je kan alles met hem bespreken. In Ghana heb je ook wel structuren zoals ouderlingen enz. , maar daar zijn het meer symbolen. In Ghana had de pastor meer direct contact met alle leden. Nu ik er aan terug denk zeg ik ; dat was toch eigenlijk niet te doen.

H2 De vrouw van de pastor was ook heel belangrijk. Zij deed helemaal mee met haar man. Hier is dat anders. Hier heb je een diaconie die mensen helpt. Maar in Ghana was de vrouw van de pastor de "sofo-maame", de moeder van de kerk. Met al je vragen kon je naar haar toe.

H2 De vrouw van de pastor was ook heel belangrijk. Zij deed helemaal mee met haar man. Hier is dat anders. Hier heb je een diaconie die mensen helpt. Maar in Ghana was de vrouw van de pastor de "sofo-maame", de moeder van de kerk. Met al je vragen kon je naar haar toe.

G5 De pastor is op een positie geplaatst. De leden doen bijna alles voor hem. Het is de band met de pastor die je redt. Je kan alles met hem bespreken

G6 De Bijbel is een moeilijk boek. De pastor geeft een goede vertaling naar het leven. Heel veel leggen de Bijbel uit in hun eigen belang. De goede uitleg helpt je in je relatie met God.

G7 Een pastor maakt geen fouten. Hij is een voorbeeld. Hij is een stepping stone naar onze Grote Heer. De pastor heeft macht en status. Hij is heel belangrijk bij alle belangrijke momenten in het leven zoals geboorte en sterven. Hij weet alles van de families in de kerk.

G9a Ik verwacht niet dat de pastor alles oplost. Ik verwacht dat hij luistert en de tijd neemt. Ik verwacht dat hij de moeite neemt om je te begrijpen.

G11a Ik verwacht niet zoveel. Sommige verwachten hetzelfde als in Afrika. Ik vind het hier goed.

G11b D. heeft een duidelijke boodschap. D. doet het ook op dezelfde manier als in Afrika.

G13 Nee, iemand moet netjes zijn. Iemand moet een goed voorbeeld zijn. Je moet weten hoe je met anderen moet omgaan. Open zijn en niet roddelen.

H3 De vrouw van de pastor is heel belangrijk.

Respondent 6 Mw. J. uit Nigeria

J2 Ja, ik ben opgevoed met het geloof.

J3a De pastor die we in Afrika hadden was betrokken bij bijna iedereen. Net zoals D. hier.

Misschien is het wat anders door het verschil in cultuur maar hier is het ook niet gek.

J3b We hadden verschillende groepen. Er werd meer met gebed gedaan. Er was ook een pastorale groep. Die bezocht de mensen. Volgens mij doet D. dit ook. Hij is ook bij mij langs geweest. Het is bijna hetzelfde hier.

J3c Alleen gaat

de pastor daar nooit met pensioen. Tot je niet meer kan blijf je pastor. Je had ook wel 'half tijd' pastors. Als de gemeente niet zo groot was dan moest hij er bij werken.

J3d Ik was lid van een grote kerk. Als de kerk groot was dan kwam er een nieuwe kerk (dochtergemeente) De kerk in Nigeria moet groeien. Als de kerk niet groeit dan is die niet van God.

J4a Ik had vaak persoonlijke gesprekken met de pastor. Als ik het moeilijk had ging ik naar de pastor.

J4b Hij is een symbool voor Jezus. Hij is een vader. Hij is daar geplaatst om jou te helpen. Daarom bid je ook voor ze. Dan kunnen ze jou beter helpen.

J4c Als ik het moeilijk had ging ik naar hem toe en zei ik: papa kan ik met jou spreken, wil je met mij bidden. Dan werd ik gerustgesteld. Zo doet D. het ook.

J3b We hadden verschillende groepen. Er werd meer met gebed gedaan. Er was ook een pastorale groep. Die bezocht de mensen. Volgens mij doet D. dit ook. Hij is ook bij mij langs geweest. Het is bijna hetzelfde hier.

J3c Alleen gaat de pastor daar nooit met pensioen. Tot je niet meer kan blijf je pastor. Je had ook wel 'half tijd' pastors. Als de gemeente niet zo groot was dan moest hij er bij werken.

J4a Ik had vaak persoonlijke gesprekken met de pastor. Als ik het moeilijk had ging ik naar de pastor.

J4b Hij is een symbool voor Jezus. Hij is een vader. Hij is daar geplaatst om jou te helpen. Daarom bid je ook voor ze. Dan kunnen ze jou beter helpen.

J4c Als ik het moeilijk had ging ik naar hem toe en zei ik: papa kan ik met jou spreken, wil je met mij bidden. Dan werd ik gerustgesteld. Zo doet D. het ook.

J9 Ja, hij is natuurlijk niet hetzelfde. Maar als iemand op bezoek komt en van te voren bidt 'God help mij', dan is het gewoon het werk van de Geest. Toen D. kwam was ik ook geholpen. Het is wel anders maar hetzelfde werk. Ook als M. komt en ze leest een Bijbeltekst, dan wordt je geraakt en weet je, dit is de Geest die aan het werk is.

J14a Voor pastoraal werk is het belangrijk dat je liefde hebt. Als je geen liefde hebt kan je ook niet delen.

J14b Je moet ook kennis hebben van de Bijbel want anders kan je ook niets aanwijzen.

J14c Pastores zijn dicht bij God. Dat moet ook. Ze hebben Zijn hulp nodig om hun taak uit te voeren. God heeft M. gebruikt en naar mij toegestuurd om mij te helpen.

J17 Weet je, Gods werk is niet altijd rozengur. Maar als je er voor gekozen hebt dan moet je het doen met heel je hart.

Respondent 7 Mw. K. uit Japan

K6 Ja, ik was lid van een baptisten gemeente. Mijn moeder was boeddhistisch. Ze was echt op zoek naar waarheid. Toen ik geboren werd was ik heel zwak. De dokter dacht niet dat ik het zou overleven. Maar de dokter, hij was een christen, bad voor mij en toen bleef ik bleef leven. Dat was een wonder, echt waar. Ik was een kwetsbaar kind. Op Japanse scholen doen de kinderen altijd oefeningen. Dat kon ik niet. Daarom stuurde mijn moeder mij naar een missionary school. Daar leerde ik over het christelijk geloof. De ochtenden werden altijd begonnen met gebed.

K8 In de kerk in Japan hadden we drie 'priests'. Als je een 'priest' bent dan ben je dat je hele leven, je gaat niet met pensioen zoals hier.

K9 Hij vertaalt het woord van God voor ons. Hij moet het woord van God verkondigen. Hij zegt wat je moet doen.

K10 O ja, ik had heel vaak gesprekken met haar. We belden elkaar elke week. Ze is mijn beste vriendin.

K11 Ja, zij is mijn beste vriendin, mijn zuster, mijn mama, mijn pastor. We kennen elkaar al 60 jaar. Ze is me hier komen opzoeken. Ze is al 94 jaar (!) Toen ze zag naar wat voor soort gemeente ik ging was ze gerustgesteld. Ze is heel belangrijk voor me. We willen samen begraven worden.

K12b D. (de pastor in Het Open Huis) is bijzonder. Hij is niet een man van woorden. Hij is een doener. Zoals hij naar de mensen toe gaat, naar iedereen. Hij is zoals in Jacobus staat. Geloven niet alleen met woorden maar ook daden.

K12c Ik verwacht van de pastor dat zijn antwoorden goed zijn.

K12e Hij is een gezant van Jezus. Wat ik doe voor D. is voor Jezus. Wat D. doet voor mij is van Jezus. Als ik broodjes en koffie breng als hij hier op woensdag staat (in het winkelcentrum met een kraam), dan doe ik dat voor Jezus.

Bijlage K

Interview vragen pastor

Man/vrouw

Leeftijd

Opleiding

Welke multiculturele ervaring had je voor je hier kwam?

Wat is je functie/rol binnen deze gemeente?

Hoe zou je je rol als pastor omschrijven? Welke opdracht/roeping heb je, ervaar je?

Is het van belang dat je op deze plek, in deze gemeente, anders dan in een 'gewone' gemeente, een man/vrouw bent?

Wat versta je onder een pastoraat gesprek?

Wie neemt het initiatief voor dit gesprek?

Waar vindt het gesprek plaats? Heeft dat een reden?

Welke ervaring heb je met intercultureel pastoraat?

Wat verwacht de pastorant volgens jou van zo'n gesprek?

Welke betekenis hoop jij dat het pastorale gesprek heeft voor de pastorant?

Wat is in het contact volgens jou de belangrijkste factor, wat is nog meer van belang?

Welke moeite ervaar je in een intercultureel pastoraal gesprek? Hoe probeer je dat te ondervangen?

Welke kennis heb je van andere culturen en vind je dit van belang?

Zijn er verschillen met een pastoraal gesprek met iemand die geworteld is in de Nederlandse cultuur?

Hanteer je een pastoraal model? (kerugmatisch, hermeneutisch therapeutisch, charismatisch, evenmenselijk?)

Welke betekenis heeft het werken met mensen uit andere culturen voor je?

Wat heeft dat met je gedaan?

Zijn er dingen die je nu anders doet/benadert/over denkt dan in het begin? Zo ja, wat en hoe komt dat?

Ben je op verrassingen gestuit, dingen die nieuw voor je waren?

Heeft het invloed op je theologisch denken gehad?

Zijn er nog dingen die je in dit verband wil opmerken? Dingen die nog niet gezegd zijn?

Heb je nog vragen m.b.t. het onderzoek?

Hoe heb je het ervaren? Heb ik voldoende doorgevraagd?

Wat vind je van dit onderzoek?

Hartelijk bedankt!

Bijlage L

Interview vragen pastorant

Man/vrouw

Leeftijd

Thuisland?

Hoelang in Nederland?

Hoe hier gekomen, b.v. als vluchteling, als gast arbeider, anders

Was je in de land van herkomst lid van een christelijke gemeente?

Wat heb je beleefd aan je predikant in je thuisland? Hoe was hij, wat voor soort pastor was hij. Wat heeft hij betekend voor je geloof, voor je relatie met God?

Had je persoonlijke gesprekken met hem? Was dat op jouw verzoek of op zijn initiatief? Wat betekenden deze gesprekken voor jou?

Wat is een pastoraal gesprek in jouw cultuur?

Wat maakt een pastoraal gesprek voor jou goed?

In hoeverre vind je dat ook hier, in deze gemeente. In hoeverre vind je dat hier niet?

Wat heb jij nodig in een pastoraal gesprek?

Wat verwacht je van de pastor?

Maakt het uit of je bezoek krijgt van een man of een vrouw

Maakt de functie die iemand heeft in de kerk iets voor je uit?

Zijn er nog dingen die je in dit verband wil opmerken? Dingen die nog niet gezegd zijn?

Heb je nog vragen m.b.t. het onderzoek?

Hoe heb je het ervaren? Heb ik voldoende doorgevraagd?

Wat vind je van mijn onderzoek?

Hartelijk bedankt!

